

**Životní příběhy osob bez domova.
Rozkrývání identit lidí na okraji soudobé společnosti.**

Bc. et Bc. Veronika Peterková, DiS.

Diplomová práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc.et Bc. Veronika PETERKOVÁ, DiS.**
Osobní číslo: **H128192**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Životní příběhy osob bez domova. Rozkrývání identit lidí na okraji soudobé společnosti**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na osoby bez domova z roviny tzv. skrytého bezdomovství na území města Brna;
- na přiblížení jejich životního příběhu s použitím biografické metody, přičemž záměrem práce je "dát hlas" samotným lidem bez domova ve snaze po osvětě a rehabilitaci problematiky ve společnosti;
- na rozkrývání identit těchto marginalizovaných ocitnuvších se na okraji naší dnešní společnosti.

Cíle diplomové práce bude dosaženo pomocí kvalitativní výzkumné strategie, přičemž bude plně dbáno na dodržování etických zásad.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HRADECKÝ, Ilja a kol. Definice a typologie bezdomovství. Zpráva o realizaci aktivity č. 1 projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR. Praha: Naděje, 2007.

HRADEČTÍ Vlastimila a Ilja. Bezdomovství – extrémní vyloučení. Praha: Naděje, 2006.

HRDÁ, Martina – ŠÍP, Radim. Identita v sociálně pedagogickém výzkumu. Pole napětí, změn a začlenění. Brno: Masarykova univerzita, 2011.

KUBÁTOVÁ, Helena. Sociologie životního způsobu. Praha: Grada, 2010.

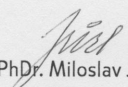
NOSKOVÁ, Jana. Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v interpretacích aktérů a odborné literatury. Brno: Ústav evropské etnologie, 2007.

Vedoucí diplomové práce: **prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.**
Katedra pedagogiky a psychologie

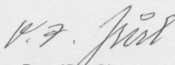
Datum zadání diplomové práce: **12. března 2014**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2014**

V Brně dne 12. března 2014

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. PaedDr. Slavomír Laca, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORKY DIPLOMOVÉ PRÁCE

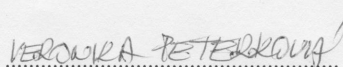
Beru na vědomí, že:

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách) ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému a dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

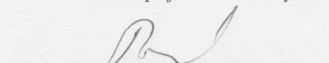
Prohlašuji, že:

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracovala samostatně a použitou literaturu jsem citovala.

V případě publikace výsledků budu uvedena jako spoluautorka.

.....
Jméno a příjmení studentky

Brno 31.3.2014
.....

.....
Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělků jím dosažených v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídáne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Předkládaná diplomová práce se zabývá problematikou identit lidí bez domova na pozadí soudobé společnosti. Přináší vhled do dané problematiky tím, že dává prostor samotným lidem bez zázemí, bez domova. Studie zachycuje a ukazuje realitu daného fenoménu prostřednictvím životních příběhů dvou žen, které se ocitly v této tíživé životní situaci. Teoretická koncepce i realizovaný výzkum je postaven na propojení několika vědeckých disciplín. Práce je strukturována od vymezení užité terminologie a výzkumného designu přes koncepci biografické metody a pojetí identit v soudobé společnosti až k problematice sociální exkluze a stigmatizace osob bez domova. Prostor závěrečné kapitoly je pak věnován zachyceným naracím.

Klíčová slova: *bezdomovec, bezdomovectví, bezdomovství, biografická metoda, identita, osoba bez domova, životní příběh.*

ABSTRACT

This diploma thesis deals with identities of homeless people on the background of contemporary society. Delivers insight into the issue by giving space to express themselves who have no background, who are without a home. The study captures and shows the reality of the phenomenon through the life stories of two women who find in this burdensome situation. The theoretical concepts and field research is based on the linking of scientific disciplines. The thesis is structured from defining the terminology and research design over biographical method concept and concept of identity in contemporary society to the problems of social exclusion and stigmatization of homeless people. The final chapter deals with captured narratives.

Keywords: *biographical method, homeless, homeless people, homelessness, identity, life story.*

Čestné prohlášení

*Čestně prohlašuji, že jsem diplomovou práci Životní příběhy osob bez domova.
Rozkrývání identit lidí na okraji soudobé společnosti zpracovala
samostatně a použila literaturu uvedenou v seznamu použité
literatury, který je součástí této diplomové práce.*

*Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové
práce a verze elektronická nahraná
do IS/STAG jsou totožné.*

Brno 31. března 2014

.....

Poděkování

V první řadě velmi děkuji své gatekeeperce Martičce a také narátorkám, které mi daly možnost nahlédnout do jejich života a bez nichž by práce nebyla s to vzniknout.

Dále děkuji prof. PhDr. Pavlu Mühlpachrovi, Ph.D., zvláště za vstřícnost, cenné podněty a povzbuzení.

Konečně si mé díky zaslouží i ti, kteří mi drželi pěsti.

Lidé nejsou stejní, avšak jsou si rovni.

OBSAH

ÚVOD	9
POUŽITÁ TERMINOLOGIE	11
1 VÝZKUMNÝ DESIGN	15
1.1 ZKOUMANÁ OBLAST, PODNĚT K VÝZKUMU A JEHO ÚČEL	15
1.2 HLAVNÍ A PARCIÁLNÍ CÍLE PRÁCE	16
1.3 POPIS VÝZKUMU A ROZHODNUTÍ O VÝBĚRU NARÁTORŮ	17
1.4 NE/BEZPEČNOST PROSTŘEDÍ A VLASTNÍ POHYB V TERÉNU	21
2 BIOGRAFICKÁ METODA JAKO PROCES	23
2.1 KONCEPT BIOGRAFICKÁ METODA	23
2.2 VYUŽITÍ BIOGRAFICKÉ METODY V SOCIÁLNÍCH VĚDÁCH	25
2.3 ŽIVOT TVOŘENÝ Z PŘÍBĚHŮ	27
2.4 ETICKÝ ASPEKT BIOGRAFICKÉHO PŘÍSTUPU	29
3 IDENTITY A SOUDOBÁ SPOLEČNOST	32
3.1 K POJETÍ <i>IDENTIT</i>	32
3.2 PROCES KONSTRUOVÁNÍ IDENTIT V SOCIÁLNÍ PERSPEKTIVĚ	34
3.3 ČLOVĚK V KONTINUITĚ IDENTIT A ŽIVOTNÍCH PŘÍBĚHŮ	37
3.4 „NAŠE“ POSTMODERNITA ANEB SPOLEČNOST A ČLOVĚK POSTMODERNÍ	38
4 ŽIVOTNÍ RIZIKO JMÉNEM BEZDOMOVSTVÍ	42
4.1 SOCIÁLNÍ EXKLUZE JAKO SPOLEČENSKÝ PROBLÉM	42
4.2 KONCEPT BEZDOMOVSTVÍ	45
4.3 SPOLEČENSKÁ SITUACE OSOB BEZ DOMOVA	49
4.4 DOPADY BEZDOMOVSTVÍ NA JEDINCE	51
5 ŽIVOTNÍ PŘÍBĚHY ŽEN BEZ DOMOVA	54
5.1 SOCIOBIOGRAFICKÉ PORTRÉTY NARÁTOREK	54
5.2 PŘÍBĚH PRVÝ: PANÍ LIDUŠKA	55
5.3 PŘÍBĚH DRUHÝ: PANÍ MONIKA	59
5.4 BADATELSKÁ SEBE/REFLEXE	62
ZÁVĚR	64
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	65
SEZNAM PŘÍLOH	69
PŘÍLOHY	70

ÚVOD

Předkládaná diplomová práce se pokouší přinést větší vhled do problematiky života a „světa“ lidí na okraji naší soudobé společnosti, lidí postrádajících zázemí, domov. Fenomén bezdomovství je majoritou nazírán veskrze negativně, lidé bez domova čelí opovržení a nepřátelství, jsou vystaveni represím. Procesem marginalizace a sociální exkluze jim je zamezován přístup k tomu, k čemu ostatní přístup mají, přestávají být občany, přestávají být lidmi, jsou vnímáni pouze jako problém. Přitom většina z nich, ať se ke své současné situaci staví nyní jakkoliv, si bezdomovství jako svou cestu důsledně dobrovolně nezvolila. Naopak svůj přímý podíl na existenci tohoto i dalších sociálně závažných jevů má také sama societa.

Účelem práce je dozvědět se o fenoménu více, zažít jeho hloubku tím, že je „dán hlas“ samotným jeho nositelům, respektive nositelkám – ženám bez domova. Zřejmě jen tak je možné nabourávat mýty ve společnosti již zakořeněné a pracovat i s vlastními předsudky. Změna ve vnímání je klíčová nejen kvůli zlepšení postoje k těmto lidem, jež každý den potkáváme v ulicích, nebo rozšíření nabídky pomoci, ale také pro opuštění vlastního klamného dojmu, že „mně se to stát nemůže“. Cíl spočívá v **„rozkrytí a poznání identit“ lidí, kteří se ocitli na okraji naší současné společnosti**, a to pomocí biografické metody, respektive využitím narativního rozhovoru.

Struktura studie postupuje od definování a zdůvodnění upřednostněné terminologie přes zachycení výzkumného designu a náhled na biografickou metodu jako proces ke kapitolám věnujícím se postupně problematice identit v soudobé společnosti, pohledu na bezdomovství jako životní riziko a konečně též kapitole skýtající prostor samotným narátorkám. Samozřejmě nechybí ani závěry zjištění a bohatá příloha obsahující mimo jiné i doslovné přepisy získaných narací. V prvních čtyřech kapitolách čtenář především získá obraz o realizovaném výzkumu, ne/bezpečnosti zkoumaného prostředí a vlastním pohybu badatelky v něm, dozví se o historii biografické metody i jejím dnešním praktickém využití v sociologii a pedagogice a bude proveden „životem tvořeným z příběhů“, zjistí, co se skrývá za sociální konstrukcí identit a čím se odlišuje a je charakteristická doba, v níž právě žijeme, a nakonec nahlédne na sociální exkluzi coby jeden z výsledků mechanismu sociální kontroly a spatří bezdomovství v širších souvislostech, které ukazují, že jde více

o proces než stav. Pátá, závěrečná pátá kapitola je otevřena sociobiografickými portréty narátorek, pokračuje jejich konkrétními příběhy a je zakončena badatelskou sebe/reflexí.

Tato diplomová práce, jak svou teoretickou konstrukcí, tak i v oblasti výzkumu, staví na propojení několika přístupů – zejména sociálního, sociálně pedagogického, sociologického a etnologického. Byť jsou každému z nich vlastní specifické metody a postupy práce, užívaná terminologie a jazyk i vcelku svébytný pohled na daný fenomén, může právě jejich průnik přinést inovaci a obohacení do jinak od sebe navzájem odděleného nazírání. Zřejmě nejzajímavějším je odbočení do etnologie, protože ta se může jevit od ostatních strategií značně vzdálenou. Etnologický otisk je zde nejvíce přítomen v zaznamenávání dění v terénu a vedení výzkumného deníku.

POUŽITÁ TERMINOLOGIE

V souvislosti s oblastí, na niž je tato práce zaměřena, vyvstává terminologický chaos již při samotném pojmenování daného jevu. Tento je nazýván jako *bezdomovectví*, řidčeji také jako *bezdomovství*, sami aktéři¹ jsou v odborných publikacích a člancích i masmédiu příkladmo nazváni *bezdomovci*, *osobami bez domova* či *osobami bez přístřeší*, nadto existuje celá řada lidových označení. Lze uvést příkladu frekventovaného zlidovělého výrazu „*houmles/ák*“ a ženského ekvivalentu „*houmlesačka*“ přejaté z anglického překladu slova *bezdomovec* (tedy *homeless*), jejichž používání je v našem prostředí a priori spojeno s výraznou negativní konotací. Další stigmatizace problematiky se týká zařazování exkludovaných do společensky záporně vnímané skupiny tzv. *společensky nepřizpůsobených* či dokonce *nepřizpůsobivých občanů/osob*. Týká se ukotvení v české legislativě, je termín *bezdomovec* (obdobně tedy i *bezdomovectví*) obsazen pro osoby bez státní příslušnosti.²

V diplomové práci je upřednostněn výraz **bezdomovství** (namísto *bezdomovectví*). Ačkoli Ústav pro jazyk český AV ČR³ považuje termín *bezdomovectví* za ustálený a vžitý a dává mu proto přednost, zde je zkušennostně zvýhodněna naopak legislativní volnost druhého pojmu, dále především to, že s ním operuje česká varianta Evropské typologie *bezdomovství* ETHOS⁴, a v neposlední řadě taktéž jeho užívání jedněmi z našich prvních a stále předních odborníků na tuto problematiku Vlastimilou a Iljem Hradeckými. Druhý

---

¹ Dílčí výzkum exo- a endoetnonymů by jistě přinesl velmi cenné poznatky, avšak vzhledem k jiné orientaci práce nemůže být tomuto dále věnován výraznější prostor.

² Za všechny viz zákon č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky), s účinností od 1. 1. 2014.

³ *Z dopisů jazykové poradně*. Naše řeč 83, 2000, č. 2, s. 111–112. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=8182>.

⁴ *ETHOS – European Typology on Homelessness and Housing Exclusion, Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení v prostředí ČR*. Typologii vypracovala FEANTSA v roce 2005 (revize proběhla v roce 2007), viz příloha P1 ETHOS – Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení v prostředí ČR.

FEANTSA – Fédération européenne des associations nationales travaillant avec sans-abri (European Federation of National Organisations working with the Homeless): national and regional umbrella organisations of service providers for homeless people. FEANTSA was established in 1989 as a European non-governmental organisation to prevent and alleviate the poverty and social exclusion of people threatened by or living in homelessness. Převzato z: <http://www.feantsa.org/spip.php?rubrique13&lang=en>, cit. 1. 2. 2014.

FEANTSA – Evropská federace národních sdružení pracujících s lidmi bez domova – zastřešuje národní a regionální organizace poskytovatelů služeb pro osoby bez domova. Byla založena v roce 1989 jako Evropská nevládní organizace pro prevenci a zmírnění chudoby a sociálního vyloučení lidí ohrožených bezdomovstvím nebo v bezdomovství žijících. [Překlad autorka.]

termín je zde považován za genderově nevyvážený, protože samotné slovo v sobě obsahuje celý výraz bezdomovec-muž, kdežto pod pojem bezdomovství lze lépe obsáhnout i ženy, potažmo děti, které nesmějí být v rámci této problematiky a jejího řešení opomíjeny.

Spojení **člověk/osoba/lidé bez domova** (namísto bezdomovec/bezdomovkyně/bezdomovci, osoba/y bez přístřeší) je z nabízených možností relevantních výrazů odborné veřejnosti nejvýstižnější. Byť se nejedná o pojem jednoslovný (lze důvodně předpokládat, že proto je širokou veřejností méně akceptovatelný), je méně stigmatizující než bezdomovec a především věcně přesnější než osoba bez přístřeší.⁵ Chceme-li užít souhrnné pojmenování, pak lze právě posledně zmíněný termín pokládat v této oblasti za zcela nevhodný, protože s přihlédnutím k typologii ETHOS obsahově ztotožňuje pouze jednu⁶ ze 13 uvedených operačních kategorií bezdomovství. Spojení *člověk bez domova* výrazněji akcentuje naléhavost „být bez domova“⁷ a zároveň i jednoho každého nositele / jednu každou nositelku coby lidskou bytost v akutní tíživé životní situaci. Používání vhodné terminologie je nezbytnou součástí cesty ke společenské rehabilitaci fenoménu bezdomovství.

Zvolenou výzkumnou metodou je **metoda biografická**⁸ (namísto autobiografická metoda, oral history). Oral history stejně jako biografický přístup náleží k metodám kvalitativním, ale její hlavní zaměření spočívá v orientování se na konkrétní, badatelem vymezené téma. Obecně vzato lze tedy pojmut orální historii jako zkoumání určitého historického období a konkrétní historické události. Je třeba podotknout, že se oba přístupy mohou v určitém případě i úzce propojit.⁹ Mezi metodami biografickou a autobiografickou

---

⁵ Hradecký, Ija a kol. *Definice a typologie bezdomovství. Zpráva o realizaci aktivity č. 1 projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR*. Praha: Naděje, 2007, s. 29.

⁶ Koncepční kategorie: Bez střechy – Operační kategorie: Osoby přežívající venku – Životní situace: Veřejné prostory nebo venku (na ulici) – Generická definice: Osoby přežívající na ulici nebo ve veřejně přístupných prostorách bez možnosti ubytování – Národní subkategorie: Osoby spící venku (na ulici, pod mostem, na nádraží, využívající veřejné dopravní prostředky, kanály, jeskyně, odstavené vagony, stany, garáže, prádelny, sklepy a půdy domů, vraky aut). ETHOS, c. d., viz příloha P1 ETHOS – Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení v prostředí ČR.

⁷ *Domov* je podle Evropské observatoře bezdomovství tvořen mírou naplnění, respektive vyloučení ze tří domén – fyzické, právní a sociální. Výraz je v textu uvozen proto, že z jednoho z mých předchozích výzkumů (konkrétně viz bakalářská práce *Identita domova a bezdomovství*) vyplývá, že i u člověka zažívajícího bezdomovství lze v rámci jeho charakterizování objektu, který aktuálně (byť i třeba nelegálně a zcela bez právního nároku) obývá, nalézt *určitou míru prožívání „domova“* – někteří z těchto lidí výraz spontánně užívají. Nicméně i přes to se stále spojení *osoba bez domova* jeví mezi ostatními jako nejvýstižnější – příznačně obsáhne největší počet z forem bezdomovství tím, že povšechně jsou tito lidé z některé jeho domény vyloučení.

⁸ Podrobněji o této metodě viz kapitola 2 Biografická metoda jako proces.

⁹ NOSKOVÁ, Jana. *Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v interpretacích aktérů a odborné literatury*. Brno: Ústav evropské etnologie, 2007, s. 27.

nelze vytyčit hranici tak zřetelně, někteří odborníci dokonce navrhují pouze užívání termínu *auto/biografie*¹⁰. Zde se má za to, že na počátku stojí autobiografie, a poté jde o samotné nakládání s textem – zda zůstává v autochtonní, původcem zamýšlené podobě, nebo je zpracován někým dalším. Rozlišením obou těchto variant se provede právě pomocí předpony auto- (z řec. *autos* – tedy *sám*), kdy její užití zakládá aktivní podíl aktéra-původce na obsahu a zejména i na konečné podobě díla.¹¹ Tato studie vychází z autobiografických příběhů, avšak ty jsou dále podrobeny analýze a v konečné podobě interpretaci badatelky, a proto je preferován termín biografická metoda.

Pomocí biografické metody lze zkoumat více druhů materiálu/pramenů. Šíře jejího záběru je patrna i z disponování s bohatou soustavou pojmů pro podoby získávaných dat. Předmět výzkumu se bude dále označovat jako **životní příběh** (namísto biografie, paměti, vyprávění ze života, vzpomínkové vyprávění, vzpomínky, životní historie, životopis aj.). Samotný pojem je kromě své výstižnosti v rámci zaměření studie, kdy podle Jany Noskové „vyjadřuje rozsah vypravovaného, tedy od „počátku“ do současnosti, a jeho vnitřní souvislosti,“¹² vhodný také pro svou funkčnost v praxi¹³. Uvedená definice dobře vystihuje rozdíl oproti životní historii, v níž se nezrcadlí právě ona současnost. Termínům paměti a vzpomínky je doporučeno se vyhýbat, protože jsou pro narátora omezující, neboť máme v úmyslu postihnout celou jeho osobnost a ne zredukovat jeho roli na výhradní užití paměti.¹⁴ Vyprávění ze života může vzbuzovat pocit jakési „lehkosti“ a tematické nahodilosti (inklinace k vyprávění příhod), což tady není žádoucí. Úplně nevhodným pojmem je životopis, který naopak navozuje ústrojnost a oficiálnost sdělení (spojitost s profesním životopisem), což se ale opět neshoduje s očekávaným obsahem sdělení. A konečně podoba biografie je psaná a je zde pokládána až za výsledek použití biografické metody.

---

¹⁰ Např. Zdeněk Konopásek v díle *Auto/biografie a sociologie* z roku 1994.

Z jiného úhlu pohledu by se z termínu auto/biografie dalo usuzovat na jakousi třetí metodu, kdy jdou badatel a narátor společnou cestou skrze vzájemné interpretace (resp. re/interpretace re/interpretací) od začátku do konce – tedy bodu „dosažení interpretační shody“.

¹¹ *Velký sociologický slovník I–II, (A–O; P–Ž)*. (Vedoucí red.: Petrušek Miloslav.) Praha: Karolinum, 1996, sv. I, heslo *metoda autobiografická*, s. 612.

¹² NOSKOVÁ, Jana. *Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v interpretacích aktérů a odborné literatury*, c. d., s. 39.

¹³ Založeno na zkušenosti s použitím biografické metody v rámci studia oboru Etnologie (díky přednáškám Mgr. Jany Noskové, Ph. D., z Etnologického ústavu AV ČR, se mi v terénním výzkumu osvědčilo užívat úvodní formulaci typu: „*Chtěla bych, abyste mi vyprávěl/a o celém Vašem životě – Váš životní příběh.*“).

¹⁴ VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel – PELIKÁNOVÁ, Hana. *Naslouchat hlasům paměti*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007, s. 76.

Každé sdělení bude dále nazýváno **narací**, subjekt-původce označován jako **narátor/narátorka** (namísto aktér/aktérka, informátor/informátorka, respondent/respondentka, vypravěč/vypravěčka). Pojem vypravěč/ka byl zahrnut společně s termínem vyprávění. Ačkoliv je v pedagogických a sociálních výzkumech pro jejich účastníky zaužívaným výrazem respondent/ka, je zde od něj upuštěno, neboť se pojí s tázáním se – tedy rozhovorem či dotazníkem/anketou coby nástroji pro sběr dat. Záměrem práce bylo sesbírat životní příběhy jako „sdělení sdílená hovorem“¹⁵, proto je přistoupeno k užívání pojmu narace a participant/ky jsou podle toho označovány narátory / označovány narátorkami. Například v etnologickém výzkumu, z jehož běžné praxe je zde využita metoda vedení terénních poznámek a deníku, se užívá označení informátor/ka (příp. přejatého anglického výrazu *informant/ka*). Výraz značící „podavače/čku zpráv“ nalezne své uplatnění opravdu spíše ve výzkumu (etnologickém) zabývajícím se zjišťováním konkrétních faktů. Konečně pojem aktér/ka je nejednoznačný, neboť aktéry jsou všichni účastníci výzkumu a záleží na pozici, kterou v něm zastávají.

Práce se nakonec opírá i o termín **identita**. V kapitole¹⁶ zabývajících se jí v rozličných významech a kontextech je poukázáno na problematičnost až spornost jejího užívání. I přesto se nadále jeví jako pojem nejvíce přijatelný, neboť v připojení ke společensky negativně konotovanému jevu bezdomovství vyznívá v podstatě neutrálně, čehož by zvolením výrazu typu *jedinečnost*, *osobitost* či třeba i *výraznost*, ač zcela korektních v jiných spojeních, dosaženo nebylo. Slovo *charakter* není svým významem věcně přesné, navíc odvozené přídavné jméno se rovná typickosti a příznačnosti, tedy v kombinaci k bezdomovství opět stavu nežádoucímu.

---

¹⁵ Obsahově se shoduje s metodou *narativní rozhovor*. Mezi narativním rozhovorem a „pravým“ rozhovorem je značný rozdíl – narativní rozhovor není uspořádán jako otázka–odpověď, zmíněná metoda by mohla nést název *narativní hovor*, neboť ideálním stavem je položit otázku pouze jednu – tu úvodní.

¹⁶ Viz kapitola 3 Identity a soudobá společnost.

1 VÝZKUMNÝ DESIGN

Tato úvodní kapitola je koncipována jako obraz o realizovaném výzkumu. Nejprve je v první podkapitole vytyčena zkoumaná oblast a osvětlen účel práce, jakož i badatelská motivace ke zkoumání právě fenoménu bezdomovství v současné societě, aby následně mohl být čtenář seznámen s cíli práce – tedy cílem hlavním i těmi parciálními, dílčími. Třetí podkapitola je zde tou nejobsáhlejší, protože charakterizuje výzkum samý. Je zde popsán typ výzkumné metody a techniky sběru dat, a to včetně argumentace pro příhodnost dané volby, postulována nezbytnost psaní terénních poznámek během provádění zúčastněného pozorování i po skončení pobytu v terénu (vedení výzkumného deníku), zahrnuto rozhodnutí o výběru narátorů, nastíněna samotná procedura sběru dat a kapitolu uzavírají návody, jak postupovat při vytváření záznamu o rozhovoru a jeho přepisu. Konečně poslední část této první kapitoly se věnuje reflektování ne/bezpečnosti zkoumaného prostředí a vlastnímu pohybu v terénu.

1.1 Zkoumaná oblast, podnět k výzkumu a jeho účel

Tematicky je i tato, v pořadí již moje čtvrtá, závěrečná práce směřována do oblasti fenoménu bezdomovství a opět je záměrem co největší vhléd do dané problematiky přiblížením „světa“ člověka bez domova. Námět, jímž je prostřednictvím životních příběhů snaha o rozkrytí identit lidí na okraji naší dnešní společnosti, vznikl setkáním se a dílčím propojením dvou původně paralelních cest, kterými bylo studium etnologie a studium sociální pedagogiky navazující na studium sociální práce. Ve všech těchto studiích vznikly závěrečné práce orientované na bezdomovství, nejvíce se téma této studie přibližuje bakalářské práci oboru Sociální pedagogika nazvané *Identita domova a bezdomovství*.¹⁷ Etnologickou stopu zde představuje zkoumání životních příběhů¹⁸, zaznamenávání terénních poznámek a vedení výzkumného deníku.

---

¹⁷ Absolventská práce z roku 2008 na oboru Sociální práce se zabývala tématem Stravovacích návyků uživatelů služby azylový dům a bakalářská diplomová práce z roku 2012 na oboru Etnologie se nesla v duchu Svěpomocí zbudovaných obydlí u skupiny osob bez domova.

¹⁸ Pro (sociální) pedagogiku je v tomto ohledu typičtější výzkum životních drah či kvality života.

Podnět k zaměření pozornosti na okruh osob bez domova zavdalo již ono studium sociální práce a především možnost praktikování v (nestátních neziskových) zařízeních pracujících s těmito lidmi a poskytujících jim služby. Postupem času, kdy jsem začala život těchto sociálně exkludovaných i je samotné více poznávat, se z prvotní studijní orientace stal zájem také osobní (a snad v budoucnosti i profesní).

Zrealizovaný výzkum je kvalitativního typu, proto je dílčí smysl práce spatřován v doplnění kvantifikovaných „tvrdých“ dat (například statistiky samotných zařízení a institucí nebo opakovaná šetření celorepublikového charakteru – projekt Sčítání bezdomovců) o data „měkká“, která mohou být přínosná z hlediska porozumění danému fenoménu. Účelem bylo „dát hlas“ těmto lidem, a to ve snaze po osvětě a rehabilitaci „bezdomovce“ v naší společnosti, neboť změna postoje se jeví jako stavební kámen pro možnost rozšíření nabídky pomoci o více stran. Okruh zkoumaných osob vytyčený v kapitole věnující se procesu výběru narátorů¹⁹ byl stanoven tak, aby přispěl k uvědomění si, že člověkem bez domova není pouze ten, kdo se ocitne skutečně fyzicky *na ulici*, ale že jsou to také všichni, již zůstávají zraku více skryti – a v důsledku opomíjeni.

1.2 Hlavní a parciální cíle práce

Cíl práce vystihuje již samotný její název *Životní příběhy osob bez domova. Rozkrývání identit lidí na okraji soudobé společnosti*. Pakliže je účelem dozvědět se prostřednictvím zachycení, analyzování a reinterpretací narací (životních příběhů) více o daném sociálním fenoménu, hlavním cílem práce je **„rozkrytí a poznání identit“ lidí, kteří se ocitli na okraji naší současné společnosti**.

Parciální cíle práce jsou stanoveny jako body, které je nutno při výzkumu dodržet proto, aby bylo možné naplnit cíl hlavní. Dílčími cíli jsou:

- » dodržování etických zásad (zejména respektovat odmítnutí, nemanipulovat, nepoškodit),
- » maximálně zužitkovat pružnost kvalitativního výzkumu,
- » provést nejméně dva sběry u téhož narátora / téže narátorky,

---

¹⁹ Viz kapitola 1.3 Popis výzkumu a rozhodnutí o výběru narátorů.

- » minimalizace etnocentrismu zaznamenáváním pozorovaného s důrazem na tzv. „zhuštěný popis“²⁰,
- » nazírat výzkum jako proces od sebe navzájem neoddelitelného koloběhu pozorování – zaznamenávání – analýzy – re/interpretace.

1.3 Popis výzkumu a rozhodnutí o výběru narátorů

Kvalitativní výzkumná strategie je založena na pobytu v terénu a bezprostřednímu kontaktu s aktéry v situacích pro ně normálních a každodenních, čímž výzkumník získává integrovaný pohled na danou oblast. Obraz nabývá v průběhu sběru, který probíhá v přirozeném prostředí zkoumaných, výzkum je pružný, neboť umožňuje okamžitou reakci na vzniklou situaci pozměněním a uzpůsobením parametrů. To, co je kvalitativní metodě z řad kvantitativních výzkumníků vytýkáno, je zde, kde není smyslem poznatky vztahovat na celý jev, naopak váženo jako výhoda, neboť právě sledováním jednotlivostí ve vývoji získáváme namísto povrchnosti hloubku, zohledňujeme kontext, lokální situaci a podmínky.²¹ Pro naplnění cíle práce se jeví jako nejvhodnější biografická výzkumná strategie, v jejímž rámci lze uplatnit narativní rozhovor.

Narativní rozhovor se používá tam, kde je patrna skepse vůči metodě „klasického“ rozhovoru otázka–odpověď, přičemž se předpokládá, „že existují subjektivní významové struktury o určitých událostech, které se vyjeví při volném vyprávění, a naopak neprojeví při cíleném dotazování.“²² Podle Ivo Čermáka²³ se takový typ rozhovoru hodí k tomu, abychom získali povědomí o sociálním fenoménu, ale narativní výzkumník si musí být vědom, čeho se vzdává: například iluzorních představ o neutralitě (nejen ve vztahu k výzkumu, ale i vlastní vědecké disciplíně), sdružení komponentů dle identifikovatelného klíče, uspořádané struktury a řádu zkoumaného i přesvědčení o neměnnosti jevů nezávisle

---

²⁰ Za „zhuštěný“ se označuje takový popis, který osvětluje, co určité jednání znamená pro jeho aktéry. GEERTZ, Clifford. *Interpretace kultur. Vybrané eseje*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2000, Kapitola první: Zhuštěný popis: K interpretativní teorii kultury, s. 13–42.

²¹ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, s. 51–53.

²² Tamtéž, s. 176.

²³ ČERMÁK, Ivo. *Myslet narativně: kvalitativní výzkum „On the road“*. In Čermák, Ivo – Miovský, Michal (eds.). *Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku na prahu třetího tisíciletí (1)*. Sborník z konference. Edice SCAN. Brno: Psychologický ústav AV ČR – Tišnov: Sdružení SCAN, 2002, s. 13, 20.

na okolních podmínkách – jednoslovně tedy *objektivitu, montáže, hierarchičnosti i jednoduchosti* – a dále třeba *determinismu, reprezentativnosti, validity*. Co znamená pro badatele kvantitativního založení ztráty zřejmě nepředstavitelné, je pro kvalitativního výzkumníka vyváženo získáním mimo jiné *komplexnosti, perspektivy, vzájemné kauzality a heterarchie*²⁴ a jeho výzkum je obohacen *sdílením a důvěryhodností zjištění*. Vyplývá, že nejde o ověření hypotézy, nýbrž o rekonstrukci významu jevu svázaného se subjektem, kontextem a časovostí.²⁵

Kromě narativního rozhovoru byla použita i metoda zúčastněného pozorování s psaním terénních poznámek a vedení deníku. Terénní poznámky vznikají přímo „za běhu“ v terénu či bezprostředně po skončení kontaktu a obsahují kromě věcných údajů (místo rozhovoru, účastníci atp.) především verbalizované zúčastněné pozorování (vč. sebezpozorování). Oproti tomu výzkumný deník se odlišuje tím, že je tvořen a doplňován průběžně, nejlépe má vzniknout ještě před vlastním vstupem do terénu (nástin svých očekávání a obav), obsahem jsou především (sebe)reflektující poznámky, subjektivní hodnocení významů situací a vlastní postřehy a nápady. Zúčastněné pozorování se dobře hodí pro ty případy, kdy je třeba dostat se hlouběji do problému. Vzhledem k cíli a účelu práce je jeho užití obzvláště vhodné, protože:

- » jev, který se bude zkoumat, je málo prozkoumaný;
- » existují velké rozdíly mezi pohledy členů a nečlenů sledované skupiny;
- » jev není přístupný pohledu osob mimo skupinu.²⁶

Stále je však třeba mít na paměti, že „*to, co zapisujeme (nebo se snažíme zapisovat), není syrová sociální rozmluva, k níž nemáme přímý přístup, neboť v ní nejsme až na jisté veliké výjimky přímými aktéry, nýbrž pouze její velice malá část, k jejímuž porozumění nás naši informátoři dovedou.*“²⁷ Uvědomit si a popsat pozorování sebe sama (vztah k problematice i narátorům, vlastní hodnoty, vnímání dané situace zrcadlením

---

²⁴ „Představa o tom, že pokud existují nějaké struktury či řády, koexistují vedle sebe, což předurčuje v kterémkoli okamžiku závislost na vzájemné interakci a vstupu faktorů, které mohou stávající řád výrazně změnit.“ Tamtéž, s. 14.

²⁵ Tamtéž, s. 13, 14.

²⁶ Text v odrážkách je doslovně převzat z: HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*, c. d., s. 193.

²⁷ GEERTZ, Clifford. *Interpretace kultur*, c. d., s. 31.

K tomu ještě tamtéž (s. 31) důležitá poznámka na okraji: „*Myšlenka ‚zúčastněného pozorování‘ byla užitečná do té míry, že posílila tendenci antropologů navázat se svými informátory kontakt jako s osobami spíše než s objekty. Ale tím, že vedla antropology k tomu, že přestali vidět velice zvláštní, kulturně vymezenou podstatu své vlastní role a že se začali považovat za více než zaujaté (v obou smyslech slova) dočasně pobývající osoby, byla naším největším zdrojem problémů.*“

pocitů atp.) je velmi důležité, protože „v rámci kvalitativního výzkumu je hlavním prostředkem pro získávání dat sám výzkumník.“²⁸ Ačkoliv se kvalitativně získaná data nemohou stát zcela objektivními, je nesporně třeba vlastní úlohu a přístup osvětlit.²⁹

Samozřejmostí v rámci procesu bádání je existence dvou základních věcí – zkoumajících a zkoumaných. Pro správnou orientaci výzkumu směrem k naplnění stanoveného cíle hraje jasné vytyčení okruhu zkoumaných podstatnou roli. Osoby bez domova nejsou v žádném případě, ačkoliv je nepopíratelně jedna z jejích částí viditelnější než jiné, skupinou homogenní. Pro rozhodnutí o výběru narátorů bylo použito kombinace dvou typů vzorkování – kriteriálního a oportunistického. Z názvu prvního lze dovodit, že se výběr týká všech případů, která splní předem stanovená kritéria, pro druhé je příznačné sledování nové stopy při samotné terénní práci a využití náhlého objevu v terénu.³⁰

Primárním výběrovým kritériem se stala orientace na vymezený okruh osob, kdy výzkum na území města Brna počítal s takovými osobami bez domova, které **nemají vlastní byt a žijí v nejistém bydlení, neboť nemají jinou možnost**. Do výzkumu nebyli zahrnuti lidé přežívající „na ulici“ (včetně nocleháren) a žijící v objektech, jež nejsou z hlediska trvalého bydlení považovány za obvyklé³¹. Výzkum dále nebyl zaměřen na imigranty či osoby před opuštěním instituce. Klíčové skupiny osob splňující daná kritéria jsou prostřednictvím členění typologie ETHOS pro ČR vymezeny takto:

- » koncepční kategorie Bez bytu, operační kategorie 3 Osoby v ubytovnách pro bezdomovce³²;
- » koncepční kategorie Bez bytu, operační kategorie 4 Osoby v pobytových zařízeních pro ženy³³;
- » koncepční kategorie Bez bytu, operační kategorie 7 Uživatelé dlouhodobější podpory³⁴;

---

²⁸ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*, c. d., s. 158.

²⁹ Neditnou součástí této práce je badatelská sebe/reflexe (viz kapitola 5.4) a popis vlastního vztahu ke zkoumané problematice (viz příloha P5).

³⁰ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*, c. d., s. 154.

³¹ Tedy osoby, které de facto mají vlastní bydlení (například vlastní rekreační objekt na svém pozemku, žijí v karavanu nebo – byť přelidněném – bytě, ale také zejména v posledních letech boom bydlení v alternativních stavbách – např. jurta, objekt z neobvyklého materiálu atd.), ačkoli je toto bydlení (legislativně) považováno za „nevyhovující“.

³² Osoby v azylovém domě s krátkodobým ubytováním, osoby ve veřejné komerční ubytovně s krátkodobým ubytováním, které nemají vlastní bydlení.

³³ Ženy ubytované krátkodobě v zařízení z důvodu ohrožení domácím násilím.

- » koncepční kategorie Nejisté bydlení, operační kategorie 8 Osoby žijící v nejistém bydlení³⁵.

Během realizace výzkumu, konkrétně ve fázi vyhledávání vhodných osob, došlo ke kvalitativní proměně ve vzorkování tím, že přibylo sekundární výběrové kritérium – genderová **orientace na ženy bez domova**. Primárního kritéria se zásadním způsobem tato změna nedotkla, takže nemuselo být dodatečně pozměněno.

V terénu byly vytipovány a osloveny čtyři ženy, do výzkumu se následně zapojily dvě z nich. Jedna z oslovených se do výzkumu zapojit nechtěla, neboť jej považovala za sebeohrožující, druhá pak přestala splňovat kritéria tím, že se jí podařilo nalézt a získat, byť pro trvalé bydlení neobvyklý, určitý objekt do vlastnictví. První realizační fází bylo nakontaktování se na narátorky, a to s využitím dřívější známosti a získáním kontaktů přes tuto zasvěcenou osobu a za využití objevu v terénu. V prvním z těchto případů proběhl nejprve kontakt telefonický s dohodou na setkání osobním. Při něm byl dané osobě osvětlen účel a cíl výzkumu, zároveň s tím zjišťována její vhodnost pro výzkum a zajištění svolení s ním.

Samotný sběr probíhal na kumulativní bázi, což znamená, že příběh byl od každé jedné narátorky sbírán prostřednictvím pořizování audiozáznamů po jednotlivých naracích v opakovaných sezeních. Konkrétně se jednalo o sezení dvě, přičemž v prvním z nich byla snaha dát co největší prostor spontánnosti – ať už z hlediska obsahu sdělovaného, tak i možnosti vlastní strukturace –, a nasloucháním si získat důvěru. Teprve následný rozhovor měl vést k rozkrytí narátorkou opomenutého či obejitého. Ke každému rozhovoru byl bezprostředně pořízen písemný záznam a následně doslovný přepis. O jakémkoli výzkumném rozhovoru by měly být známy krom věcí technického rázu také okolnosti jeho průběhu, zejména charakteristické mimoslovní projevy strany narátorů (např. nervozita, nejistota, uvolněnost) a reakce badatele (sebeopozorování), citlivá místa sdělení (místa nečekaných odhalení či naopak „zablokování“) a vůbec všechny neobvyklé události (rozrušení, vstup třetí osoby).³⁶ U druhého rozhovoru je navíc nutné podchytit i eventuální nesrovnalosti mezi oběma sděleními, změnu postoje k dříve vylíčeným událostem a celkový vývoj atmosféry a vzájemného vztahu.³⁷ Důležitost přepisu rozhovoru netkví

---

³⁴ Senioři a osoby invalidní dlouhodobě ubytované v azylovém domě.

³⁵ Osoby přechodně bydlící u příbuzných nebo přátel či v podnájmu nemající jinou možnost bydlení, osoby bydlící bez právního nároku.

³⁶ VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel – PELIKÁNOVÁ, Hana. *Naslouchat hlasům paměti*, c. d., s. 111.

³⁷ Tamtéž, s. 113.

pouze ve zpřístupnitelnosti dalším osobám, ale je také cenným zdrojem informací pro badatele o sobě samém, protože mu poskytuje dobrou, z hlediska seberozvoje v této oblasti přímo nezbytnou, zpětnou vazbu (třeba o technice tázání, míře trpělivosti, využití intuice) a lze na jeho základě zhodnotit vlastní roli.³⁸ Pro přepis rozhovoru bylo využito pravidel Hanse Joachima Schrödera.³⁹

1.4 Ne/bezpečnost prostředí a vlastní pohyb v terénu

Tak, jako je nutné před každým výzkumem vážit na pomyslných miskách vah jeho klady a zápory, stejným způsobem je nutné již před vstupem do terénu zvážit jeho možnou rizikovitost. Badatel, ostatně jako každý jiný (sociální, pedagogický, humanitární aj.) pracovník pracující s lidmi, nemá povinnost reflektovat pouze ohrožení svých narátorů (klientů, žáků), ale také zvážit míru potenciálního ohrožení vlastního. Osobní bezpečí je jednou z věcí, která se odráží v prožívání člověka. Pokud necítíme dostatečnou míru bezpečí, jsme neklidní a v napětí, což se projeví na chování. V rámci výzkumu se nedá předpokládat dlouhodobě působící stálé ohrožení, určitě se však mohou vyskytnout vyostřené situace. Neobstojí-li v nich výzkumník, může se také stát jediným východiskem ukončení vlastní práce. Na jedné straně je to nebezpečné prostředí samo o sobě (v žádném případě nelze vztahovat ke konkrétním skupinám osob), na straně další se zvyznamňuje výzkumníkova osobnost, protože ten by měl posoudit svůj vztah k problematice (konkrétním lidem a situacím), pojmenovat, co mu vadí, a vymezit své hranice.⁴⁰ Ty nestanovujeme pouze pro sebe (obtížně překonatelné osobní bariéry) a vůči zkoumaným (etické principy), ale také kvůli dalším badatelům přicházejícím po nás (neuzavřít jim svými neuváženými kroky dveře).

Cílovou skupinu osob bez domova nezkoumám poprvé, dalo by se tak snadno podlehnout dojmu, že jsem zákonitostí již znala. Pravdou je, ač mi tento „terén“ není zcela neznámým, jedná se o lidi ocitnuvší se v často diametrálně odlišných situacích a podmínkách, na něž pochopitelně také nesterjně reagují. Bylo by nešťastné hledat riziko

---

³⁸ Tamtéž.

³⁹ Viz příloha P2 Pravidla přepisu rozhovoru podle Hanse Joachima Schrödera.

⁴⁰ MATOUŠEK, Petr. *Výzkumník v nebezpečném prostředí*. Biograf 35, 2004, 80 odst. [Online.] Dostupné z: <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=v3504>, cit. 3. 2. 2014.

tam, kde není (např. jde-li o vcelku běžný strach z neznámého), zpětně si však uvědomuji, že v nemálo zažitých výzkumných situacích existovalo a nebyla jsem na něj připravena zkrátka proto, že jsem si nebezpečí neuvědomovala. V rámci tohoto výzkumu jsem se se žádnou neadekvátní situací nesetkala. Zkoumané osoby se výzkumu účastnily dobrovolně, byla jim při naracích dána volná ruka, setkávání probíhalo na veřejných místech dle jejich časových možností. Během let svých zkoumání jsem postupně pochopila to, o čem se zmiňuje také Petr Matoušek, totiž že nelze zkoumat s vlastními nezpracovanými předsudky, neboť zvláště lidé z okraje společnosti mají „*silně vyvinutý smysl pro přezíravé jednání. Možná proto, že se s ním setkávají denně a na každém kroku,*“⁴¹ proto je nutné jednat férově a upřímně. V podstatě nelze zachovávat ani velký odstup (pokud není vymezen strany komunikačního partnera), neboť před vámi stojí lidé s těžkými životními osudy, navíc aktuálně stále setrvávající v nelehké situaci, s níž jsou permanentně konfrontováni.

Vstup do prostředí byl tentokrát usnadněn, neboť jsem se svým výzkumným záměrem oslovila jednu známou důvěrně prostředí znalou, jež mi s tímto ochotně pomohla – stala se mou gatekeeperkou, což považuji v rámci zkoumané problematiky za neocenitelné. Nebyla jsem tedy v pozici nezvané cizinky, svou roli ve vztahu k terénu bych charakterizovala jako *zasvěcená návštěvnice*, tedy ta, kterou v prostředí (zprostředkovaně) znají, o níž se ví, za jakým účelem (opakovaně) přichází, a která se v prostředí zdržuje i mimo rámec výzkumu (v rámci neformálních kontaktů, dobrovolnictví v NNO).⁴² Jako největší problém výzkumu se ukázala otázka místa – kde se sejít k uskutečnění sezení. Nejlepší varianta bývá obvykle ta, že se setkání odehrává u narátora doma, tedy tam, kde je mu to důvěrně známé a cítí se uvolněně. Vzhledem k situaci to nebylo možné a dlouho se nedařilo najít příhodné místo s požadavkem na klid a bez třetích osob. Nakonec se po vzájemné shodě setkávání odehrávala v parku, který mimo jiné výhody disponuje i dostatkem únikového prostoru. Tento prostor se nakonec ukázal jako velmi příhodný zejména pro přírodě a dostatečný únikový prostor. Setkávání probíhala v atmosféře důvěry, respondentky byly vhodně poučeny, s nahráváním na diktafon souhlasily, byla jim nabídnuta odměna (dle jejich uvážení), čehož žádná nevyužila. Jedna z nich pak projevila zájem o neformální kontakt i po skončení výzkumu.

---

⁴¹ Tamtéž, odst. 29.

⁴² ŠVARÍČEK, Roman – ŠEĐOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007, s. 76.

2 BIOGRAFICKÁ METODA JAKO PROCES

V pořadí druhá kapitola je věnována biografické metodě, a to pohledu na ni jako *proces*. První ze čtyř podkapitol se zabývá její konceptualizací a v krátkém exkurzu zavádí čtenáře do období, kdy se jako výzkumná metoda začínala formovat. Kapitola následující je pak v návaznosti přiblížením jejího praktického využití v sociologii a pedagogice dneška. Třetí, opět i zde nejobsáhlejší z podkapitol, se zabývá „životem tvořeným z příběhů“. Hlavním úkolem je obeznámit s důležitostí (ba přímo nezbytností) vyprávění (si) příběhů pro zachování vlastní kultury, variabilitou produkcí i reprodukcí životních příběhů nebo také nastítnit otázku problému pravdivosti narací s ohledy na různé, ať už plně uvědomované či nikoli, zájmy narátorů. S intenzivním pronikáním do soukromí narátorů se pojí otázka etiky v biografickém přístupu a právě ta je tématem závěru kapitoly, kde se krom etiky procedurální řeší i hodnotnější „etika v praxi“.

2.1 Koncept biografická metoda

Biografická metoda je odvozeninou složenou z řeckých slov *bios* (βίος) a *grafo* (γράφω), tedy *život* a *psát, napsat*. Tento přístup se orientuje na mnoho různých forem dat a je pro něj charakteristická nevyhraněnost v používání svého bohatého pojmového aparátu pro jejich označování.⁴³ V kapitole věnující se použité terminologii byl pro předmět jejího zkoumání zvolen *životní příběh*. Ve Velkém sociologickém slovníku je biografická metoda definována jako „jedna z analytických metod postavená na studiu a rekonstrukci životopisů neboli biografii.“⁴⁴ Tato definice je však zjednodušující, neboť v sobě zahrnuje pouze jednu z částí, kterou se tento přístup může zabývat, a to biografii, potažmo autobiografii. Na jiném místě téhož slovníku je o jejím užití v sociologii pojednáno tak, že jde o metodologickou orientaci, „která se snaží porozumět soc. světu lidí skrze zkoumání individ. životů, chápaných jako jedinečné, vždy do nějaké konkrétní časové struktury postupně ‚rozbalované‘ soc. útvary.“⁴⁵ Pod tuto definici lze již bezesporu

⁴³ Velký sociologický slovník I–II, c. d., sv. II, heslo *sociologie biografická*, s. 1034.

⁴⁴ Tamtéž, sv. I, heslo *metoda biografická*, s. 613.

⁴⁵ Tamtéž, sv. II, heslo *sociologie biografická*, s. 1034.

zahnout i zkoumání životních příběhů (life stories), což je příznačné pro zdejší užití biografického přístupu.⁴⁶

S počátky formování biografického výzkumu se dle Jany Noskové⁴⁷ pojí jméno Wilhelm Dilthey (1833–1911). Myšlenky tohoto představitele hermeneutické filosofie měly v 60. a 70. letech 20. století význam na změnu v paradigmatu humanitních věd, kdy se do popředí dostaly vnitřní hybné síly, čili to specifické a individuálně konkrétní. Dilthey podle ní dále věřil v nadindividuálnost vědění či ve schopnost jedince porozumění a spoluprožívání. Za to, že nahlíží význam jednání a činů jako autonomně stanovené aktérem, se na něj snesla vlna kritiky. Později začalo být v této oblasti poukazováno na sociální interakce – komunikaci a interpretaci. Diltheyovo pojetí bylo také omezeno pouze na produkty nevznikající na popud badatele, tedy věci již existující, ačkoli je v řadě vědních oborů součástí hermeneutického pojetí vzájemný vliv výzkumníka a zkoumané osoby.⁴⁸

V sociologii začali pracovat touto metodou Robert Ezra Park (1864–1944), William Isaac Thomas (1863–1947) a Florian Witold Znaniecki (1882–1958), tedy první generace chicagské sociologické školy. Robert Park, vedoucí katedry sociologie od roku 1913, prosazoval při výzkumu sociálních procesů a problémů užití etnografických a biografických přístupů.⁴⁹ Ještě o něco dříve inicioval Florian Znaniecki projekt zkoumání migrantů, v jehož průběhu se mu spolupracovníkem stal William Thomas. Společně jsou tak autory pětisvazkové „knihy biografického výzkumu“, v sociologickém výzkumu zřejmě nejvíce proslavené studie osobních dokumentů a písemných biografií *Polský sedlák v Evropě a Americe* (v orig. *The Polish Peasant in Europe and America. Monograph of an immigrant group.*) z let 1918–1920. Dílo vychází především z korespondence mezi migranty a jejich rodinami. Výzkum byl orientován na sociální organizace a reorganizace těchto rolníků a snahu po zjištění změn vyvolaných migrací.⁵⁰

---

⁴⁶ Biografická metoda je zde pojímána nejen jako sběr životních příběhů, ale zejména jako *proces*, kdy se transkripce přeměňují orálně zachycené životní příběhy na biografie nazírané jako „život zapsaný“.

⁴⁷ NOSKOVÁ, Jana. *Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v interpretacích aktérů a odborné literatury*, c. d., s. 21–22.

⁴⁸ Tamtéž, s. 22.

⁴⁹ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*, c. d., s. 78.

⁵⁰ NOSKOVÁ, Jana. *Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v interpretacích aktérů a odborné literatury*, c. d., s. 22–23.

Jana Nosková poukazuje na pozdější kritiku díla, neboť materiál byl sbírán až po stanovení přesné osnovy práce a posloužil tak především jako ilustrace jejich teorie. V poznámce pod čarou tamtéž, s. 23.

Biografický přístup se do popředí dostává spolu s větším rozvojem kvalitativních metod zkoumání, což se děje v období 70. a 80. let 20. století. Zpracovává hlavně podněty fenomenologie a hermeneutiky, ale reaguje také na rozšíření sociální historie, protože pomocí ní lze získat například poznatky o „každodenním“ minulém životě, navíc samotné informace pocházejí od subjektů přehlížených, umlčených.⁵¹ Institucionální oporu mu poskytuje například výzkumná sekce Biography and Society ISA (Internacional Sociological Association).⁵²

V podmínkách naší sociologie není biografická tradice příliš velká. Zmínit však lze dva projekty vzniklé v 90. letech 20. století: SAMISEBE a Paměť žen. Zatímco druhý z nich – orientován spíše orálně historicky a vnášející novou perspektivu genderu – přetrvával dodnes, první byl unikátním, „dobrodružným metodologickým experimentem“ pouze mezi léty 1991–1998, kdy si někteří (zmiňme např. Josefa Alana, Miroslava Dismana, Zdeňka Konopáska, Evu Stehlíkovou či Olgu Šmídovou) začali vzájemně psát autobiografické texty, které samozřejmě také reinterpretovali. Tento jejich pokus dal základ k teoretickému ukotvení metody a přinesl řadu jistě ne nezajímavých poznatků.⁵³

2.2 Využití biografické metody v sociálních vědách

Biografické pojetí je výrazně interdisciplinární, krom jiného čerpá také z pedagogiky, psychologie či etnologie. Je korektivem jednostrannosti k výzkumným přístupům vyzdvihujícím kvantitativní, statistické, makrosociální a objektivistické pojetí.⁵⁴ Vlastní příspěvek biografického výzkumu, který se u jedince orientuje na vnitřní perspektivu, interakci v sociálních souvislostech i zkušenost v různých rolích v rozličných životních okamžicích, spočívá najmě v objasňování osobních či společenských jevů.⁵⁵

---

⁵¹ Tamtéž, s. 23.

⁵² *Velký sociologický slovník I–II, c. d.*, sv. II, heslo *sociologie biografická*, s. 1034.

⁵³ Například uvědomění si, jak značně se mohou pohledy na jednu autobiografii odlišovat (mezi sebou navzájem, ale zejména od vlastního pojetí autora), jak se promění „role“ reinterpretoujícího po zkušenosti, kdy je sám vystaven reinterpetaci od někoho jiného atd. Více v knize *Otevřená minulost* (ed. Zdeněk Konopásek).

⁵⁴ JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, heslo *metoda biografická*, s. 156.

⁵⁵ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum, c. d.*, s. 130.

V rámci sociologie se biografický přístup uplatňuje zejména při studiu sociální změny a dynamiky, sociálních i profesních skupin a jejich sociálních světů, výzkumu rodiny, ve fenomenologické sociologii, v metodologii feministické sociologie či historické sociologii.⁵⁶ Zdeněk Konopásek⁵⁷ hovoří u sociologů-biografiků o jakési revoltě proti obvykle dotazovací sociologii, v rámci níž dochází k transferu moci směrem od badatele, což se stává přínosným při studiu sociálně i kulturně marginalizovaných skupin, těch *slabých a bezmocných*. Jak ale také upozorňuje, existuje ještě jedna skupina „bezhlasých“, na niž se dá daná koncepce uplatnit principiálně stejně, a tou je skupina marginalizujících, *silných a mocných*.

Pokud je biografický výzkum cestou k zachycení komplexnosti nepřehledného a nepredikovatelného jevu,⁵⁸ pak má své místo i v pedagogice. Není náhodou, že se v pedagogických vědách takto přistupuje ke zkoumání učitelů/učitelek jako nositelů/nositelek znalosti „podstaty“ edukačního procesu. Tím, že daná metoda umožňuje plné „*pochopení učitelova stylu práce, jeho didaktických znalostí a především jeho osobních přesvědčení a soukromých teorií*“,⁵⁹ je za jejím použitím často snaha reformovat vyučování či školu jako celek. Využití se však naskýtá i pro pedagogy a pedagožky samé, neboť může být nástrojem vedoucím k růstu jak osobnostnímu, tak i profesnímu. K bohatému využívání tohoto přístupu pak dochází od posledního desetiletí minulého století. Veskrze pedagogické zaměření na učitele a žáka či životní historii školy se nemění, ale dílčí témata se různí: zkoumá se kariéra, kompetence a dovednosti, výjimeční učitelé, zkušenosti žáků, edukace dospělých, dekonstrukce obrazu učitelky jako matky, životní příběhy učitelů s odlišnou sexuální orientací atd.⁶⁰ V českém prostředí se životním příběhem jako metodou zabývá například Josef Lukas.

---

⁵⁶ *Velký sociologický slovník I-II*, c. d., sv. II, heslo *sociologie biografická*, s. 1034.

⁵⁷ KONOPÁSEK, Zdeněk (ed.). *Otevřená minulost. Autobiografická sociologie státního socialismu*. Praha: Karolinum, 1999, s. 7.

⁵⁸ ŠVARŤÍČEK, Roman – ŠEĎOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, c. d., s. 126.

⁵⁹ Tamtéž, s. 129.

⁶⁰ Tamtéž.

2.3 Život tvořený z příběhů

Schopnost vyjádřit se je pro člověka jako bytost společenskou jednou z těch nejdůležitějších. Vypravování (si) příběhů (orální narativita) je jednou z nejstarších, v tradičních společenstvích pro zachování vlastní kultury přes orální transmissi patrně i vůbec nejdůležitějších, forem ústní slovesnosti coby součásti duchovní kultury. U ústního podání není tím nejpodstatnějším pouze obsah sděleného, ale stejná míra pozornosti je (a být musí) věnována samotnému vyprávěči a celkovému situačnímu kontextu. Obecně známé tvrzení, že *každý člověk má svůj příběh*, je třeba poupravit, protože život každého z nás se skládá z několika jeho verzí – *máme tolik příběhů, kolik jich vyslovíme*. Právě variace životního příběhu je u něj podstatným rysem. Každá jeho varianta se zrodí v momentě, kdy narátor započne sdělovat, a zaniká spolu s tím, jak své sdělení končí.

Vymezení životního příběhu, které používá pro svůj výzkum Jana Nosková a v němž klade důraz na rozsah a vnitřní souvislosti, byla již uvedena.⁶¹ Obsáhleji jej definuje Robert Atkinson: „*A life story is the story a person chooses to tell about the life he or she has lived, told as completely and honestly as possible, what the person remembers of it and what he or she wants others to know of it, usually as a result of a guided interview by another.*“⁶² Tato definice zahrnuje obě dvě stránky životního příběhu:

- » na jedné straně tu, kdy je „*esencí toho nejdůležitějšího, co se jedinci přihodilo v určité rovině jeho života, neboť popisuje děje, zkušenosti a pocity*“;⁶³
- » na straně druhé pak to, že „*průběh událostí, z nichž sestává život člověka, podléhá proměnlivým interpretacím. (...) Náš život neustále interpretujeme a reinterpreтуjeme [také i] my sami.*“⁶⁴

---

⁶¹ Viz kapitola Použitá terminologie.

⁶² ATKINSON, Robert. *The Life Story Interview*. In Gubrium, Jaber F. – Holstein, James A. (eds.). *Handbook of Interview Research. Context & Method*. Thousand Oaks – London – New Delhi: SAGE Publications, 2002, s. 125.

Životní příběh je takový příběh, který člověk volí pro sdělení o svém prožitém životě, sdělí jej tak úplně a poctivě, jak je to možné vzhledem k tomu, jak si na to pamatuje a co chce, aby o tom ostatní věděli; obvykle jako výsledek rozhovoru vedeného někým jiným. [Překlad autorka.]

⁶³ ŠVAŘÍČEK, Roman – ŠEĐOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, c. d., s. 130.

⁶⁴ BERGER, Peter L. *Pozvání do sociologie. Humanistická perspektiva*. 3. vyd. Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, 2007, s. 63.

A Atkinson dodává: „*Telling a life story makes the implicit explicit, the hidden seen, the unformed formed, and the confusing clear.*“⁶⁵

Radka Dudová o výzkumu životních příběhů zmiňuje, že je možností ke standardnímu zkoumání životních drah. Cílem takového výzkumu je získat náhled samotného narátora zejména na to, jaké má hodnoty, jakým způsobem definuje situace a chápe sociální procesy a pravidla, a to vše na podkladě jeho socializace a zkušeností.⁶⁶ Přípodobníme-li život člověka ke knize, budou její kapitoly zdrojem informací o důležitých příhodách, zlomových okamžicích označovaných jako *kritické incidenty*. Jsou to klíčové, ne nutně negativní, nebo pozitivní, okamžiky v životě vedoucí jedince vzhledem k jeho cílům k rozhodnutí o výběru určitého jednání.⁶⁷ Badatel by je jako takové měl ve sdělovaném identifikovat a následně podrobit analýze a interpretaci.

Vyprávění je procesem propojení minulost – přítomnost – budoucnost. Je důležité uvědomit si selektivitu ve vnímání, a to ať už jde o přítomnost nebo minulost. Vzhledem k přítomnosti jde o jev obecně známý, člověk zkrátka nemůže pojmout úplně vše, co se kolem něj děje, a proto je záběr jeho vnímání různým způsobem (na základě úrovně a kapacity smyslů, role vzdělání a zkušeností, osobnostního zaměření) selektován (na věci výrazné, osobně zajímavé atd.). Petr Berger od těch pomínutých přítomných věcí, jichž si prostřednictvím někoho dalšího ještě můžeme povšimnout, odlišuje to minulostní, neboť věci z minulosti zde již nejsou tak, aby nám byly naší vůli navzdory připomenuty. Ale ani to neznamena stálost, pevnost a neměnnost naší minulosti, protože v našem vědomí je stále se měnící už tím, jak naše paměť znovu a znovu vykládá, co se událo.⁶⁸

Zuzana Kusá vnáší svým článkem⁶⁹, v němž se zaměřuje především na ústní svědectví o historických událostech, otázku pravdivosti životopisných vyprávění. Třebaže ústní svědectví není možné a priori považovat za méně přesné nebo věrohodné, je vhodné zmínit alespoň několik věcí, které je nutné vzít na vědomí. Například selektivnost rozpomínání z hlediska dnešních a budoucích zájmů – životopisné vyprávění je *dnešní*

---

⁶⁵ ATKINSON, Robert. *The Life Story Interview*, c. d., s. 125.

Sdělováním životního příběhu se stává implicitní explicitním, skryté viditelným, nezformované zformovaným a nejasné zřejmým. [Překlad autorka.]

⁶⁶ DUDOVÁ, Radka. *Kvalitativní výzkum životních drah: life stories a biografický výzkum*. Socioweb, 2001, č. 11, (b. s.). [Online.] Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=480&lst=117>, cit. 6. 2. 2014.

⁶⁷ ŠVARÍČEK, Roman – ŠEĐOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, c. d., s. 134.

⁶⁸ BERGER, Peter L. *Pozvání do sociologie*, c. d., s. 63, 64.

⁶⁹ KUSÁ, Zuzana. *Problém pravdivosti informácií v životopisných rozprávaniach*. Genealogicko-heraldický hlas 5, 1995, č. 2, s. 17–21.

rekonstrukcí historie a „každá paměť je jednou nohou v záujmoch přítomnosti.“⁷⁰ Životnímu příběhu je kromě individuální stránky vlastní také stránka sociální, tedy „vedle neopakovatelného průběhu života každého jednotlivce je jeho součástí také skutečnost, že jednatel je součástí určité skupiny, společnosti.“⁷¹ Otázkou je, do jaké míry je tento osobitý příběh pod vlivem toho, co Kusá označuje selekcí pod vlivem tzv. „dominantní paměti“ jakožto veřejných představ. Dále je tu problematika motivu pro vznik sdělení (najít smysl života, potvrdit ho a obhájit jej, předat poselství atp.) a vliv na obsah má i okolnost, koho narátor pokládá za „konečného“ příjemce svého sdělení (snaha vyhovět očekávání).⁷²

Nabízí se otázka, zda získaná fakta ověřovat, nebo ne. Dle myšlenky humanismu je dána všem subjektům též hodnota. Protože není cílem zrekonstruovat určitou historickou událost, bude tato idea respektována ve všech ohledech a životní příběhy budou posuzovány jako informačně rovnocenné.⁷³ S tímto je také přijata sociologická „definice situace“ již zmíněného W. I. Thomase všeobecně známá jako tzv. Thomasův teorém: „If men define situations as real, they are real in their consequences.“⁷⁴

2.4 Etický aspekt biografického přístupu

Etika představuje jakýsi ideální celek obecných zásad, jimiž se má člověk řídit. Při práci s lidmi, tedy i ve výzkumech orientovaných na jedince, to platí jistě dvojnásobně. Skrze biografický výzkum badatel velmi intenzivně proniká do osobních a soukromých věcí narátora, proto je nutné zejména nemanipulovat a nastolit důvěru. Je nutné uvědomit si, že dohoda se neuzavírá pouze mezi výzkumníkem/nicí a narátorem/kou, ale fakticky bude daná studie přístupná i pro třetí, oběma stranám cizí a na kontraktu neparticipující

---

⁷⁰ Tamtéž, s. 17.

⁷¹ NOSKOVÁ, Jana. *Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v interpretacích aktérů a odborné literatury*, c. d., s. 20.

⁷² KUSÁ, Zuzana. *Problém pravdivosti informací v životopisných rozprávaniach*, c. d., s. 18, 19.

⁷³ Tamtéž, s. 20.

⁷⁴ Formulováno v díle *The child in America. Behavior problems and programs* z roku 1928. Viz www.en.wikipedia.org, heslo *Thomas theorem*, cit. 6. 2. 2014.

Jestliže lidé definují situace jako reálné, pak jsou reálné ve svých následcích.

osoby. Proto by měli být aktéři dostatečně poučeni tak, aby vzali v úvahu i případná rizika pro ně plynoucí.

Marilys Guillemin a Lynn Gillam⁷⁵ se zabývají hlavně dvěma rozměry etiky – etikou procedurální a „etikou v praxi“. Do první skupiny je možné obecně zahrnout vše, co se děje ve fázi přípravné a na počátku vstupu do terénu. Patří sem zvažování, zda potenciální přínos výzkumu převáží nad případným obtěžováním narátorů a možným ohrožením účastníků,⁷⁶ objasnění metodologie, protože „etika je zapojena do způsobů, jimiž se chystáme formulovat naše výzkumné otázky, strukturuje naše postupy, určuje naše měřicí systémy pro sběr dat, zveřejnění výsledků našeho výzkumu,“⁷⁷ či získání informovaných souhlasů. Hodnotněji lze však nahlížet na onu „etiku v praxi“, neboť toto je samotná podstata sociální práce, obdobně i sociální pedagogiky, a dle autorek „etika představuje mnohem víc než sváteční či teoretická dilemata, a pokud to nechápeme, řada věcí nám uniká.“⁷⁸ Poukazují tak na situace, které nazývají „eticky důležité okamžiky“. To jsou chvíle, kdy žádná dilemata nemusíme aktuálně vnímat, ale naším rozhodnutím či přístupem vyvstávají důležité etické důsledky. Právě ten moment, kdy zareagujeme, je eticky zásadním – můžeme ublížit.⁷⁹ Na mysl přichází zvláště újma psychická, kdy u zkoumané osoby může být ohrožena sebeúcta, a to především v případech, kdy už o vlastní identitě a hodnotě existují vážné pochybnosti.⁸⁰

Závažným a tíživým situacím se nelze v naracích jako obrazech života člověka zcela vyhnout, ostatně to v jádru věci není ani možné. Důležitou otázkou je, jak se připravit, jak s tímto vhodně pracovat? Nejlepší odpovědí je dobrá průprava a výcvik. Pokud se ještě uváží, že nakonec nikdo nemá přímou kontrolu „nad tím, co a jak jako výzkumník opravdu dělám... [a] zodpovědnost nakonec vždycky leží na výzkumnících samotných,“⁸¹ pak hlavní roli sehrávají osobnostní vlastnosti každého, především zvnitřnění principu úcty k lidem, prospěšnosti a poctivosti a dbaní na autonomii jedince,

---

⁷⁵ GUILLEMIN, Marilys – GILLAM, Lynn. *Etika, reflexivita a „eticky důležité okamžiky“ ve výzkumu*. Biograf 35, 2004, s. 11–31.

⁷⁶ MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013, s. 543.

⁷⁷ COURNOYER, D. E. – KLEIN, W. C. *Research Methods for Social Work*. Cituje Matoušek, Oldřich a kol., tamtéž, s. 543.

⁷⁸ GUILLEMIN, Marilys – GILLAM, Lynn. *Etika, reflexivita a „eticky důležité okamžiky“ ve výzkumu*, c. d., s. 15.

⁷⁹ Tamtéž, s. 15.

⁸⁰ MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Encyklopedie sociální práce*, c. d., s. 543.

⁸¹ GUILLEMIN, Marilys – GILLAM, Lynn. *Etika, reflexivita a „eticky důležité okamžiky“ ve výzkumu*, c. d., s. 19.

která je zachována třeba tím, že zkoumaní přijmou výzkumné cíle za své.⁸² Při sdělování narace může dojít také k bilancování. Ani v tomto případě nemá být ale daný životní příběh pojímán ze strany výzkumníka jako uzavřený a ukončený, protože tu dál figurují prožitky současné a jistě i nějaké vyhlídky budoucí.⁸³

---

⁸² Tamtéž, s. 21, 22.

⁸³ VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel – PELIKÁNOVÁ, Hana. *Naslouchat hlasům paměti*, c. d., s. 82.

3 IDENTITY A SOUDOBA SPOLEČNOST

Byla-li předchozí kapitola věnována biografické metodě a životním příběhům, musí být prostor zde věnován i související identitě, respektive identitám. Nejprve tedy nahlédneme na několik vybraných, spíše vzájemně se doplňujících než rozporných, pojetí identit. V druhé podkapitole jsou identity rozvedeny v rámci sociálního konstruování: Je člověk iniciátorem a původcem, spoluvůrcem nebo uživatelem svých identit? Jakou úlohu sehrávají „významní druzí“ a co identita a zájmy, hodnoty, potřeby? Závěr pak patří problematice „stigmatu“ a hanby. Třetí podkapitola je krátkým pozastavením se nad způsobem, jak jsou dosavadní nastíněné modely životních příběhů a identit v životě člověka propojené a proč by se mělo bádání o životních dráhách doplnit o biografie. Závěr třetí kapitoly patří obrazu doby, v níž žijeme – ať už má současná společnost a člověk v ní oprávněně přídavek *postmoderní* či je postmodernita uměle vykonstruovanou fikcí, jedno je zcela zřejmé: odehrává se výrazný kvalitativní posun, který nelze při studiu sociálních fenoménů ani osob(ností) opomenout.

3.1 K pojetí *identit*

Identita je asi jedním z nejvíce užívaných pojmů dneška, je tak „trendy“ až se ze slova stává klišé, přičemž zajímavé je, že koncepce je obsahově nejasná, diskuse na poli odborném (nejen napříč obory, ale také v rámci každého jednoho vzhledem k odkazům na různé tradice) velmi nejednoznačná a někteří naznačují, že identita zkrátka není pojmem užitečným.⁸⁴ Jak bylo nastíněno v kapitole o užívané terminologii, zřejmě prozatím s ohledem na tuto studii není názvu vhodnějšího (nebo jsem jej prozatím nenalezla), a proto i přes spornost se s termínem pracuje. Níže je uvedeno několik definic, s nimiž se lze ztotožnit, které jsou odrazem toho, jak je zde na danou problematiku nazíráno. Zvolit vymezení pouze jediné by bylo spíše ke škodě než užitku, neboť *identity* musí – zdá se – zůstat dostatečně široké, jde tedy spíše o nasměrování úhlu pohledu.

---

⁸⁴ ROUBAL, Ondřej. *Teritoriální identita v biografických vyprávěních poválečných osídlenců pohraničí severních Čech*. [Disertační práce.] FHS UK, 2009, s. 33.

Původní význam slova identita je technický – s pojmem totiž pracovala algebra a logika. Do humanistického pojetí ji na přelomu 17. a 18. století vnášejí empiričtí filozofové John Locke a David Hume, specifickým analytickým nástrojem společenských věd se pak stává v 50.–60. letech 20. století.⁸⁵

Sociologický slovník obsahuje vedle samého pojmu *identita* i heslo *identita kolektivní*. Zatímco druhá je vázána na definovaný soubor a shodu jeho „členů o podstatných rysech skupiny, o tom, kdo k ní patří a kdo nikoli, a co by skupina měla a co by neměla dělat,“⁸⁶ k první se významově vztahuje „hluboký pocit vlastní totožnosti založený na prožívání vlastní komunity, (...) [a/nebo] ztotožnění jedince se svými životními rolemi, (...) [a/nebo] prožívání příslušnosti k větším nebo menším společenským celkům.“⁸⁷ Identita obsahuje i hodnoty a na nich vystavěný světový názor, takový počet sociálních „já“, kolik existuje skupin, do nichž jedinec patří, a dílčí složky, z nichž některé jsou dané a neměnné, ale u jiných má člověk alternativu volby.⁸⁸

Sociologicky a sociálně psychologicky lze identitu člověka nazírat jako „časově a situačně **relativně stabilní** (stálý) soubor vlastností, hodnot a cílů, vkusu a přesvědčení, který ho činí v jeho očích a očích druhých specifickým a výjimečným, originálním a jedinečným. Identita je **sociálním konstruktem**,... je výrazem postoje člověka k okolí a sobě samému.“⁸⁹ Vzniká-li něco na principu dynamického a na emoce bohatého vzájemného působení mezi osobním a sociálním, nemůže to být pevné a neměnné, tudíž identita není dána jednou pro vždy, ale je plastická, je celoživotním procesem.⁹⁰

Identitu lze uchopit z pohledu „dvojakosti“ i nazírat jako „trojjedinou“. O *dvojakosti* se hovoří jako o průniku „vnitřního“ a „vnějšího“, přičemž první znamená, že identita je jedinci fixní vlastností, druhé akcentuje nutnou přítomnost existence jedince v sociální realitě.⁹¹ Tzv. *trojjediná typologie identity*⁹² pracuje se třemi vrstvami, jimiž jsou *sociální identita*, *osobní identita* a *identita ega*. Schéma skladby a vzájemných

---

⁸⁵ Tamtéž, s. 33, 35.

⁸⁶ JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*, c. d., heslo *identita kolektivní*, s. 104, 105.

⁸⁷ Tamtéž, heslo *identita*, s. 104.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ DUFFKOVÁ, Jana – URBAN, Lukáš – DUBSKÝ, Josef. *Sociologie životního stylu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 105.

⁹⁰ Tamtéž, s. 107, 108.

⁹¹ ROUBAL, Ondřej. *Teritoriální identita v biografických vyprávěních poválečných osídlenců pohraničí severních Čech*, c. d., s. 67.

⁹² Pojem, který užívá Erving Goffman.

provázaností osobní a sociální identity nabízí základní teoretický *Strukturmodell der personalen und sozialen Identität*⁹³ Ulricha Schmidt-Dentera.

Tato práce uplatňuje pohled na identity konstruované sociální interakcí s ohledem na osob(nost)ní charakteristiky jedince, jde o *proces, z něhož znovu a znovu povstává člověk osobitý, jedinečný, neopakovatelný*, přičemž ale nejde automaticky o predikci, že další vychází z předchozího a je mu tím návazným.

3.2 Proces konstruování identit v sociální perspektivě

Sociologický pohled prosazuje *model identity sociálního subjektu*. To znamená, že „*zdroje identit nalézá v interakcích, přijímání různých rolí a sférách socializace v socio-kulturních kontextech. Identita v této perspektivě tak není pouze sociálně ukotvena, ale i sociálně budována, konstruována a podporována.*“⁹⁴ „Já“ se tak vlastně ztotožňuje s objevováním společnosti. Toto objevování není pouze pasivní, ale naopak má charakter dynamický, je aktivní sociální konstrukcí reality, kterou tvoří procesy externalizace, objektivizace a internalizace. Při konstrukci identity „*se jedná o procesy, jejichž prostřednictvím si člověk (1) nějak uvědomuje každodenní realitu a vnější svět, (2) přiřazuje ‚věcem‘ určitý smysl a řád, (3) což se následně stává podstatou jeho*

---

⁹³ Daný Model struktury osobní a sociální identity byl vytvořen jako základna pro řešení projektu Osobní a sociální identita v kontextu globalizace a národního odlišování (*Personale und soziale Identität im Kontext von Globalisierung und nationaler Abgrenzung*). Více o projektu viz http://www.schmidt-denter.de/forschung/identitaet/Kurzdarstellungen/Kurzdarstellung_tschechisch.html (stránka v češtině). Samotný model viz příloha P3 Model struktury osobní a sociální identity (v němčině; na stejných stránkách je dostupná také anglická verze, avšak s pravopisnými chybami).

Osobní identitu zde představuje „reflektující já“ (sebezpozorování, sebekritika, styl identity), „jednající já“ (chování ve volném čase, deviantní chování, politické povědomí, náboženské chování, sexuální chování) a „reálné já“ (sebehodnocení: sebeúcta, osobní spokojenost, sebeodcizení, partnerská spokojenost; sebepojetí: ctižádostivost, vzhled, psychosomatické potíže, depresivní symptomy, zvládání rolí, potřeba nevázanosti, potřeba připoutání; sebekontrola: vyrovnání se s budoucností, ovládání emocí, asertivita, sociální dovednosti, rodičovské předpoklady).

K sociální identitě je řazen pocit sounáležitosti k vlastní skupině (identifikace s „významnými druhými“, míra shody s „významnými druhými“, identifikace s městem či zemí atd., národní hrdost, národní zkušenosti, národní mínění, evropské smýšlení) a postoj k cizí skupině (sympatie k zemím, tolerance, xenofobie/xenofilie, antisemitismus).

Položka „ideální já“ (obecné hodnoty, hodnoty související s prací, hodnoty související s dětmi, přijetí rolí, výchovné cíle) náleží k předchozí skupině i ke skupině „reálné já“. [Překlad autorka.]

⁹⁴ ROUBAL, Ondřej. *Teritoriální identita v biografických vyprávěních poválečných osídlenců pohraničí severních Čech*, c. d., s. 39.

osobnosti.“⁹⁵ V krajním pojetí je tvůrkyní identit společnost a jedinec se stává jejich uživatelem.

S očekáváními, které na nás klade společnost nejen jako jakýsi neurčitý, nadindividuální celek, ale především prostřednictvím tzv. „významných druhých“, je podle Ondřeje Roubala⁹⁶ spojen koncept sociálních rolí, jejichž prostřednictvím se odehrává dialog s okolím. Role není pouze návodem, je také nositelkou – „tvarovacím“ nástrojem, a to zejména tehdy, pokud je zvnitřněna. Lze se tak důvodně domnívat, že ty „role, které lidé přijímají a naplňují[,] tedy korespondují s jejich identitou.“⁹⁷ Samozřejmě to neplatí univerzálně, mezi oběma může existovat rozpor, který se projevuje jako „odstup od role“. Pokud jedinci role „nesedí“, závisí nakládání s ní a celkový výsledek na tom, zda je zpracována, či nikoliv. Můžeme tak postupně dojít ke smířlivému „vrůstání do role“, nebo naopak k jejímu zavrnutí.⁹⁸

Jiří Němec⁹⁹ ukazuje, že ve vztažném světě věcí probíhá zobrazení identit lidí pomocí následujících charakteristik: sociálně ekonomický status, zájmy, hodnoty, filozofie a životní styl. O sociálně ekonomickém statusu nelze ve vazbě na identitu mluvit jako o věci klíčové, avšak finanční potence skýtá určité možnosti zrcadlící se v širších životních šancích (např. otázka společenského vlivu). Autor ji proto označuje jako „podmíněnou proměnnou“. Rozvíjení osobních zájmů je prostředkem k sebeuvědomění a seberealizaci a tím cestou k pocitům smysluplnosti a radosti. Zájmy jsou „zdrojem utváření autentičnosti, vlastní identity a jasného směřování k subjektivně významným hodnotám. (...) [Zájmy] skrze hodnoty přerůstají v „životní vyznání“.“¹⁰⁰ Podle Soni Dorotíkové¹⁰¹ jsou zájmy a potřeby zpravidla, nikoli však výlučně, pokládány za elementární motivaci hodnocení, protože člověk si často volí mezi hodnotami shodujícími se s jeho potřebami. Mají-li se potřeby stát v tomto procesu podkladem, musejí být uvědomělé a prožité, protože jinak „nejsou pro hodnotící subjekt prakticky žádným vodítkem, ... mohou být sice

---

⁹⁵ DUFFKOVÁ, Jana – URBAN, Lukáš – DUBSKÝ, Josef. *Sociologie životního stylu*, c. d., s. 106.

⁹⁶ ROUBAL, Ondřej. *Teritoriální identita v biografických vyprávěních poválečných osídlenců pohraničí severních Čech*, c. d., s. 41–44.

⁹⁷ Tamtéž, s. 42.

⁹⁸ Podrobné Schéma konvergence a divergence rolí viz příloha P4.

⁹⁹ NĚMEC, Jiří. *Identita ukrytá kolem nás*. In Hrdá, Martina – Šíp, Radim (eds.). *Identita v sociálně pedagogickém výzkumu. Pole napětí, změn a začlenění*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 46–47.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 47.

¹⁰¹ DOROTÍKOVÁ, Soňa. *Filosofie hodnot. Problémy lidské existence, poznání a hodnocení*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1998, s. 96.

*stejně reálné, ale v zaměřeném cílevědomém jednání... rozhoduje to, jaké zájmy si lidé uvědomují a jak si je uvědomují.*¹⁰²

K sociální identitě se váže ještě jedna věc, kterou je zde nutné zmínit, a tou je „stigma“. S neobvyklým pohledem na problematiku stigmatizace a stigmatizované osoby vůbec přichází v roce 1963, kdy vychází jeho stejnojmenná kniha *Stigma* s podtitulem *Poznámky k problému zvládnání narušené identity*¹⁰³, Erving Goffman, americký sociolog kanadského původu, zakladatel dramaturgické sociologie a nejvlivnější (a také zřejmě nejrozporuplnější) postava této společenské vědy 20. století. Ačkoliv dané dílo oslavilo již půlstoletí a mnoho uvedených příkladů v něm pochází z jiného kulturního prostředí, působí jako sepsané právě včera, a tak i dnes (a dost možná, že právě dnes) dává mnoho podnětů k zamyšlení.

Goffman¹⁰⁴ uvádí, že na počátku byl termín spojen s fyzickým označením člověka se špatným morálním statutem, později metaforicky značil svatost či fyzickou poruchu. Nyní akcentuje především hanbu než (tělesný) důkaz, *stigma* je označením pro silně diskreditující atribut, jemuž se někdy říká selhání, nedostatek nebo handicap a který je základem nesouladu mezi sociální identitou *virtuální* (naše představa o daném člověku) a *skutečnou* (věci jemu opravdu vlastní). Teorie je *do jisté míry* založena na předpokladu existence „nás normálních“¹⁰⁵ a na druhé straně těch, o nichž máme předsudky, přičemž „zcela samozřejmě věříme, že osoba se stigmatem není tak docela člověkem. (...) Máme sklon připisovat dané osobě celou řadu nedokonalostí na základě jedné původní a současně jí připisovat některé žádoucí, avšak nevítané atributy, ... jakými jsou třeba ‚šestý smysl‘ nebo ‚porozumění‘.“¹⁰⁶ Do jisté míry proto, že i stigma je sociálním

---

¹⁰² Tamtéž, s. 96.

¹⁰³ V originálu *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. [Pozn. k prvnímu českému vydání knihy z r. 2003: na přebalu je uveden podtitul knihy jako *Poznámky o způsobech zvládnání narušené identity*, zatímco na první straně jako *Poznámky k problému zvládnání narušené identity*.]

„Víc lidí, než si myslíme, nejen lidé tělesně postižení, bývalí pacienti psychiatrických léčeben, narkomani, prostitutky či lidé prostě jen oškliví, je neustále nuceno žít se svými vratkými sociálními identitami – vratkými proto, že jejich obraz o sobě samých je denně konfrontován s mnohdy až urážlivou představou, kterou o nich mají ostatní. Goffman zkoumá alternativy, mezi nimiž stigmatizovaní volí: ukázat svou vadu či nikoli, říci či neříci, lhát či nelhat, v každém případě komu, jak, kdy a kde. Tím souvisí jeho *Stigma* s ostatními klíčovými pracemi nesenými tímž tématem – jak se ukazovat světu, aby nás svět přijal.“ [Viz přebal knihy.]

¹⁰⁴ GOFFMAN, Erving. *Stigma. Poznámky k problému zvládnání narušené identity*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003, s. 9–11.

¹⁰⁵ Všichni, „kdo se nevzdalují v negativním smyslu od konkrétních očekávání, o něž jde.“ Tamtéž, s. 13.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 13.

procesem – procesem o dvou rolích, které zastává každý účastník, dané kategorie jsou tak stanovisky.¹⁰⁷

3.3 Člověk v kontinuitě identit a životních příběhů

Výše bylo uvedeno, že člověk je osobitý, jedinečný a neopakovatelný ve své identitě, jenž je proměnlivá, řečeno se Zygmuntem Baumanem *tekutá*. Na otázku, jak ji lze jako takovou „zachytit“ a zkoumat, odpovídá biografický (narativní) přístup založený na myšlence, že lidé při výstavbě vlastní identity konstruují *smysl* svého života, který je obvykle příběhem – psychosociální konstrukcí – „narativní identitou“, která „*dává vlastnímu životu určitý stupeň jednoty a cíle, ve shodě s konvencemi, jimiž se řídí vyprávění příběhů v dané kultuře a společnosti.*“¹⁰⁸ Protože životní příběh jedince a společnost neodděluje, ale naopak propojuje do přirozeného celku, sehrává dvě úlohy: je pramenem vědeckého bádání a zároveň zdrojem porozumění vlastnímu jednání, sociální pozici, kontinuitě a integritě života.¹⁰⁹ Byť je životní příběh velmi vhodný k zachycení identity, je nutné mít stále na paměti, že výsledkem zachycení je pouze „fotografie“ jinak dynamicky se měnící identity, „*příběh čteme jako text a interpretujeme jej [již jen] jako statický produkt. (...) Dílčí příběh [je] jednou nebo více instancí polyfonních verzí... jedincova já a jeho života.*“¹¹⁰

Vidět lidský život jako kontinuitu identit a příběhů zdá se nyní samozřejmé, avšak ne vždy tomu takto bylo. Vědecko-technický a technologický pokrok (převratná změna v průmyslu a hospodářství) se obrovskou měrou podepsal na proměně společnosti v oblasti sociální, kulturní i politické. Změnily se struktury společnosti i její sociální organizace. Vlivem modernizace se společenství čili pospolitost (*die Gemeinschaft*) měnilo ve společnost (*die Gesellschaft*). Helena Kubátová¹¹¹ poukazuje na fakt, že při výzkumech bylo téma modernizace spojeno právě zejména se zkoumáním proměn společnosti.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 157.

¹⁰⁸ DUDOVÁ, Radka. *Kvalitativní výzkum životních drah: life stories a biografický výzkum*, c. d., (b. s.), cit. 14. 2. 2014.

¹⁰⁹ ROUBAL, Ondřej. *Teritoriální identita v biografických vyprávěních poválečných osídlenců pohraničí severních Čech*, c. d., s. 69.

¹¹⁰ ČERMÁK, Ivo. *Myslet narativně: kvalitativní výzkum „On the road“*, c. d., s. 20–21.

¹¹¹ KUBÁTOVÁ, Helena. *Sociologie životního způsobu*. Praha: Grada, 2010, s. 13.

Postupně se však do centra pozornosti dostává jedinec, a proto někteří soudí, že modernizací musí projít i teorie průběhu jednotlivcovy života.

Kubátová představuje postupně tři fáze změny:¹¹² v první probíhalo zaměření se na proces *socializace* jako postupné společenské začleňování učením se sociálními rolím, kdy se důsledkem dichotomie přístupů (sociologický x psychologický) nevedlo popsání vzájemného zapadnutí člověka a společnosti. Po této fázi nastupuje koncept *individualizace*, který zkoumáním osobních biografii obrací pozornost na zvýšené požadavky společnosti na jedince a jejich naplňování. Život člověka je zde vnímán jako puzzle, organizaci života teoreticky jednostranně odvozuje z důsledků procesů ve společnosti. Konečně v třetí fázi je akcentován koncept *biografie* vyjadřující *konkrétní život konkrétního člověka*.

S proměnou vývoje teorií identity se tedy mění i přístup k bádání v této oblasti, kdy by se dosud primární koncept výzkumu životní dráhy měl doplnit o ten biografický, třeba právě proto, že život člověka dneška již nepostupuje předvídatelnými životními fázemi a jeho průběh nelze plánovat.¹¹³ Užití příběhu jako nástroje i předmětu výzkumu znamená ocitnout se na pomezí postmoderního a postpozitivistického výzkumného pojetí, kdy na jedné straně příběh není přesnou a úplnou reprezentací reality, na straně druhé ale ani celý výzkum není absolutně relativním a fiktivním.¹¹⁴

3.4 „Naše“ postmodernita aneb společnost a člověk postmoderní

Než se začneme zabývat tím, jaká je společnost *postmodernity*, je nutné odlišit od sebe pojmy *postmoderna*, *postmodernismus* a *postmodernita*, které se velmi často slučují. Zatímco o prvních dvou lze skutečně uvažovat jako o synonymech¹¹⁵, poslední zmíněný znamená něco podstatně jiného. Rozdíl reflektuje Anthony Giddens a vyslovuje se tak, že „*postmodernismus, ať to znamená cokoli, lze nejlépe pochopit jako výraz stylů a hnutí*

---

¹¹² Tamtéž, s. 13–15.

¹¹³ Tamtéž, s. 111.

¹¹⁴ ČERMÁK, Ivo. *Myslet narativně: kvalitativní výzkum „On the road“*, c. d., s. 20.

¹¹⁵ Nemusí platit explicitně, *postmoderna* může být považována za zastřešující pro *postmodernismus* a *postmodernitu*, avšak významné slovníky (Sociologický slovník J. Jandourka, Velký sociologický slovník red. M. Petruska i Antropologický slovník autorského kolektivu J. Maliny) oba pojmy ztotožňují. Problematické je, že dané slovníky neznají pojem *postmodernita*.

v literatuře, malířství, užitém umění a architektuře,¹¹⁶ naproti tomu přechod do etapy postmodernity vztahuje ke sféře sociální a definuje ji vzhledem k novému sociálnímu uspořádání, kdy „trajektorie sociálního vývoje nás odvádí od institucí modernity směrem k novému a odlišnému typu sociálního řádu,¹¹⁷ čímž ale netvrdí, že v postmoderním sociálním světě již žijeme. Jelikož ale určité kvality ve společnosti doznávají změn, ať už jde o upřednostňování kvality před kvantitou, zdůrazňování pluralismu či neurčitosti a nepředvídatelnosti budoucího, jsme přinejmenším na další, jiné cestě.

Co tedy vlastně postmodernita představuje? S jistotou lze tvrdit, že jako koncept není protikladem a nenahrazuje modernitu.¹¹⁸ Označení *společnost postmoderní* je užíváno při reflektování duchovního a společenského klimatu nynějších společností západu, u nichž převládají pocity zklamání z modernismu, odmítají myšlenku pokroku, nemají univerzální hodnotový systém a jsou ohrožené katastrofami.¹¹⁹ Někdy se paralelně užívá i dalších označení jako společnost konzumní či riziková. Konkrétně s termínem rizikové společnosti přichází německý sociolog Ulrich Beck, když popisuje specifičnost pozdně-moderní společnosti konfrontované s riziky vyplývajícími z jejího vlastního fungování (ekologické katastrofy, jaderné havárie, genetické inženýrství apod.).¹²⁰ Pavel Mühlpachr¹²¹ uvádí charakterizující přízviska významných teoretiků současné společnosti, mezi něž bezesporu polsko-britský sociolog Zygmunt Bauman s pojmy *permisivní, sekularizovaná, alibistická* či *postedukační* a francouzský filozof, sociolog a esejista Gilles Lipovetsky s termíny *ludická, hedonistická, postmoralistní* či *humoristická* patří. Sám je pak doplňuje o výrazy *postheroická* a *globalizace*. Vnímána je dnes celá řada kvalitativních proměn, většina odborníků se shoduje na rozpadu moderních institucí, privatizaci víry i životního projektu, transformaci (či rozkladu) vztahů, rodiny a rolí, epidemii násilí (všech tří jeho podob:

---

¹¹⁶ GIDDENS, Anthony. *Důsledky modernity*. Ediční řada *POST*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003, s. 46.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 46.

¹¹⁸ „Jedna z hlavních námitek je samozřejmá a dobře známá. Z toho, že mluvíme o postmodernitě jako o tom, co nahrazuje modernitu, vyplývá, že se dovoláváme něčeho, o čem se dnes tvrdí, že to není možné: předložit ucelený obraz historie a určit naše místo v ní.“ Tamtéž, s. 47.

¹¹⁹ *Velký sociologický slovník I–II*, c. d., sv. II, heslo *společnost postmoderní*, s. 1203.

¹²⁰ MALINA, Jaroslav a kol. *Antropologický slovník aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění)*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, ©2009, heslo *společnost riziková*, s. 3886.

¹²¹ MÜHLPACHR, Pavel. *Postmodernismus jako sociální realita*. In Bargel, Miroslav – Mühlpachr, Pavel a kol. *Inkluze versus exkluze – dilemata sociální patologie*. Edice SOCIOPIEDIE. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2010, s. 16.

fyzického, symbolického a zejména ekonomického), nevyváženosti bohatství a chudoby a rozdělení populace na základě moci.¹²²

Je patrné, že nároky na jedince jsou enormní. Životní tempo postmoderního člověka je zrychlené, převládá dynamičnost a relativizace téměř všeho, co jej obklopuje, jedinec je do okolního světa vrhnut, musí se nejen rozhodovat, ale svůj život především aktivně vytvářet, je si dobře vědom rizik, jež se se svobodnými rozhodnutími a jejich důsledky pojí, i mnohoznačnosti a nahodilosti až absurdnosti světa, což u něj může podnítit pocit bezradnosti, vykořenění a ztráty smyslu vlastní existence. Na druhé straně je možné vnímat tuto rizikovost i jako pozitivum – jako výzvu. Výzvu, která inspiruje a je silou pohánějící kupředu.¹²³ Jednou ze zajímavých pobídek pro vlastní identitu je zvolit cestu otevření se a tím k sobě nechat proudit nové, obohacující vlivy. Podle Martiny Hrdé se mylně předpokládá, že naše *native culture* [rozuměj mateřská] byla pevností, a tedy proto stabilním základem identity. Skutečností však je, že se nám organický tok interakcí zapisoval průběžně, plynule s naším životem, tudíž tato plynulost není hrozbou, ale nástrojem k ozdravení identit, skrze něhož můžeme aktivně vyjednávat a stvrzovat svá „Já“ v nových kontextech.¹²⁴

Bauman¹²⁵ v obdobném duchu tvrdí, že dříve existoval *projekt*, kde *konkrétní dnes* čerpalo opodstatnění ze *všeobecného zítřka*, dnes však že žijeme *projekty*; postmodernita je tedy zánikem „super-projektu“. Za nejvýraznější rys postmoderního bytí považuje absenci sociálních struktur, kdy je docela dobře možné, aby epizody probíhaly také vedle sebe, plynutí času přestává být procesem kontinuálním, následujícím příběhům je dovoleno „počínat od začátku“, dosažený stav je vždy dočasným – a „pak se uvidí“. Konstatuje, že „*postmoderní kontext tedy preferuje... a b s e n c i p ř e s n ě v y m e z e n ě i d e n t i t y ; č í m n e u r č í t ě j i*

---

¹²² Tamtéž, s. 20. [1]

& NAVRÁTIL, Pavel – NAVRÁTILOVÁ, Jitka. *Postmodernita jako prostor pro existenciálně citlivou sociální práci*. Sociální práce. Časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci, 8, 2008, č. 4, Duchovní dimenze sociální práce, s. 124–135. [2]

¹²³ Tamtéž [1], s. 21.

& Tamtéž [2], s. 128, 129.

& *Velký sociologický slovník I–II*, c. d., sv. II, heslo *postmodernismus*, s. 812.

¹²⁴ HRDÁ, Martina. *Komunikační schopnost a sociální identita*. In Hrdá, Martina – Šíp, Radim (eds.). *Identita v sociálně pedagogickém výzkumu. Pole napětí, změn a začlenění*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 30, 31, 34.

¹²⁵ BAUMAN, Zygmunt. *Úvahy o postmoderní době*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2002, s. 12, 13, 33, 34.

*je identita definována, tím lépe pro toho, kdo je jejím nositelem,*¹²⁶ což znamená, že nejlépe jsou na tom ti nevázaní na úzkou specializaci a předmět zájmu a uchováající si odstup a emocionální střídmost. Ve svých závěrech dospívá tak daleko, že prohlašuje: *„Osobnost skutečně postmoderní se vyznačuje absencí identity.“*¹²⁷ V obdobném duchu přemítá třeba i o mezilidských vztazích.

U jeho čtyř „očistěných“ podob „osobnostních vzorců“ (Zevloun, Tulák, Turista, Hráč) tkví podstata proměny na poli společenském i osobnostním právě ve vlivu postmodernity. Tyto vzorce v ní nejsou stvořeny (pocházejí z minulosti, v níž byly stigmatizovány), ale nabyly v ní novou dimenzi, neboť se nyní stávají „normou“ a všechny jejich prvky jsou u téhož jedince realizované v témže čase (dříve, pokud vůbec, pak byly přítomny u různých lidí v různých momentech života). To znamená jeho známé rozpouštění do tekutosti; moderní tlaky jsou postmodernitou decentralizovány, dekonduzovány, rozptylovány a privatizovány, přičemž prozatím není ani možné usuzovat na důsledky.¹²⁸

---

¹²⁶ Tamtéž, s. 35.

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ Tamtéž, s. 56, 57, 60.

4 ŽIVOTNÍ RIZIKO JMÉNEM BEZDOMOVSTVÍ

Téma je uvozeno pohledem na sociální exkluzi jako jeden z výsledků mechanismu sociální kontroly. Otázka vylučování coby upírání práva na rovný přístup je dnes považována za problém society ve svých následcích ohrožující. Dále je v úvodní podkapitole pojednáno také o konceptech *chudoba* a *nouze*, které jsou s exkluzí provázané, a vztahu mezi propadem jedincem a teorií sociálních vazeb. Druhá podkapitola je věnována již přímo fenoménu bezdomovství. Také problematika terminologického chaosu i spornosti až nevhodnosti užívání některých pojmů v rámci něho byla nastolena v kapitole o použité terminologii, proto zde toto již čtenář nenalezne. Naopak ale narazí například na paralelu svět – „domov“, léta 1948–1989 a polistopadový obrat jako specifika vývoje bezdomovství u nás dozví se, proč typologie ETHOS umožňuje vnímat bezdomovství v širším kontextu nebo jak člověk přichází o domov. Následující podkapitola nastiňuje, jaká je dnes situace osob bez domova ve společnosti. Zabývá se osobami diskreditovanými i diskreditovatelnými, uvažuje o dichotomii „My“ a „Oni“, přičemž tyto odlišné druhé vidí jako ohrožující prvek ukazující, že vše není tak docela v pořádku, jak se ubezpečujeme, a končí apelem, aby lidé bez domova nebyli nazíráni pouze jako problém. Tuto čtvrtou kapitolu uzavírá téma destruktivního dopadu bezdomovství, kdy problémy často vygradují do téměř neřešitelných výšek a jedinec je nenávratně poznamenán a poškozen.

4.1 Sociální exkluze jako společenský problém

Člověk žijící v societě je podrobován (neustálému, systematickému) dohledu. Marginalizace a exkluze jedinců i skupin jako výsledek mechanismu sociální kontroly je něco, co existovalo odjakživa a sloužilo zejména k zajištění a udržení konformity členů. Dřívější funkce jako posílení participace, integrity a soudržnosti společenství je dnes překonána a proces odsunování a vylučování je chápán jako jejich ohrožení, přičemž se zdůrazňuje riziko z odcizení a eskalace nepřátelství.¹²⁹ Daný proces je založen na hledání

---

¹²⁹ MAREŠ, Petr – SIROVÁTKA, Tomáš. *Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluzie) – koncepty, diskurz, agenda*. Sociologický časopis 44, 2008, č. 2, s. 272.

ne-přítele utvářením symbolické škály, jejímž prostřednictvím dochází ke konstituování ne-člověka, jenž zákonitě nemůže být členem dané society.

Samotný koncept *sociální exkluze* má podle Ladislava Touška¹³⁰ kořeny ve Francii 70. let 20. století, kde bylo označení *les exclus* navázáno na lidi žijící v chudobě. Od ekonomického pojetí se zde postupně přecházelo k důrazu na vytváření sociální solidarity a posilování sociálních vazeb. V té době byl v Evropě užívaným konceptem koncept *chudoby*. Byť se postupně oba tyto myšlenkové proudy sjednotily a chudoba se sociálním vyloučením spolu koreluje, nelze za jedním vidět vždy druhé – ne všichni chudí jsou nutně sociálně vyloučenými a ze strany opačné pro proces vylučování dnes existuje mnoho jiných příčin než je pouze chudoba (vezměme v potaz vyloučení z etnických nebo náboženských důvodů – tedy nezaložené a priori na akcentování majetku či profesního statusu).¹³¹ Chudoba se podle Touška stává tedy pouze jednou z úrovní sociální exkluze, která je dnes pojímána jako multidimenzionální a tím i relevantnější pro uchopení současných sociálních problémů. Její příčiny jsou dvojího druhu – vnitřní a vnější. K těm druhým – strukturálním – patří jevy *mimo dosah a kontrolu* samotných vyloučených, naopak vnitřní příčiny jsou individuální, tedy jde o jevy v důsledkovém poměru k vlastnímu jednání, které jsou často následkem vlivů vnějších.¹³² Zachytit multifaktorovost a dynamičnost daného procesu (vylučování) a stavu (vyloučení) se snaží celá řada definic a výkladů pojmu. Obecně lze říci, že jedinci/skupině je zamezován přístup k tomu, k čemu ostatní přístup mají – stojí zde myšlenka práva a vůle k němu proti jeho upření skrze zabraňování přístupu.

Právo na rovný přístup a zacházení je v naší společnosti legislativně zakotveno, nicméně otázka je nastolena spíše tak, do jaké míry je (a může být) těchto garancí reálně dosahováno, neboť stále více osob je nouzí (hmotnou, sociální či morální) ohroženo, protože zkrátka adaptabilita každého z nás na stále rychlejší společenské tempo, a to bez ohledu na vůli k ní, není stejná a nikdy nelze garantovat všem zcela spravedlivý přístup. Nelze se spokojit s výrokem „když se trochu chce, všechno lehce jde“, naopak každá societa, respektive každý její člen musí připustit svůj podíl na existenci těchto jevů, tím

---

¹³⁰ TOUŠEK, Ladislav. *Sociální vyloučení a prostorová segregace*. AntropoWebzin, 2007, č. 2–3, s. 12–26. [Online.] Dostupné z: <http://antropologie.zcu.cz/socialni-vylouceni-a-prostorova-segregace>, s. 12, cit. 25. 2. 2014.

¹³¹ MAREŠ, Petr – SIROVÁTKA, Tomáš. *Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluzie) – koncepty, diskurz, agenda*, c. d., s. 277, 278.

¹³² TOUŠEK, Ladislav. *Sociální vyloučení a prostorová segregace*, c. d., s. 13.

přijmout morální zodpovědnost a být připraven participovat na prevenci, protože realita jasně ukazuje, že sociálně ohroženými nejsou pouze určití občané či skupiny, ale problematika se týká každého z nás.¹³³ Pokud je extrémním projevem sociální exkluze bezdomovství, pak vzhledem k právě řečenému „*neexistuje mechanismus nebo sociální status, který by jedinci garantoval, že on se člověkem bez domova (nebo jinak sociálně ohroženým) stát nemůže.*“¹³⁴ Bylo by jistě naivní zjednodušeně vyhodnotit situaci člověka bez domova jako „pád ze dne na den“, bezdomovství je nutné nahlížet jako *proces propadu*. Budeme-li jej tomuto přístupu podrobovat, zjistíme, jak alarmující syrové reálno tohoto fenoménu je a že se na něm do jisté míry podílí také dané společenství. Například v publikaci nazvané *Kudy ke dnu* se autoři pozastavili nad výsledky analýzy, protože se ukázalo, „*že možnosti pro nastartování cesty ke dnu rostou, a že mají souvislost s některými novými rysy hierarchizace ve společnosti České republiky.*“¹³⁵

Vlastimila a Ijla Hradečtí¹³⁶ hovoří v souvislosti s hrozbou masivního bezdomovství o jevu koncentrace chudoby ve městech, kdy zvláště jedinci méně odolní nestačí rychlé urbanizaci, protože díky prudkému nárůstu obyvatelstva soustředěném v jednom prostoru dochází k nedostatečnému zajištění základních služeb, nedostupnosti adekvátního bydlení či nedostatku pracovních příležitostí a nerovnému přístupu k prostředkům vůbec. Na druhou stranu může být problém chudoby a bezdomovství vyřešen pouze ve městech, protože ta mohou poskytovat levné či bezplatné sociální služby dovolující člověku znovu začít. Za ústřední bod někteří považují dostupné sociální bydlení a zajištění základního sociálního zabezpečení a zdravotní péče. Není to ale pouze materiálně, co je člověku třeba. Je nutná prevence podporou trvalejších, kvalitních vztahů a pomocí efektivní edukace zdůrazňovat posilování občanské iniciativy včetně rozvoje dobrovolnictví.¹³⁷ Je nezbytné, aby nanejvýše sociální pedagogika byla jedním z pilířů, pomocí něhož bude možné nejen položit základ, ale i udržovat a dále rozvíjet co možná nejpevnější sociální vazby jako něco pro život každého člověka nenahraditelného. Totiž čím větší je omezenost až nepřítomnost neformálních sociálních sítí jako jakési přirozené záchranné

---

¹³³ *Aktuální otazníky fenoménu bezdomovství. Sčítání bezdomovců v Brně v roce 2010.* Kolektiv autorů. Brno: Centrum sociálních služeb, 2010, s. 7, 8.

¹³⁴ Tamtéž, s. 8.

¹³⁵ PRUDKÝ, Libor – ŠMÍDOVÁ, Michaela. *Kudy ke dnu. Analýza charakteristik klientů Naděje, o. s., středisko Praha, Bolzanova.* Praha: SOCIOKLUB, [2010], s. 7.

¹³⁶ HRADEČTÍ, Vlastimila a Ijla. *Bezdomovství – extrémní vyloučení.* Praha: Naděje, 2006, s. 22, 23. [Elektronické vydání dostupné na webových stránkách o. s. Naděje, viz <http://www.nadeje.cz>.]

¹³⁷ Tamtéž, s. 53, 54.

brzdy, tím se zvyšuje míra sociální zranitelnosti a zmenšuje schopnost zastavení vlastního propadu.¹³⁸ Nelze zavírat oči nad propadem jedinců, neboť ti předznamenávají propad celého společenství.

4.2 Koncept bezdomovství

Vezmeme-li v úvahu posledních bezmála sedmdesát let, prošel fenomén bezdomovství v našich podmínkách velkými proměnami. Tou největší je krom samotné eskalace jeho zviditelnění. Je mnoho těch, již se domnívají, že bezdomovství je fenoménem polistopadovým. Avšak už „odedávna“ existují zmínky o lidech bez trvalého zázemí i těch na společenském okraji či za touto hranou. Někteří z nich, jako například „tuláci“ nebo „žebráci“, byli „ocejchováni“ a ze společenství povšechně vylučováni, o jiné – „chudáky“, „mrzáky“ a „siroty“ – byla, zejména pod vlivem náboženských nauk, povinnost se starat, což bylo zabezpečováno především zřizovanými útulnami. Existovala ale ještě jedna poměrně zvláštní skupina osob světem jdoucích – „lidé na cestách“. Pro svou povahu sem patří například vandrovní tovaryši, formani, dráteníci a další putující řemesla a zaměstnání, ale také kočovné společnosti, tedy i cirkus a komedianti všeho druhu. Jak je z tohoto letného výčtu patrné, tito byli naopak vyhledáváni pro své služby a vítání, protože vnášeli zábavu. Konečně byli a jsou i tací, kteří si vyčlenění „volí“, neboť se společností (jejím uspořádáním, řádem atp.) nesouhlasí. Sem spadají kupříkladu heretici. Není cílem pátrat zde po kořenech bezdomovství, ale spíše neopomenout tu, jak patrné dosti rozličnou, část dávného společenství, která byla z jakýchkoliv důvodů trvale neusazená a bez zázemí a pro niž byl často „domovem“ celý svět. Byť se k sobě na jedné straně prostřednictvím procesu globalizace stále více přibližujeme, je náš dnešní svět natolik složitým, že se sám o sobě může stát současnému člověku opravdovým a věrným domovem jen stěží.

Pokud odhlédneme od dávnověku, je nezbytné pozastavit se u poválečné historie naší země, konkrétně u specifických let 1948–1989, protože vývoj bezdomovství byl v této době ovlivněn totalitním politickým režimem. Žebrota byla kategoricky zapovězena, a proto z ulic zcela vymizela. Podle Matouška byla systematicky popírána existence

---

¹³⁸ Aktuální otazníky fenoménu bezdomovství, c. d., s. 44.

veškerých negativních jevů, jedinci problematičtí byli označováni jako „osoby žijící životem nedůstojným socialistické společnosti“ a byly proti nim uplatňovány postupy ryze represivní.¹³⁹ V komunistické éře se označení bezdomovec neužívalo, i když existovali lidé, kteří nezaložili vlastní rodinu a přitom u rodičů bydlet nechtěli či nemohli, lidé rozvedení či přicházející z ústavní výchovy, vlastní domov často neměli ani montěři pendlující za prací a žijící po firemních či jiných ubytovnách.¹⁴⁰ V naší zemi vždy bezdomovci byli, pouze museli být, tak jako všichni ostatní občané státu, oficiálně zaměstnaní. Kromě celé řady ubytoven bylo možné bydlet ve stavebních buňkách a maringotkách, a kdo si přesto nezajistil nic, tomu byl strany ONV placen třeba hotel.¹⁴¹ Tím byla problematika bezdomovství vehnána do stavu latence, mohlo se tedy zdát, že bezdomovci v této zemi zkrátka neexistují, což je stav ne nepodobný současným údajům ze zemí s obdobným režimem, jaký byl v inkriminované době u nás. Je nutné si uvědomit, že v dnešním měřítku by byla většina z těchto jedinců zařaditelných mezi osoby bezdomovstvím přinejmenším ohrožené, pokud ne jej přímo zažívající.¹⁴² Po polistopadovém zrušení formální povinnosti pracovat a „někam patřit“ se začali tito lidé zviditelňovat a spolu se všemi politicko ekonomickými (roli sehrálo i krachování velkých podniků a zavírání jejich ubytoven) a vcelku hlubokými společenskými změnami, s nimiž se mnozí zkrátka nedokázali dobře vypořádat, začíná problém narůstat a nabývat na síle.¹⁴³

Fenomén bezdomovství se tak diferencuje; například Hradečtí¹⁴⁴ rozeznávají bezdomovství zjevné, skryté a potenciální. Panuje nejen terminologický chaos, ale existuje i celá řada definic bezdomovství. Uvést pouze jedinou není možné, neboť taková, která by stále vyvíjející se jev postihla přiměřeným, avšak vyčerpávajícím způsobem, neexistuje. Na druhé straně uvést jich několik pojímajících tuto oblast z různých úhlů věc adekvátně také neřeší (stále by hrozilo riziko opomenutí jedněch nebo zahrnutí přemíry), a proto je přistoupeno k použití typologie ETHOS¹⁴⁵ coby primárního opěrného bodu. Ta byla

---

¹³⁹ MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Encyklopedie sociální práce*, c. d., s. 339.

¹⁴⁰ PRŮDKOVÁ, Táňa – NOVOTNÝ, Přemysl. *Bezdomovectví*. Praha: TRITON, 2008, s. 9.

¹⁴¹ Na základě konkrétního příkladu z Opavy, daný hotel byl asi třetí třídy. PLACHÝ, Antonín. *Člověk na ulici před dvaceti lety a dnes*. In „Dvacet let vývoje bezdomovectví v naší společnosti.“ Rozšířený sborník z konference Charity Olomouc. Konané u příležitosti 10. ročníku „Dnů o bezdomovectví“ a v rámci oslav 20. výročí vzniku střediska Samaritán pro lidi bez domova. Olomouc, 22. listopadu 2011. Olomouc: Charita Olomouc, 2012, s. 6.

¹⁴² Což je patrné z typologie ETHOS a jejího rozboru níže.

¹⁴³ PRŮDKOVÁ, Táňa – NOVOTNÝ, Přemysl. *Bezdomovectví*, c. d., s. 9.

¹⁴⁴ HRADEČTÍ, Vlastimila a Ilja. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*, c. d., s. 27–32.

¹⁴⁵ Viz příloha P1 ETHOS – Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení v prostředí ČR.

FEANTSOU vypracována ve snaze po reflektování národních zkušeností a jejich sjednocení na evropskou bázi, kdy jsou všem závazné na evropské úrovni vytvořené¹⁴⁶ operační kategorie a generické definice, k nimž je posléze v nižším segmentu doplněn soubor národních subkategorií¹⁴⁷, a tím, že zrcadlí mimo jiné také procesy exkluze vedoucí přinejmenším k dlouhodobému ohrožení bezdomovstvím, nutí uvažovat o fenoménu v širších souvislostech, tedy více jako o procesu než stavu.¹⁴⁸

Typologie je postupně rozpracována ze čtyř koncepčních kategorií: *bez střechy, bez bytu, nejisté bydlení a nevyhovující bydlení*. Z těchto vystupuje 13 kategorií operačních, z nich plyne 24 životních situací s generickou definicí a konečně následuje plných 35 národních subkategorií včetně rozlišení, zda se jedná o bezdomovce nebo osoby bezdomovstvím dlouhodobě ohrožené. K tomuto je nutné poznamenat, že ETHOS nelze vnímat jako hierarchizaci životních situací, protože lidé v kategoriích zdánlivě „méně závažných“ na tom nemusejí být nutně lépe, navíc všechny uvedené formy vyloučení z bydlení jsou vzájemně propojeny.¹⁴⁹ Spíše než opisovat to, co je dobře zachyceno v přehledné, byť dvoustránkové tabulce, se zkusme zaměřit na situace, které nejsou laickou veřejností obvykle viděny v souvislosti s bezdomovstvím, avšak měly by. Taková je situace osob ohrožených domácím násilím – policejně zaznamenané případy a nebo již pobyt na skryté adrese či v azylovém domě, migrujících pracovníků (např. cizinců ve veřejné komerční ubytovně), osob před opuštěním institucí jako věznic, zařízení pro děti včetně končící pěstounské péče nebo zdravotnického zařízení s delším pobytem z důvodu absence bydlení, dále jsou zde ženy a muži v seniorském věku a invalidé s dlouhodobým pobytem v azylovém domě, osoby přechodně bydlící u známých a přátel a v podnájmu, lidé ohrožení vystěhováním nebo ztrátou vlastnictví bytu (např. hrozba exekuce, rozvod), lidé žijící v přelidněných bytech a bytech už nadále neobyvatelných.

---

¹⁴⁶ Více o zhodnocení průběhu zavádění, zacházení a funkcí typologie viz dokument *ETHOS – Taking stock* z listopadu 2006. Volně přístupný (ke 4. 3. 2014) ve formátu pdf v anglickém jazyce z odkazu: http://www.feantsa.org/spip.php?action=acceder_document&arg=446&cle=c8eee2ba8c4e4af2584fb54c63c8141c301f3801&file=pdf%2Fethospaper2006.pdf&lang=en.

¹⁴⁷ U nás vydefinováno v rámci projektu Strategie sociální exkluze bezdomovců v ČR.

¹⁴⁸ HRADECKÝ, Ilja a kol. *Definice a typologie bezdomovství*, c. d., s. 31.

¹⁴⁹ „People in the insecure and inadequate categories are not necessarily better off than people in the houseless or roofless categories.“ Uvedeno (k 10. 3. 2012) na internetových stránkách organizace FEANTSA. In Peterková, Veronika. *Identita domova a bezdomovství*. [Bakalářská práce.] Brno: IMS, 2012, s. 11. Nyní dostupné z archivu: <http://archive-org.com/page/416387/2012-10-12/http://www.feantsa.org/code/en/pg.asp?Page=537>.

& „ETHOS is not a hierarchy of living situations – all these forms of housing exclusion are interlinked.“ *ETHOS – Taking stock*, c. d., s. 7.

Takovéto situace reflektuje i Nina Beňová¹⁵⁰. Na otázku: *Jak se člověk stane bezdomovcem?* odpovídá tak, že člověk přichází o domov tehdy, když je v závažné krizi, ale jeho vazby na rodinu a blízké jsou zásadním způsobem narušeny anebo zcela chybí a on není bez jejich pomoci schopný svůj život zvládnout. Problémy se často kupí a již nějakou dobu „kvasí“, protože většinou „v živote bezdomovca nie je niečo ‚v poriadku‘ už dávno predtým, ako skončí na ulici [a] závažná krízová situácia pôsobí len ako spúšťací mechanizmus procesu.“¹⁵¹ Problém může být ve slabém rodinném zázemí a nestabilních sociálních vazbách, někdy člověk ani „rodinu“ nezažil nebo ji již nemá (úmrtí členů), někdy je příliš pohodlný postarat se o sebe sám, a když jej blízcí odvrhnou, není s to situaci zvládnout, jindy chybí schopnosti ke zvládnání krizových situací a nejednou skončí na ulici lidé nemocní, staří či postižení, o něž příbuzní nemohou nebo nedokáží pečovat.¹⁵²

Je patrné, že bezdomovstvím není jen a pouze to, o čem se tak řada zemí domnívá: tedy že formami bezdomovství jsou pouze charakteristiky koncepčních kategorií *bez střechy* a *bez bytu*, dokonce české MPSV podle evropské zprávy z roku 2006¹⁵³ usuzuje pouze v operačních kategoriích 1–4 (tzn. v rámci koncep. kat. bez střechy a pouze části z kat. bez bytu; za bezdomovce jsou brány pouze osoby přežívající venku, v noclehárně, v ubytovnách pro bezdomovce a v pobytových zařízeních pro ženy). Tento fakt je přinejmenším zneklidňující, protože je systematicky snižován význam celé řady (včetně těch již výše nastíněných) životních situací. Z toho následně plyne, že k těmto lidem nemůže být směřována vhodná pomoc, natož promyšlena účinná strategie prevence. Je tedy třeba změnit nejen náhled většinové společnosti jako takové, ale i přístup státního aparátu – například v otázce koncepcí sociálního bydlení v souvislosti s tzv. byznysem s chudobou, v tom, že u nás neexistuje bydlení s podporou výslovně určené pro bezdomovce¹⁵⁴, i třeba v tom, že je u nás dlouhodobě až několik stovek tisíc bytů volných.

---

¹⁵⁰ BEŇOVÁ, Nina. *Bezdomovci, ľudia ako my*. Bratislava: o. z. Proti prúdu, 2008, s. 24.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 24.

¹⁵² Tamtéž.

¹⁵³ *ETHOS – Taking stock*, c. d., s. 7.

¹⁵⁴ Pavel Pěnkava uvádí, že by bylo mylné se domnívat, že zjevnou formu bezdomovství vyřeší dostatečné ubytovací kapacity a pracovní příležitosti, přičemž argumentuje, že v opačném případě bychom o tom měli zprávy ze zahraničí. PĚNKAVA, Pavel. *Výchovně vzdělávací prvek v sociální práci s cílovou skupinou osob bez přístřeší*. [Rigorózní práce.] Praha: FF UK, 2010, s. 44.

Opravdu to zřejmě platí pro úzký okruh osob bez domova (ono bezdomovství zjevné), ale je nutné si uvědomit, že nikoli obecně (širokospektrální náhled na bezdomovství). Tedy toto konkrétně nemůže např. posloužit jako odůvodnění, proč u nás stále neexistuje bydlení s podporou výslovně pro bezdomovce.

4.3 Společenská situace osob bez domova

Jako společnost jsme dosáhli toho, že jsme v některých parametrech na hraně. Mít práci je samozřejmostí ve světě a společenství orientovaném na výkon, kdo ji nemá, stává se vyřazeným, protože viděno optikou především těch úspěšných je tíživá situace vinou jen jejího nositele.¹⁵⁵ Přibývají lidé hledající své uplatnění marně, je navozen velmi nebezpečný dojem, že někteří jsou „nadpočetní“, že pro ně není ve společnosti místo, protože pokud je člověk přebytečný z aspektu produkce, nemůže být zajímavým z hlediska spotřeby, jinak řečeno: je tu nová vlna dekonverze a v boji (o místa) dochází k násilí (symbolická rovina násilí ekonomického, sociálního a psychologického).¹⁵⁶

„My“, kteří sami sebe považujeme za „normální“, vnímáme existenci „jiných“. Těmi¹⁵⁷ jsou lidé *diskreditovaní*, a ti, již jsou *diskreditovatelní*. Být osobou diskreditovanou znamená zvládat napětí během sociální interakce a ustavičně pracovat na vytváření dojmu, že vlastní odlišnost je irelevantní, ale být osobou diskreditovatelnou znamená stálé rozhodování o regulaci informací o sobě, tedy říci, či lhát – a komu, jak, kdy a kde.¹⁵⁸ V rámci očekávaného setkání „My“ a „Oni“ lze často rozpoznat snahu po eliminaci či úplnému vyhnutí se vzájemnému kontaktu, což vede obě skupiny k distanci v uzavírání se, societa se štěpí (vznik tzv. „no go areas“, např. slumy versus gated communities). Vyloučením ztrácí člověk možnost podílet se na běžném životě dané společnosti, tedy neparticipuje na utváření ani kontrole, často je navíc existence sociálně vyloučených využívána držiteli moci k manipulaci a utváření pocitu ochrany řádných občanů, což obloukem vede k prohlubování exkluze a nepřátelskému přístupu k jinakosti vůbec.¹⁵⁹

---

¹⁵⁵ BARGEL, Miroslav. *Zamyšlení nad problémy dnešní doby*. In Bargel, Miroslav – Mühlpachr, Pavel a kol. *Inkluze versus exkluze – dilemata sociální patologie*. Edice SOCIOPEDIE. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2010, s. 7–14.

¹⁵⁶ KELLER, Jan. *Nová vlna dekonverze*. In Česká republika: Úpadek a rezignace. Národní zpráva české koalice Social Watch za rok 2012. Průběžná zpráva o vývoji v oblasti sociálního rozvoje a rovnosti pohlaví. (red. Tožička Tomáš) Social Watch Česká republika, 2013, s. 12, 16.

„Pro všechny je budován stejně závazný obraz vzorově úspěšných jedinců v ostrém kontrastu s odmítnutím slabých..., posiluje [se] dichotomické vidění společnosti. Lidé už nejsou pozvolna odstupňováni podle svého přínosu celku,“ ale jsou dělení na vítěze a bezcenné poražené. Tamtéž, s. 16.

¹⁵⁷ Zde a dále je zamýšleno usuzovat na situaci především těch stigmatizovaných, kteří si tuto cestu sami **důsledně dobrovolně** nezvolili.

¹⁵⁸ GOFFMAN, Erving. *Stigma*, c. d., s. 12, 54.

¹⁵⁹ PRUDKÝ, Libor – ŠMÍDOVÁ, Michaela. *Kudy ke dnu*, c. d., s. 126, 127.

Pokud je pravidlem života uvnitř společnosti přijmout očekávanou roli, pracovat a bydlet, pak může být většinová společnost přesvědčena, že „*bezdomovci jsou ohrožující silou vědomě a cíleně stojící proti všem [jejím] zvyklostem.*“¹⁶⁰ Přitom podle Antonína Plachého¹⁶¹ to na začátku byli lidé především zklamaní, za svůj stav, s nímž se jim nevedlo vyrovnat, se stydící, k nimž tehdy společnost zaujímal postoj mírného zájmu až nezájmu. Jak se věci postupem času mění, mění se také typy lidí bez domova. Dnes jsou tací, kteří v tom umějí chodit, ti, co bezdomovství již rezignovaně přijali, ale stále jsou tu též lidé bojující, snažící se vymanit. Po čtvrtstoletí je, a to také díky příspěvku politické reprezentace jdoucí strategií represí, společenský pohled opovrhující a nepřátelský i přes to, že bezdomovství není v naprosté většině případů (pomineme-li skupinu zejména mladých lidí žijících alternativně) věc vlastního výběru. Beňová¹⁶² uvádí, že systém nyní lidem bez domova není nakloněn, nepřeje jim. Člověk se stává marginalizovaným, přestává být občanem, přestává být člověkem – vlastně pro společenský systém přestává existovat.

Represivní opatření přecházejí ze symbolického vyloučení do přímého fyzického vytlačování, mediální obraz je veskrze jednolitý. Dovolím si tvrdit, že většina lidí žádného člověka bez domova osobně nezná, avšak vykreslí vám jej zasvěceně a zcela přesvědčivě – stereotypně. Všichni máme nějaké představy – a ano i předsudky – o druhých, chybou ovšem je s nimi nepracovat, nepochybovat o nich. Pak věříme v mýty, které dále vztahujeme k celé populaci daného jevu. Beňová¹⁶³ dále uvažuje, že celá situace zkresleného vnímání je taková snad proto, že k pochopení je třeba vždy hlubší vhled, který běžný člověk nemá, neboť nemá čas všechno zkoumat, do hloubky promýšlet a pátrat po skrytých souvislostech. To je jistě úvaha správná, nicméně jedinec se stává vyspělým právě tím, že své názory nezakládá na pouhém přebírání od většiny. Nabízí se otázka, co tedy může běžný člověk udělat? Především dopředu neodsuzovat, neponižovat, nevyvyšovat se a nebát se. Zní to snad zvláště, ale veřejnost se lidí bez domova bojí. Není to ani tak strachem z možného ohrožení nebo kvůli štítění se, ale nevšímáme si jich a zavíráme oči, protože nám ukazují, že zde asi není všechno tak docela v pořádku, jak si snad namlouváme, čímž chci mimo jiné poukázat na paradox mezi téměř ustavičnou

---

¹⁶⁰ MAREK, Jakub – STRNAD, Aleš – HOTOVCOVÁ, Lucie. *Bezdomovectví v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Praha: Portál, 2012, s. 59, 60.

¹⁶¹ PLACHÝ, Antonín. *Člověk na ulici před dvaceti lety a dnes*, c. d., s. 7, 8.

¹⁶² BEŇOVÁ, Nina. *Bezdomovci, ľudia ako my*, c. d., s. 49, 50.

¹⁶³ Tamtéž, s. 51.

společenskou marginalizací a stigmatizací osob bez domova a nebyvalou solidaritou vůči nim v zimním období. Obecně platí, že pokud se o někoho zajímáme pouze jako o problém a hodnotíme jeho jednání proti vlastnímu vždy jako horší, nemůžeme od něj očekávat kladný přístup. Bauman píše, že „*filosofové a sociologové by měli odhalovat falešnost slibů chlácholivé jistoty, ... vysmívat se... [handlířům] s jediným patentovaným významem, ... rozbít všechny ‚posvátné pravdy‘,*“ protože podstatné je vědění, že „*člověkem je možné být různými způsoby.*“¹⁶⁴ I lidé bez domova mají právo být součástí demokratické společnosti, to jest především nebýt diskriminováni.¹⁶⁵

4.4 Dopady bezdomovství na jedince

Přinejmenším jedenkrát již zaznělo, že valná většina lidí ocitnuvších se bez zázemí a domova si tuto cestu důsledně dobrovolně¹⁶⁶ ne zvolila. Akutní ohrožující stav, v němž se nacházejí, není pouze problém sociálně ekonomicko materiální. Sociálně ekonomický propad dopadá na psychiku a zdraví člověka velmi destruktivně, protože ten není sto zajistit si důstojné podmínky pro život, postupně ztrácí sociální kompetence i dovednosti, sebeúctu a důvěru v sebe samého, zkrátka je poškozován na duši tím více, čím déle na něj frustrační tlak působí.¹⁶⁷ Existuje koncept pracující se třemi časovými mezníky, které jsou jakýmsi zlomovými okamžiky v životě člověka bez domova. Podle něj¹⁶⁸ se rozlišují období do jednoho roku od ztráty zázemí, do pěti let a od pěti let výše. V prvním údobí je zážitek šoku, ale samotná konfrontace s novou realitou si vynucuje hledání nápravy. Tato fáze je kladením předsevzetí, hledáním „mesiáše“ i viníka. Pokud situace není adekvátně zvládnuta, člověk se začíná v prostředí orientovat a do určité míry se na něj adaptuje, čímž nastává zlom a přechod do období dalšího. Pro druhé období je

---

¹⁶⁴ BAUMAN, Zygmunt. *Úvahy o postmoderní době*, c. d., s. 22.

¹⁶⁵ MAREK, Jakub – STRNAD, Aleš – HOTOVCOVÁ, Lucie. *Bezdomovectví v kontextu ambulantních sociálních služeb*, c. d., s. 60.

¹⁶⁶ Důslednou dobrovolností by bylo, kdyby jedinec sám od sebe „zahodil klíče od bytu, opustil zaměstnání, případně rodinu, opásal se igelitovými taškami a šel se posadit na hlavní nádraží.“ Ladislava Vargu cituje Peterková, Veronika. *Identita domova a bezdomovství*, c. d., s. 6.

¹⁶⁷ *Aktuální otazníky fenoménu bezdomovství*, c. d., s. 8.

¹⁶⁸ PĚNKAVA, Pavel. *Výchovně vzdělávací prvek v sociální práci s cílovou skupinou osob bez přístřeší*, c. d., s. 45–48.

charakteristická polarizace – buď je jedinec stále odhodlán a pokouší se najít cestu ven, nebo se stále více ztrácí a padá, přičemž se začínají kupit návazné problémy (zhoršování zdraví, dlužné pohledávky, odloučení od vazeb „před“, stále častější využívání únikových strategií). Jestliže není ani nadále stav vyřešen a jedinec nezažívá alespoň minimální, zejména psychicky únosný standard, problémy eskalují do téměř neřešitelných výšek (chronické choroby, obrovské zadlužení, možné závislosti) a proces rezignace nezadržitelně postupuje. V období, kdy naplno propuká pasivita až apatie, kdy člověk stagnuje či dokonce regreduje, už jen velmi těžko přijímá pomocnou ruku, neboť zkrátka nemá zájem situaci měnit, domnívá se, že snažit se již postrádá smysl.

V případě, že se jedinec ocitne ve specifických životních podmínkách, odrazí se podle Ladislava Touška¹⁶⁹ jeho reakce také ve specifických, maladaptivních vzorcích jednání, které bývají většinou společností nahlíženy negativně. Často je totiž patrný rozpor mezi nimi a společenským konsenzem stanovenými „pravidly hry“. Vzato i z druhé strany – také lidé bez domova nazírají svou situaci jako společností neakceptovatelnou a vidí její naprostý nezájem, což působí opět demotivačně.¹⁷⁰ Toto nepřijetí však není pouze strany široké společnosti, ale většinou také původních přátel a kruhu jejich nejbližších, což jedince zasahuje velmi hluboko do nitra a působí až tak, že odtud už nadále nevěří nikomu a sám sebe nepovažuje za plnohodnotného člověka.¹⁷¹ Lidé bez domova jsou „*ľudia zranení a zraniteľní. Zranení tým, čo prežili a dennodenne zažívajú[,] a zraniteľní tým, kým sú.*“¹⁷² Většinou jsou tím, co jim umožňuje prostředí, prostředí, které není přátelské, nedává potenciál pro bezproblémové zabezpečení existence natož osobní růst, kvůli čemuž je jejich sebevědomí mizivé a odosobnit se od statusu bezdomovce je tak více než těžké,¹⁷³ protože kde jinde než mezi svými je stigmatizovanému dovoleno učinit svou nevýhodu základem uspořádání života, kde jinde padá maska uspokojujícího přizpůsobování¹⁷⁴ a kde jinde mohou zažívat alespoň nějakého přijetí? Není tak překvapivé, že mezi lidmi bez domova funguje skupinová soudržnost. Jana Kopřivová ji charakterizuje tak, že lidé bez domova jsou si vzájemně nápomocní a starají se o sebe, čímž si vytvářejí fiktivní, alternativní rodinu. Bohužel tato soudržnost a propojenost je paradoxně tím, co je brzdí,

¹⁶⁹ TOUŠEK, Ladislav. *Sociální vyloučení a prostorová segregace*, c. d., s. 14.

¹⁷⁰ MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Encyklopedie sociální práce*, c. d., s. 340.

¹⁷¹ BEŇOVÁ, Nina. *Bezdomovci, ľudia ako my*, c. d., s. 15.

¹⁷² Tamtéž, s. 15.

¹⁷³ Tamtéž, s. 39, 40.

¹⁷⁴ GOFFMAN, Erving. *Stigma*, c. d., s. 30, 31.

a to proto, že nemají příležitost k seznámení se s lidmi vně a jejich kolegové je často stahují zpět.¹⁷⁵ Později je o mnoho lehčí přijmout bezdomovství za vlastní, stát se ničím nsvázaným tulákem.

Pokud je člověk vyloučen z některé domény tvořících domov¹⁷⁶, naráží na specifické problémy. Nejextrémnější situací je ta, kdy jedinec nemá žádné obydlí, vlastnické nebo alespoň užívací právo ani bezpečný prostor pro sociální vztahy a soukromý život. Dokud člověk na vlastní kůži neprožije alespoň jednu noc na ulici za chladného, sychravého počasí, s celým majetkem v jediné tašce a zcela sám, nemůže dostatečně docenit věci pro většinu již zcela běžné, tudíž neuvědomované, zejména pocit bezpečí, vědomí někoho blízkého, přátelského a zážitek postele.¹⁷⁷ Pro lepší představu, že se vyloučení z domén netýká pouze této cílové skupiny osob, vezměme v úvahu vcelku běžný příklad (pod)nájemního bydlení. Lidé takto žijící na jednom místě dlouhodoběji používají výrazy jako „svůj“ a „domov“ (fyzická i sociální doména jsou zachovány), i když právním nárokem vlastnictví nedisponují a jistota užívacího práva je nestabilní (v případě nemožnosti placení nájmu dochází k nucenému vystěhování). Málokdo si ale toto připustí. Dokonce i v situaci, kdy se „bydlí ve svém“, může docházet k vyloučení kvůli sociální izolaci. Proto by se člověk neměl zaměřovat jen na statky materiální, ale hlavně pěstovat a udržovat přiměřené sociální kontakty, snažit se o osobn(ostn)í rozvoj a růst. Ačkoliv se nám lidé bez domova zdají naprosto jiní, je mezi nimi mnoho těch, kteří se přese všechny obtíže snaží mít úsměv na rtech, neztrácejí optimismus a víru a být přátelští. Jsou to stále titíž lidé jako My, lidé s negativy i pozitivy.

---

¹⁷⁵ KOPŘIVOVÁ, Jana. *Jak se bydlí brněnským bezdomovcům*. Sociální práce. Časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci. Bezdomovectví. 2006, č. 4, s. 24.

¹⁷⁶ **Fyzická** doména: mít slušné obydlí (či prostor) způsobilé k naplňování potřeb dané osoby a její rodiny; **sociální** doména: mít možnost uchovat si soukromí a udržovat společenské vztahy; **právní** doména: mít výlučné vlastnictví, jistotu užívání a právní nárok. HRADECKÝ, Ilja a kol. *Definice a typologie bezdomovství*, c. d., s. 11.

¹⁷⁷ Vlastní zkušenost s přenocováním přímo na brněnské ulici.

5 ŽIVOTNÍ PŘÍBĚHY ŽEN BEZ DOMOVA

Závěrečná kapitola je obrazem výzkumu samého, je věnována příběhům žen bez domova. Nejprve jsou představeny sociobiografické portréty narátorek, které byly sestaveny z biografických fakt, které narace obsahují; narátorkám v tomto směru nebyly kladeny unifikované otázky. Další dvě podkapitoly se věnují postupně jednotlivým příběhům, jež byly získány *mnou* v určité *situaci* (konkrétní narátorka, místo a čas). Jejich nezbytnou součástí je tedy také popis situace, a to od nakontaktování se na zkoumané až po konkrétní okolnosti, za kterých byla narace sebrána. Každý životní příběh je nazírán jako svébytný, nejsou spolu souměřitelné, nelze je vzájemně srovnávat. Materiál byl podroben analýze jdoucí od otevřeného kódování až k hledání vztahů mezi takto vzniklými kategoriemi,¹⁷⁸ čemuž předcházela doslovný přepis. Vzniklé transkripce jsou k práci přiloženy. Kapitola je uzavřena badatelsko sebe/reflexí.

5.1 Sociobiografické portréty narátorek

Paní Liduška se narodila 4. února 1965 ve Zlíně, kde vyrůstala a žila asi do svých pětadvaceti let. Matka byla vyučená kuchařka a spolu s manželem, tedy otcem paní Lidušky, pracovali v nemocnici, on na dispečinku sanitek. Otec zemřel, když jí bylo asi patnáct, matka pak v roce 2003. Paní Liduška měla dva starší, nevlastní bratry z matčiny strany, věkový rozdíl mezi nimi a ní dosahoval téměř dvaceti let, oba jsou však již dnes po smrti. Dále má mladší, nevlastní sestru z otcovi strany, i zde je rozdíl generační, nezná ji. S rodiči bydlela ve Zlíně v rodinném domě, vyučila se šičkou obuvi a pracovala ve Svitě, dále pak zastávala pomocné práce. Po krátké známosti se vdala a ve dvaceti pěti letech porodila syna, o němž dnes nemá žádné zprávy. Po rozvodu manželství, kdy ručila nemovitostí, skončila na ulici a byla také hospitalizována v psychiatrické léčebně. Poté se seznámila s nynějším přítelem, s nímž přišli do Brna asi před deseti lety. Zde začali prodávat Nový prostor a bydlí společně především po ubytovnách.

---

¹⁷⁸ ŠVARÍČEK, Roman – ŠEĎOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, c. d., kap. 6.2 Jak na to?, s. 211–246.

Momentální situace: velmi komplikovaný zdravotní stav, nedostatek finančních prostředků a dluhy na zdravotním pojištění, nucené vystěhování z ubytovny, hledání jiné.

Paní Monika je narozena v roce 1968 na Slovensku v Bratislavě. V rodině byla nejstarším dítětem, má ještě dva bratry (mladší o dva a pět let), o kterých ale nemá zprávy. Protože ji matka týrala, vyrůstala asi od osmi let v adoptivní péči u babičky, s níž chodívala z povinnosti do katolického kostela. Studovala na Středním odborném učilišti obchodním, dálkové studium však nedokončila. Od patnácti let, aby finančně odlehčila své babičce, chodila na brigády, zejména pečovala o seniory. Poté byla zaměstnána jako prodavačka v cukrárně. Velmi brzy se osamostatnila a našla si podnájem. Do České republiky, konkrétně do Brna, přišla asi ve čtyřiaadvaceti letech kvůli studiu na soukromé biblické škole, kam docházela asi rok a půl. Zpět do Bratislavy se již nevrátila, naopak se zde seznámila s budoucím manželem. Vdala se po krátké známosti, manželství trvalo tři roky. Z dalšího partnerského vztahu má jedenáctiletého syna. Nový prostor prodává osm let.

Momentální situace: ubytování na azylovém domě pro oběti domácího násilí, syna má u sebe, hledání podnájmu, nedostatek finančních prostředků.

5.2 Příběh první: paní Liduška

Kontext

Kontext setkání: Úplně první zmínky o mně a daném bádání se paní Lidušce dostalo od mojí gatekeeperky. Prvním kontaktem z mé strany byl telefonický hovor, jehož hlavní účel spočíval v domluvě schůzky osobní. Komunikace face-to-face se mi jeví jako nezbytná součást vedoucí k adekvátnímu objasnění věci. Tato schůzka proběhla velice rychle (netrvala ani pět minut), bylo jasně znát, že paní Liduška má představu o tom, kdo jsem a proč přicházím, tedy jsem jí osvětlila svůj výzkum a nastínila obraz, jaký o našich rozhovorech mám. Dohoda na obě schůzky a následná setkání proběhla bez komplikací.

Situační kontext prvního rozhovoru: Chvilíčku poté, co jsme se potkaly, zpozorovala paní Liduška jí známou, avšak negativně vnímanou osobu, kvůli níž zřejmě musí opustit aktuální ubytování. Byla tímto velmi vyvedena z míry, musela si zapálit cigaretu na uklidnění. Měla jsem velkou obavu, aby tento „incident“ naraci, respektive její

atmosféru nepoznamenal, což se spíše nestalo. Při líčení událostí svého života si neustále pohrávala s prstýnky na ruce, což bylo zřejmě projevem nervozity, a nedívala se na mne, hleděla před a kolem sebe, i když já jsem k ní byla tělem natočena (seděly jsme na lavičce). Byla také velmi smutná až pesimistická (zejména hovořila-li o svém zdraví a synovi), dokonce se jí v jednu chvíli zatřásl hlas. Proto jsem jí v dalším obdobném momentu krátce stiskla hřbet ruky a nadále byla velmi obezřetná s otázkami, jež by mohly ublížit. Asi v polovině sezení a uprostřed hovoru najednou s překvapením konstatuje, že už mi začala tykat. Přesto, že jsem to vůbec nepostřehla (ani z nahrávky to zcela jasně nevyplývá), navrhla jsem dohodu o tykání. Když se pak zeptala, kolik je hodin, byl to pro mne signál, že je čas skončit. Dále jsem se ještě okamžik bavily neformálně, snažila jsem se zakončit setkání optimisticky.

Situační kontext druhého rozhovoru: Opět jsme se sešly na stejném místě, jen „naše“ lavička byla již obsazena. Paní Liduška byla instruována, že pokud nebude chtít, nemusí na otázky odpovídat, že je to v pořádku. Tentokrát si pohrávala s náramkem, respektive přívěskem, který na něm měla (jeho cinkot je v nahrávce dobře slyšet). Téma syna opět bolavé místo, dále otevřela, respektive naznačila téma nové – úmrtí prvního přítele. Neměla jsem však odvalu se doptat na podrobnosti a držela jsem se seznamu připravených témat. Opět po skončení nahrávání neformální rozhovor a snaha o pozitivní naladění. Nakonec ještě vznesla návrh, abychom se spolu někdy setkaly, třeba i společně s mojí gatekeeperkou.

Příběh¹⁷⁹

Paní Liduška se při konstrukci svého příběhu drží metody postupného, časově sousledného rozkrývání osobní historie. Začíná obligátní frází „Narodila jsem se...“, pokračuje dosaženým vzděláním, získanou prací, svatbou a narozením syna, načež se přes nastínění příčiny ztráty vlastního bydlení, rozvod a jeho následky, které vyústily v její hospitalizaci na psychiatrii, a seznámení se se současným přítelem, pod jehož vlivem přišla do Brna a začala s prodejem NP, dostává ke svému stále se zhoršujícímu zdravotnímu stavu a tomu, jak se cítí. Zpočátku vede dlouhý (podle nahrávky bezmála dvanáctiminutový) monolog a je zjevné, že svůj příběh nevypravuje zcela poprvé. Obsahem obou narácí je vcelku podrobný popis těchto „základních“ mezníků, zejména když odkrývá pozadí poměrů v primární rodině. Celým příběhem se táhne také nit aktuální

---

¹⁷⁹ Doslovný přepis rozhovoru viz příloha P6.

akutní bytová situace. Při detailnějším náhledu lze ve sdělované nalézt soubor jakýchsi minimálních standardů (ideálů) a zálib i věcí, které brání v jejich dosahování, odušit negativismus a beznaděj a zejména odhalit nekonstantnost v náhledu na některé události.

Pokud jde o ony standardy, tak těmi jsou pro ni zejména zázemí, klid a pohoda a možnost aspoň trochu se najíst, mezi záliby lze přiřadit fotografování, ruční práce, luštění křížovek a osmismerek či vycházky v přírodě. Faktory, které jí v jejich dosahování brání, jsou zejména zdravotní (od špatného zraku až k epileptickému záchvatu), finanční (dluží na zdravotním pojištění) a systémové („... *jenže jak vidím, tak ani v tomhle systému to ani v klidu byt nemůžeš. Všude tě odmítají, všude prostě... ale někdo má úplně všechno. Je to nespravedlivé si myslím.*“) povahy. Na otázku po hodnotách zmiňuje na prvním místě zdraví, dále finance a klid. Negativistický náhled a výroky ukazující na beznaděj („... *přijdete večer na ubytovnu a ještě se nevyspíte vůbec... takže potom má mít člověk nějaký optimismus nebo, nebo náladu, nebo. Nevím, nějak to absolutně ztrácím.*“; „*Ono se říká: ‚Po smíchu přichází pláč,‘ a je to pravda.*“; „*Takže když se něco hrne a něco se kazí, tak se to kazí definitivně.*“; „*No furt něco dokola. Furt kolotoč starostí. Žádná světlá naděj není.*“; „*Já snad ani nemůžu už plánovat nějakou budoucnost... Fakt u mě už to snad nějak, nejde. Když si něco naplánuju, stejně do toho něco vlez.*“) prostupují celým sdělením. Právě tyto výroky a celý nádech pesimismu jsou odrazem nastíněných standardů, po kterých touží, ale kvůli obtížně řešitelným překážkám na ně nedosahuje a již ani neočekává, že by na ně dosáhnout mohla.

Jak bylo zmíněno, v naracích lze objevit také rozpory ve výrociích o určitých situacích. Ty jsou seskupeny do čtyř tematických okruhů: rodina, ulice, alkohol, zážitky. Vezmeme-li to odzadu, pak v okruhu zážitků se jedná o sdělení, že žádné pěkné zážitky už nezažívá („*Ted' už těch zážitků moc není. Ted' už je to fakt jenom o tom vzpomínání.*“; „*Jako když si to promítám, tak proč tady vlastně otravuju na tomhle světě?... Říkám, pár pěkných zážitků jsem měla, říkám, je toho tak hrozně málo, že ty ostatní věci přebýva... přetentovávají nad ty pěkné věci.*“), hned vzápětí na položenou otázku však odpovídá, že pěkné věci zažívá, a to s přítelem. Kvůli nedostatku získaných informací nelze usuzovat, proč tento rozpor vznikl.

V otázce vztahu k alkoholu, kterou sama otevřela, sděluje, že nepije („*Ale můžu říct, že opravdu ani alkohol, no tak cigarety jo, ale ani prášky jako takhle nějak že bych...*“; „... *tam mi to dávají furt, říkám: ‚No jo, ale já nepiju, jak ti to mám vysvětlit?‘*“), ale v zápětí říká, že si dopřeje („*I když podaří se aji ted'ka někdy, že si dám do nosu...*“).

a říkám, to je výjimečně, ... jestli si dám jedno pivo někdy nebo ze dvě piva, když su někde. Říkám, do hospůdky si zajdu takhle, a říkám, spíš ne než jo.“). Vniklá situace může být projevem vědomí, že by alkohol požívat neměla, neboť s ním měla v minulosti (v období rozvodu a hospitalizace na psychiatrii) problémy a má ho v rodinné zátěži, naopak to, že si fakticky „jedno nebo ze dvě“ dá, zřejmě nepovažuje za požívání alkoholu (nebylo by to neobvyklé, neboť v naší společnosti se traduje, že „pivo není alkohol“).

K tématu pobytu na ulici se nejprve vyjadřuje, že přechod na ubytovnu znamená vlastně kvalitativní zvýšení úrovně (*„...než jsme se dostali na tadyty ubytovny, než jsme se zvedli, tak jsme spávali taky po venku“*; *„... udržuju se tak, abych opravdu už neskončila až tak nějak jako venku.“*), níže ji popisuje kladně (*„J sme si grilovali venku, leželi ve stanu a grilovali si.“*), což je v konfliktu s jejími požadavky na minimální standard (zázemí, hygiena). Zdroj této idealizace vidím v aktuálně těžké situaci, kdy se jí stále nedaří sehnat ubytovnu, načež řešení spatřuje v koupí stanu – tedy návratu na ulici.

Poslední skupinou, v níž se vyskytuje rozporný pohled, je rodina. Vztahy a poměry ve své primární rodině popisuje jako disharmonické (*„Bráškové... ne oba dva, ale jeden požíval taky dost alkohol, ... moc se mi to nelíbilo, ... většinou byli doma, mě to tam moc extra nebavilo, abych řekla takhle. A od té doby to nesnáším... Ani hádky, je nebo zvýšené hlasy... Že dyž to máš doma každou chvíli, to nějak, jak narušuje psychiku, tak všechno.“*; [o svém otci:] *„A na mamku si potom vyléval zlost, na mě si vyléval zlost.“*), raději bývala po venku, uvažovala o útěku i o studiu na škole s internátem. Na jiných místech uvádí, že ji bratři „brali“, že s nimi měla dobrý vztah, a na mládí vzpomíná ráda jako na *„zlatej čas“*. O svém synovi, který jí o sobě nedává vůbec vědět, se v rámci první narace vyjadřuje veskrze negativně, že má povahu po otci (*„Říkám, tatínkův vzor: mít peníze, ale nenadělat se na to. Užít si života, užít si peněz.“*), v naraci druhé také říká, že je *„šikovný kluk“*, že má po ní citlivou povahu a omlouvá ho (*„On byl takový jelimánek, vždycky všem naletěl.“*). Příčinu spatřuji v bilancování vlastního života, touze mít na rodinu alespoň nějaké hezké vzpomínky, respektive vyvážit něčím ty dnešní nehezké zážitky, po kontaktu se synem velmi touží, proto si ho alespoň z části idealizuje a jeho jednání se snaží omluvit.

V příběhu spatřuji snahu vyvážit všechny věci, na kterých paní Liduše záleží nebo mají zřetelnou souvislost se situací právě prožívanou, od právě jejichž hodnocení se může odvíjet další rozhodování.

5.3 Příběh druhý: paní Monika

Kontext

Kontext setkání: Úplně první zmínka, první kontakt a schůzka probíhali podle stejného scénáře jako u paní Lidušky. Opět zde hrála ústřední roli moje gatekeeperka, následoval telefonát a objasnění výzkumu face-to-face. V rámci první schůzky, která trvala asi deset minut, se paní Monika, když jsem ji seznámila s tématem práce, ohradila, že „nevyrostla jako bezdomovec“ a že jde o to, co si pod tím kdo představuje (podle ní samé jde o *zázemí*). Dále vyslovila obavy, aby mi její příběh k něčemu byl a že je raději, když jí někdo pokládá otázky (nějakého výzkumu se již účastnila, tam se jí výzkumnice doptávala) a že by si to ráda sepsala (ve formě životopisu). Ubezpečila jsem ji, že nemusí mít obavy a že tento výzkum není o tom, aby něco sepisovala předem. Načež jsme se domluvily na termín prvního rozhovoru. Vpředvečer se mi paní Monika z časových důvodů omluvila, že musí schůzku odsunout. Nabídla jsem jí tedy, že zavolám za týden. Měla jsem obavy, že si účast rozmyslela, nicméně do telefonu pak pronesla, že „kdyžtak to nějak *uděláme*“. Nakonec se tedy uskutečnily rozhovory oba, nicméně i druhý byl domlouván nadvakrát.

Situační kontext prvního rozhovoru: Setkaly jsme u tramvajové zastávky a na zamýšlené místo (menší park) šly společně, neboť paní Monika zcela přesně nevěděla, kde že to je. Ihned se dotazovala, co od ní potřebuji, načež začala spontánně vypravovat o svém synovi a jeho problémech ve škole (právě jej tam byla odvést na začátek vyučování). Proto začíná nahrávka poněkud nezvykle. Během narace byla často bezradná, že už neví, co mi má ještě říct, a opět vyslovuje obavy, zda mi její příběh k něčemu bude. Musela jsem ji tedy stále ujišťovat a pobízet. Několikrát se během hovoru krátce zasmála, což by nebylo natolik neobvyklé, kdyby to nebylo nelogicky v situacích tíživých. Šlo tedy zřejmě o překrytí smutku, zoufalství. Často si také přikládala ruku k ústům a mluvila jakoby do ní. V průběhu mi pak sdělila, že očekává hovor kvůli následné schůzce s kamarádem, čímž posléze i naše první sezení skončilo. Hodnotila jej slovy, že jsem jí udělala dobrou náladu. Poté se zajímala, kam mám dále cestu, a šla chvíli se mnou. Během toho vyprávěla, že byla právě včera kupovat synovi psa, kterého z pochopitelných důvodů (pobyt v AD) musí nechávat u bývalého přítele. Tento její „doprovod“ jsem považovala za poněkud zvláštní, neboť během cesty říkala, že nejde tak úplně stejným směrem, ale že si to tedy obejde,

že kamarád chvilku počká. Možná chtěla být pouze obezřetná, snad si chtěla ještě neformálně popovídat.

Situační kontext druhého rozhovoru: Sešly jsme se ten den napodruhé, neboť na to paní Monika zapoměla, naštěstí měla čas se setkat o hodinu později. Ihned začala detailně vypravovat, jak musela dát zrovna včera psa pryč (tuším, že k sestře bývalého partnera, která má útulek), že byl nemocný a nemohla se o něho starat. Bylo vidět, jak jí to ohromně mrzí. Pak se tázala, co že bych od ní chtěla ještě vědět. Než hovor pořádně začal, objevili se v naší těsné blízkosti dva muži. Zjevně nás ani nevnímali, nicméně situaci jsem vyhodnotila jako nepříjemnou pro důvěrnou atmosféru a také jako rušivý element, proto jsem navrhla přesunout se o něco dále, což jsme učinily. Pak mi sdělila, že je dnes nějaká ospalá, že neví, co s ní je, načež opět hovořila o ztrátě psa. Vytušila jsem, že psa nepoživovala pouze synovi, ale i kvůli sobě. V průběhu jsme byly dvakrát po sobě vyrušeny toutéž třetí osobou, ale hovor pokračoval od přerušenoého místa. Často zmiňovala již vyslovené, proto jsou tyto části nadále vypuštěny.

Příběh¹⁸⁰

Struktura sdělení, jakou paní Monika volí, není klasickým, lineárním postupem přes osobní historii, tedy výčtem životopisných faktů a mezníků, sdělení nezačíná obratem „Narodila jsem se...“. První životopisnou zmínkou je (v páté minutě nahrávky) poznámka, že ji chodila z donucení babičky do katolického kostela. V podstatě stejně stručně se dále zmiňuje o tom, že pracovala povětšinou brigádně, narozená je v Bratislavě, tady (v Brně) studovala rok a půl na soukromé škole, nešťastně se zde také vdala za Čecha, o něco déle se zdrží u rodinného zázemí, kdy rodinu neměla fakticky žádnou, neboť ji matka týrala, takže si ji v osmi letech vzala na popud tedy do adopce babička, a opět letmo zmíní, že má ještě dva bratry, ale neví, co s nimi je. Lehce se dále dotkne toho, že ji partner týral (užívá termín „manipulace“), chvilku se pozdrží u doby studií (dálkovému na střední škole a gymnázium), kdy tato kombinovala s pracovní činností. V naraci se k tomu vrací později, kdy nejprve osvětluje, že v té době musel pracovat každý (hovoří o tom jako o výhodě), musela tak zkoušet dělat i něco, v čem nebyla vyučená (nakonec pracovala v cukrárně), pak říká, že pečovala také o seniory, což dělala právě při tom studiu, neboť musela finančně odlehčit své babičce. Poté se ocitáme už v druhé, návazné naraci, kde se postupně zmiňuje o rozvodu, jenž proběhl za tři roky po uzavření manželství, dále o tom, že po

---

¹⁸⁰ Doslovný přepis rozhovoru viz příloha P7.

narození syna se její manžel nedokázal finančně postarat, a poslední zmínka patří tomu, že nynější práci (prodej NP) má asi sedm, osm let. Jak vidno, fakta nejsou obšírněji rozváděny, v příběhu v tomto ohledu nenalezneme v podstatě více, než to, co se stalo obsahem jejího sociobiografického portrétu.

Její příběh, jakkoli stručně životní fakta popisuje, má však jinou hodnotu – má totiž hloubku. Hloubku, jež odkrývá pohled na to, jak vzniklé situace vnímá, jakým způsobem a na základně čeho na ně reagovala, tedy jaké volila strategie a čemu věří, že funguje, čeho se snaží dosáhnout a jaké má hodnoty. Paní Monika svůj příběh, obraz svého života, totiž předkládá jako *svědectví* a její konstrukce je založena na kauzálních vztazích. Dobře to je patrné z příkladu, kdy popisuje, že byla hříšná a Bůh ji přišel zachránit. Postupně se dostaneme k tomu, že byla týrána matkou, načež byla v adopci u babičky, neměla žádné vedení, jak správně žít, vedla tedy špatný život, stále hledala lásku a neměla dobré partnery, špatná psychika se odrazila na fyzickém zdraví, pak se přes třetí osoby dostala k Bohu, který ji uzdravil, dostala od něj druhou šanci. Když se dostala na studia do Brna, následovalo pozvednutí. Neměla se však kam vrátit, pustila se do neuvážené svatby, hledala porozumění, ale partner chtěl být sám sobě pánem a nechtěl se podřizovat Bohu, tedy následoval rozvod. Po něm se opět trápila, hledala pochopení a porozumění, které našla u Boha a ulevilo se jí. Opět nechtěla být sama, hledala lásku, pustila se tedy neuváženě do dalšího partnerského vztahu, z něhož má syna. Po jeho narození je však partner nedokázal dostatečně zabezpečit a tato tíživá finanční situace pro ni byla impulzem zkusit prodávat NP, což jí přineslo nezávislost na partnerovi, mohla být sama sebou. Od partnera odešla, neboť ji týral. Nyní nestíhá zastávat roli ženy i muže, je vyčerpaná, protože nemá stabilní příjem. Po zklamáních lidem (zejména mužům) nedůvěřuje, ale má ráda děti a zvířata, protože od těch jí nebylo ublíženo. Uzavírá se do sebe a je opatrná, k tomu touží po „dobrém životě“, což znamená naplnění duchovními věcmi. Opět se bojí, že zůstane sama, ale už si nemůže dovolit svévolně vybírat partnera, musí se nechat více vést a podřít se Bohu, protože on ví nejlépe, co potřebujeme.

V jejím sdělení můžeme identifikovat pět skupin, které se dají charakterizovat jako věci prožité, vlastní reakce, obavy/očekávání, ztráty/zisky a potřeby a ideály. Obsahy daných kategorií nejsou zcela statické, je možná propustnost. Mezi věci prožité lze zařadit její negativní pracovní zkušenost se „zotročováním“ ve fabrice, neuváženou svatbu po půlroční známosti, týrání matkou, následnou adopci babičkou a její nucení do víry, manipulaci strany partnera, špatnou školní zkušenost, kdy se učila z donucení a ani jí to

„nepálilo“, nucenou práci na brigádách, žádné vedení, finančně nezajištěný partner, rozvod, skutky třetích osob vůči ní, například pozvání do církve, modlení se za ni. Na situace reagovala několika neuváženými rozhodnutími, vedením špatného života, uzavíráním se do sebe, opatrností, nedůvěrováním lidem, naopak věřit může nadále dětem a zvířatům, preferencí takových vztahů, které jí dávají změnu a k něčemu jí prospívají, hledáním zdroje příjmů, hledáním víry, oddáním se do rukou Bohu. Obávala se generačního přenosu rodinné zátěže, neboť všechny ženy v rodině si prošly špatnými partnerstvími a rozvodem, obává se dopadu svého života na syna a ztráty současného kamaráda. Mezi její očekávání patří nalezení pochopení u vlastní skupiny, tedy lidí, kteří jsou na stejné úrovni, věří, že Bůh ví nejlépe, co je jí třeba, a že chovat se určitým způsobem nese ovoce. Mezi ztráty je nutné počítat nedostatek financí, chybějící zázemí, vyčerpání, nezvládnutí dvou rolí, odraz špatného psychického stavu na fyzické zdraví, nedůvěru v sebe, k ziskům patří osamostatnění se a nezávislost, pozvednutí se, dostání druhé šance. A konečně touží po klidu, porozumění, pochopení, pravé lásce, upřímnému přátelství, partnerské jistotě, vnitřnímu naplnění („dobrý život“), volnosti, potřebuje nebyť sama a mít alespoň to bydlení jako odrazový můstek.

Některé věci se v jejím příběhu opakují, zejména neustálé hledání (touha naplnit své ideály) a zklamávání se. Říká, že věří, že pokud se bude držet Boha a bude se víc podřizovat jeho přáním, vyvaruje se dalších chyb a bude spokojená. Na jedné straně je pro ni Bůh tím, co jí dodává sílu věřit, že už se jí nestane nic zlého, na straně druhé si nevěří do té míry, že se neodvažuje spoléhat jen na sebe.

5.4 Badatelská sebe/reflexe

Kvalitativní typ výzkumu, zejména je-li volen hovor narativní, v sobě má ohromný potenciál pro všechny zúčastněné strany. Zkoumaným skýtá dostatečný prostor a volnost, zkoumajícím se mohou otevřít nové, leckdy netušené dimenze. Na druhou stranu jsou tu také obdobně velká rizika – narátoři nebudou (z jakéhokoli důvodu) schopni prostoru využít, badatelé zase adekvátně nezvládnou soustředit se na vše, co je nutné, tedy od obsahu sdělovaného přes jeho formu a držení v paměti otevřených témat, na něž je možné (respektive nutné, neboť při úvodním sezení nejsou dopředu připraveny otázky)

se v případě dlouhého odmlčení odkázat, až po to „být v přítomen“ (aktivní naslouchání) a zároveň být citlivým a neublížit, to nemluvě ještě o pozorování a sebezpozorování. Návaznou problematikou je neustálá konfrontace s vlastními pocity, kterým se nelze zcela oddat, zároveň ale nezůstávat nadměru chladným a ndržet nepřiměřeně velký odstup, pokud to není přáním druhé strany. „Etika v praxi“ tu cáká, ba přímo prýští na každém půlkroku. Dalo by se říci, že výzkumník nejenže musí mít šestý smysl, měl by mít nejlépe i nějaký sedmý. Je to samozřejmě řečeno s lehkou nadsázkou, vlastně takový výzkum je docela snadný, když „ho umíte“.

Já se mu tedy učím neustále. Tento výzkum (lecco se o sobě výzkumník dozví už z přepisu narací), mi opět ukázal, co se musím ještě naučit – například u prvního sezení s paní Monikou jsem se nedokázala dostatečně vyladit a soustředit se, zaskočilo mne, že příběh ndrží přímou dějovou linii. Nebyla jsem na to připravena, neboť ona si chtěla „životopis“ sepsat, proto jsem předpokládala(!), že takto bude také opravdu postupovat. Paní Liduška mne zase vcelku zaskočila, když očekávaje reakci pověděla, že já mám určitě lepší život než ona. A obecně se někdy až příliš složitě ptám (zřejmě ve snaze objasnit, co otázkou přesně sleduji, leč efekt je spíše opačný). Také bylo občas dosti obtížné držet svou zvědavost v mezích, v nichž zůstat má. Samozřejmě jsem po celou dobu realizace (vlastně až potud) měla na paměti etické aspekty, respektive jsem vyvažovala přínos výzkumu nad riziky (zda vůbec mohou narátorky dohlédnout důsledky, i přes to, že poskytly souhlas) a svůj proměňující se vztahu k nim. Naproti tomu věřím, že mám dostatečný respekt, při setkání nehodnotím a nesoudím, funkčně aktivně naslouchám, jsem schopna poskytnout oporu v tíživých okamžicích a že můj výzkum měl nějaký smysl také pro narátorky samé.

ZÁVĚR

Tato diplomová práce se snaží nahlížet problematiku bezdomovství jako proces vyčleňování a sociálního vylučování, na němž má svůj podíl i dané společnosti. Tempo dneška je zrychlené, doba, v níž žijeme a která je kvalitativně odlišnou od doby moderní, s sebou nese enormní nároky na člověka, který již nežije pouze jedním projektem. Je mnoho těch, již z různých důvodů zaostávají. Nikdo nemůže s bezmeznou jistotou tvrdit, že on se do tíživé sociální situace nedostane, protože konkrétně příčiny bezdomovství jsou multifaktorové, takto je tedy nutno na něj pohlížet. Na naší cestě životem bychom neměli upírat pohled ke statkům materiálním, ale je nutno budovat a rozvíjení přiměřené sociální kontakty, protože ty jsou ve své rozmanitosti pro život člověka mnohem hodnotnější. Na svět kolem nás je možno dívat se různými způsoby – věci nevidět, věci vidět, vidět do věcí nich a vidět za věci. Člověk by neměl pouze nekriticky přejímat názory většiny, ale měl by mít touhu po vědění, tedy nejen že před věcmi nebude oči zavírat, on je musí vidět a lépe vidět do nich.

Předkládaná práce se snaží pojmut život jedince jako tvořený z příběhů, jež jsou vytvářeny situačně. Identita pak není statická, naopak je procesem, z něhož neustále povstává člověk osobitý, jedinečný a neopakovatelný. Nelze se ptát, zda a jak kvalitativně odlišný je člověk bez domova, každá bytost je hodnotná stejně. Příběhy, potažmo identity, lidí bez domova jsou však často poznamenány tím, co prožili a dennodenně zažívají. Jsou to lidé veskrze zoufalí a na pokraji veškerých sil. Odsuzující pohled je to poslední, co v dané chvíli potřebují, tento jim opravdu nepomůže znovu nastartovat cestu vzhůru. Výzkumem získaný materiál, byť bylo již řečeno, že příběhy nejsou souměřitelné, ukazuje, že narátorky ze všeho nejvíce touží v první řadě po klidu. Také mají zkušenost, že lidé, kteří nejsou na stejné úrovni – podle jedné z nich „člověk s člověkem“ –, jim nerozumí, a domnívají se, že tito je pochopit nemohou. Z toho vyvstává problém, který je mnohdy brzdí a stahuje zpět, tedy že své kontakty omezují pouze na setkávání v rámci vlastní skupiny.

Studie nenabízí možnosti řešení dané problematiky, ale snaží se o poskytnou určitý vhled tím, že zobrazuje dvě *fotografie identit* žen bez domova, z nichž lze usuzovat o kritických incidentech v jejich životech či o jejich hodnotách a cílech.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] *Aktuální otazníky fenoménu bezdomovství. Sčítání bezdomovců v Brně v roce 2010.* Kolektiv autorů. Brno: Centrum sociálních služeb, 2010.
- [2] ATKINSON, Robert. *The Life Story Interview.* In Gubrium, Jaber F. – Holstein, James A. (eds.). *Handbook of Interview Research. Context & Method.* Thousand Oaks – London – New Delhi: SAGE Publications, 2002, s. 121–140.
- [3] BARGEL, Miroslav. *Zamyšlení nad problémy dnešní doby.* In Bargel, Miroslav – Mühlpachr, Pavel a kol. *Inkluze versus exkluze – dilemata sociální patologie.* Edice SOCIOPEIDIE. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2010, s. 7–14.
- [4] BAUMAN, Zygmunt. *Úvahy o postmoderní době.* 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2002.
- [5] BEŇOVÁ, Nina. *Bezdomovci, ľudia ako my.* Bratislava: o. z. Proti prúdu, 2008.
- [6] BERGER, Peter L. *Pozvání do sociologie. Humanistická perspektiva.* 3. vyd. Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, 2007.
- [7] ČERMÁK, Ivo. *Myslet narativně: kvalitativní výzkum „On the road“.* In Čermák, Ivo – Miovský, Michal (eds.). *Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku na prahu třetího tisíciletí. (1).* Sborník z konference. Edice SCAN. Brno: Psychologický ústav AV ČR – Tišnov: Sdružení SCAN, 2002, s. 11–25.
- [8] DOROTÍKOVÁ, Soňa. *Filosofie hodnot. Problémy lidské existence, poznání a hodnocení.* Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1998.
- [9] DUDOVÁ, Radka. *Kvalitativní výzkum životních drah: life stories a biografický výzkum.* Socioweb, 2001, č. 11, (b. s.). [Online.] Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=480&lst=117>.
- [10] DUFFKOVÁ, Jana – URBAN, Lukáš – DUBSKÝ, Josef. *Sociologie životního stylu.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008.
- [11] GEERTZ, Clifford. *Interpretace kultur. Vybrané eseje.* Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2000.
- [12] GIDDENS, Anthony. *Důsledky modernity.* Ediční řada POST. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003.
- [13] GOFFMAN, Erving. *Stigma. Poznámky k problému zvládnutí narušené identity.* Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003.
- [14] GUILLEMIN, Marilys – GILLAM, Lynn. *Etika, reflexivita a „eticky důležité okamžiky“ ve výzkumu.* Biograf 35, 2004, s. 11–31.

- [15] HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005.
- [16] HRADECKÝ, Ilja a kol. *Definice a typologie bezdomovství. Zpráva o realizaci aktivity č. 1 projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR*. Praha: Naděje, 2007.
- [17] HRADEČTÍ, Vlastimila a Ilja. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 2006. [Pouze elektronické vydání, dostupné na webových stránkách o. s. Naděje, viz <http://www.nadeje.cz>.]
- [18] HRDÁ, Martina. *Komunikační schopnost a sociální identita*. In Hrdá, Martina – Šíp, Radim (eds.). *Identita v sociálně pedagogickém výzkumu. Pole napětí, změn a začlenění*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 27–34.
- [19] JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001.
- [20] KELLER, Jan. *Nová vlna dekonverze*. In Česká republika: Úpadek a rezignace. Národní zpráva české koalice Social Watch za rok 2012. Průběžná zpráva o vývoji v oblasti sociálního rozvoje a rovnosti pohlaví. (red. Tožička Tomáš) Social Watch Česká republika, 2013. [Online.] Dostupné z: http://www.socialwatch.cz/wp-content/uploads/2013/08/0065_EA_SW_zprava-CR-2013_A5_web.pdf, s. 12–16.
- [21] KONOPÁSEK, Zdeněk (ed.). *Otevřená minulost. Autobiografická sociologie státního socialismu*. Praha: Karolinum, 1999.
- [22] KOPŘIVOVÁ, Jana. *Jak se bydlí brněnským bezdomovcům*. Sociální práce. Časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci. Bezdomovectví. 2006, č. 4, s. 22–24.
- [23] KUBÁTOVÁ, Helena. *Sociologie životního způsobu*. Praha: Grada, 2010.
- [24] KUSÁ, Zuzana. *Problém pravdivosti informací v životopisných rozpráváních*. Genealogicko–heraldický hlas 5, 1995, č. 2, s. 17–21.
- [25] MALINA, Jaroslav a kol. *Antropologický slovník aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění)*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, ©2009.
- [26] MAREK, Jakub – STRNAD, Aleš – HOTOVCOVÁ, Lucie. *Bezdomovectví v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Praha: Portál, 2012.
- [27] MAREŠ, Petr – SIROVÁTKA, Tomáš. *Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluze) – koncepty, diskurz, agenda*. Sociologický časopis 44, 2008, č. 2, s. 271–294.
- [28] MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013.
- [29] MATOUŠEK, Petr. *Výzkumník v nebezpečném prostředí*. Biograf 35, 2004, 80 odst. [Online.] Dostupné z: <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=v3504>.

- [30] MÜHLPACHR, Pavel. *Postmodernismus jako sociální realita*. In Bargel, Miroslav – Mühlpachr, Pavel a kol. *Inkluze versus exkluze – dilemata sociální patologie*. Edice SOCIOPEIDIE. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2010, s. 15–23.
- [31] NAVRÁTIL, Pavel – NAVRÁTILOVÁ, Jitka. *Postmodernita jako prostor pro existenciálně citlivou sociální práci*. *Sociální práce. Časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci*, 8, 2008, č. 4, Duchovní dimenze sociální práce, s. 124–135.
- [32] NĚMEC, Jiří. *Identita ukrytá kolem nás*. In Hrdá, Martina – Šíp, Radim (eds.). *Identita v sociálně pedagogickém výzkumu. Pole napětí, změn a začlenění*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 37–48.
- [33] NOSKOVÁ, Jana. *Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v interpretacích aktérů a odborné literatury*. Brno: Ústav evropské etnologie, 2007.
- [34] PĚNKAVA, Pavel. *Výchovně vzdělávací prvek v sociální práci s cílovou skupinou osob bez přístřeší*. [Rigorózní práce.] Praha: FF UK, 2010.
- [35] PETERKOVÁ, Veronika. *Identita domova a bezdomovství*. [Bakalářská práce.] Brno: IMS, 2012.
- [36] PLACHÝ, Antonín. *Člověk na ulici před dvaceti lety a dnes*. In „Dvacet let vývoje bezdomovectví v naší společnosti.“ Rozšířený sborník z konference Charity Olomouc. Konané u příležitosti 10. ročníku „Dnů o bezdomovectví“ a v rámci oslav 20. výročí vzniku střediska Samaritán pro lidi bez domova. Olomouc, 22. listopadu 2011. Olomouc: Charita Olomouc, 2012, s. 4–10.
- [37] PRŮDKOVÁ, Táňa – NOVOTNÝ, Přemysl. *Bezdomovectví*. Praha: TRITON, 2008.
- [38] PRUDKÝ, Libor – ŠMÍDOVÁ, Michaela. *Kudy ke dnu. Analýza charakteristik klientů Naděje, o. s., středisko Praha, Bolzanova*. Praha: SOCIOKLUB, [2010].
- [39] ROUBAL, Ondřej. *Teritoriální identita v biografických vyprávěních poválečných osídlenců pohraničí severních Čech*. [Disertační práce.] FHS UK, 2009.
- [40] ŠVAŘÍČEK, Roman – ŠEĐOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007.
- [41] TOUŠEK, Ladislav. *Sociální vyloučení a prostorová segregace*. AntropoWebzin, 2007, č. 2–3, s. 12–26. [Online.] Dostupné z: <http://antropologie.zcu.cz/socialni-vyloucení-a-prostorova-segregace>.
- [42] VANĚK, Miroslav – MŮCKE, Pavel – PELIKÁNOVÁ, Hana. *Naslouchat hlasům paměti*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007.
- [43] *Velký sociologický slovník I–II, (A–O; P–Ž)*. (Vedoucí red.: Petrušek Miloslav.) Praha: Karolinum, 1996.

Internetové stránky:

- [44] FEANTSA, the European Federation of National Organisations working with the Homeless. Dostupné z: <http://www.feantsa.org/?lang=en>.
- [45] SCHMIDT-DENTER, Ulrich. Univ.-Professor für Entwicklungs- und Erziehungspsychologie. [Osobní stránky.] Dostupné z: <http://www.schmidt-denter.de/index.html>.
- [46] Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR, v. v. i. Časopis Naše řeč. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/>.

SEZNAM PŘÍLOH

- P1 ETHOS – Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení v prostředí ČR
- P2 Pravidla přepisu rozhovoru podle Hanse Joachima Schrödera
- P3 Model struktury osobní a sociální identity
- P4 Schéma konvergence a divergence rolí
- P5 Vztah badatelky ke zkoumané problematice
- P6 Přepis rozhovoru: paní Liduška
- P7 Přepis rozhovoru: paní Monika

PŘÍLOHY

P1 ETHOS – Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení v prostředí ČR

ETHOS – Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení v prostředí ČR

1/2

Bezdomovství, sociální vyloučení spojené s absencí bydlení, je jedním z problémů, kterého se týká Strategie sociální ochrany a začleňování EU. Prevence bezdomovství a reintegrace osob bez domova jsou otázkami, které vyžadují dobré pochopení procesů a mechanismů, které vedou do situací absence nebo ztráty domova.

FEANTSA (Evropská federace národních sdružení pracujících s bezdomovci) vytvořila typologii bezdomovství a vyloučení z bydlení, nazvanou ETHOS.

Typologie ETHOS vychází z předpokladu, že pojetí domova lze chápat ve třech oblastech, jejichž absence může vést k bezdomovství. Mít domov může být chápáno jako: mít přiměřené bydlení, které může osoba a její rodina vyloučně

užívat (fyzická oblast); mít prostor pro vlastní soukromí s možností sociálních vztahů (sociální oblast); mít právní důvod k užívání (právní oblast). Z toho vyplývají čtyři formy vyloučení z bydlení: bez střechy, bez bytu, nejisté bydlení, nevyhovující bydlení – všechny tyto situace ukazují na absenci bydlení. ETHOS tedy dělí osoby bez domova podle jejich životní situace nebo situace jejich bydlení. Tyto konceptní kategorie se dále dělí na 13 operacích (pracovních) kategorií, v rámci realizovaného národního projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR byl vytvořen soubor národních subkategorií. Typologie tak může být využita pro monitoring bezdomovství, pro vytváření politik a jejich rozvoj a vyhodnocování.

Koncepční kategorie	Operační kategorie	Životní situace	Generická (druhov) definice	Národní subkategorie	*	
BEZ STŘECHY	1	Osoby přezívající venku (na ulici)	Osoby přezívající na ulici nebo ve veřejně přístupných prostorách bez možnosti ubytování	1.1.1	Osoby spící venku (např. ulice, pod mostem, nádraží, letiště, veřejné dopravní prostředky, kanály, jeskyně, odstavené vagony, stany, garáže, přádelny, sklady a puďy domů, vraky aut)	
	2	Osoby v nodehámě	Osoby bez obvyklého bydliště, které využívají interograhové noclehárny	2.1.1 2.1.2	Osoby v nízkoohrnhové nodehárně Osoby sezonně užívajících přenocování prostory zařízení bez lůžek	
BEZ BYTU	3	Osoby v ubytovnách pro bezdomovce	Osoby v azylových domech s krátkodobým ubytováním	3.1.1	Muži v azylovém domě	b
				3.1.2	Ženy v azylovém domě	b
				3.1.3	Matky s dětmi v azylovém domě	b
				3.1.4	Otcové s dětmi v azylovém domě	b
				3.1.5	Úplné rodiny v azylovém domě	b
				3.1.6	Osoby v domě na půli cesty	b
		3.2	Přechodná ubytovna	3.2.1	Osoby ve veřejných ubytovnách s krátkodobým ubytováním, které nemají vlastní bydlení	b
				3.2.2	Osoby v přísteři pro vystěhování z bytu	b
4	Osoby v pobytových zařízeních pro ženy	Přechodné podporované ubytování	Bezdomovci v přechodném bydlení se sociální podporou	3.3.1	Bydlení s podporou výslovně určené pro bezdomovce neexistuje	a
				4.1.1	Ženy ohrožené domácími násilím pobývající na skryté adrese	a
5	Osoby v ubytovnách pro imigranty	Pobytové zařízení pro ženy	Zeny ubytované krátkodobě v zařízení z důvodu ohrožení domácími násilím	4.1.2	Ženy ohrožené domácími násilím pobývající v azylovém domě	a
				5.1.1	Zadatelé o azyl v azylových zařízeních	a
6	Osoby před opuštěním instituce	Přechodné bydlení (azylová zařízení pro imigrace)	Imigranti v přechodných ubytovnách z důvodu imigrace	5.2.1	Migrující pracovníci – cizinci ve veřejné komerční ubytovně (nemají jinou možnost bydlení)	a
				6.1.1	Osoby před opuštěním věznice	a
				6.2.1	Osoby před opuštěním zdravotnického zařízení	a
7	Uživatelé dlouhodobější podpory	Ubytovny pro migrující pracovníky	Bez možnosti bydlení po propuštění	6.3.1	Osoby před opuštěním dětské instituce	a
				6.3.2	Osoby před opuštěním péstounské péče	a
				7.1.1	Muži a ženy v seniorském věku nebo invalidě dlouhodobě ubytované v azylovém domě	b
		7.2	Podporované bydlení pro bývalé bezdomovce	7.2.1	Bydlení s podporou výslovně určené pro bezdomovce neexistuje	a

* Použité zkratky v posledním sloupci – Stupeň ohrožení: a – ohrožené osoby, b – bezdomovci

ETHOS – Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení v prostředí ČR

2/2

Koncepční kategorie	Operační kategorie	Zivotní situace	Generická (druhov) definice	Národní subkategorie	*
NEJISTÉ BYDLENÍ	8 Osoby žijící v nejistém bydlení	8.1	Přechodné bydlení u příbuzných nebo přátel	8.1.1 Osoby přechodné bydlení u příbuzných nebo přátel (nemají jinou možnost bydlení) 8.1.2 Osoby v podnájem (nemají jinou možnost bydlení)	a
		8.2	Bydlení bez právního nároku	8.2.1 Osoby bydlení v bytě bez právního důvodu 8.2.2 Osoby v nezákonně obsazené budově	b
		8.3	Nezákonné obsazení pozemku	8.3.1 Osoby na nezákonné obsazeném pozemku (zahradkářské kolonie, zeměnice)	b
	9 Osoby ohrožené vystěhováním	9.1	Výpověď z nájemního bytu	9.1.1 Osoby, které dostaly výpověď z nájemního bytu	a
		9.2	Ztráta vlastnictví bytu	9.2.1 Osoby ohrožené vystěhováním z vlastního bytu	a
	10 Osoby ohrožené domácími násilím	10.1	Policejné zaznamenání domácího násilí	10.1.1 Případy, kdy police zasáhla k zajištění bezpečí oběti domácího násilí	a
		11 Osoby žijící v provizorních a neobvyklých stavbách	11.1	Mobilní bydli	11.1.1 Mobilní bydli, která není určené pro obvyklé bydlení
	11.2		Neobvyklá stavba	11.2.1 Nouzový přírůstek, bouda, chatrč, barak	a
	11.3		Provizorní stavba	11.3.1 Provizorní stavba	a
	12 Osoby žijící v nevhodném bydlení	12.1	Obydlené neobyvatelné byty	12.1.1 Bydlení v objektu označeném podle národní legislativy jako nevhodné k bydlení	a
		13 Osoby žijící v přelidněném bytě	13.1	Nejvyšší národní norma definující přelidnění	13.1.1 Osoby žijící v přelidněných bytech

* Použité zkratky v posledním sloupci – Stupeň ohrožení a – ohrožené osoby, b – bezdomovci

FEANTSA European Federation of National Associations Working with the Homeless AISBL

Fédération Européenne d'Associations Nationales Travaillant avec les Sans-Abri AISBL

194, Chaussée de Louvain ■ 1210 Brussels ■ Belgium ■ Tel.: + 32 2 538 66 69 ■ Fax: +32 2 539 41 74 ■ ethos@feantsa.org ■ www.feantsa.org

CZ

FEANTSA is supported financially by the European Commission. The views expressed herein are those of the author(s) and the Commission is not responsible for any use that may be made of the information contained herein.

Převzato dne 28. 1. 2014 z: <http://www.feantsa.org/spip.php?article120&lang=en>, a to z odkazu pro Czech language version.

P2 Pravidla přepisu rozhovoru podle Hanse Joachima Schrödera

1. Rozhovory jsou reprodukovány za použití normální ortografie a „literární transkripce“ (ta se od běžné ortografie odlišuje v případech, kde se mluvené písmeno nebo spojení písmen výstižněji reprodukuje jiným písmenkem – samozřejmě se jedná jen o případy, při kterých vznikají nápadné rozdíly mezi mluvenou a psanou řečí – např. ňáký x nějaký, d'ál x dělal – v němčině např. wichtig x wichtik), dialektismy se neupravují do spisovného jazyka a chyby se neopravují (např. chybné užití pádů – „pěstují králíci“).
2. Pořadí slov v rámci věty a sled vět zůstávají nezměněny.
3. Všechny vybrané části rozhovorů se citují úplně, vynechaná místa jsou označena třemi tečkami v hranatých závorkách „[...]“.
4. Segmentace textu se neprovádí (důvodem je rozsah dokumentů, kterého by nabyly při tisku).
5. Reakce tazatele (jako např. „aha“, „hm“, „ano, ano“ atd.), které nemají jinou funkci než signalizovat pozorné naslouchání, se netranskribují (toto pravidlo neodpovídá postupům, které se používají při analýze konverzace).
6. Slovo „a“ na počátku vět se transkribuje, pokud se nevyskytuje v přílišném, pro čtení rušivém množství, hlasové projevy jako „eh“ se škrtačí, pokud se objevují nahodile. Tam, kde vytvářejí jasné označení, např. jako cézura v rámci jedné věty, se přepisují. Partikule na konci vět (např. „že“, „ne“, „co“) jsou transkribovány jen příležitostně (s takto vzniklými nepřesnostmi transkripce se musíme smířit ve prospěch lepší čtivosti – viz také bod 5).
7. Chybné artikulace (např. příležitostné koktání, hledání slov) se transkribují pouze tehdy, když se objevují nápadně (hledání slov může být poučné při dokumentaci „Erinnerungsarbeit“ – procesu vzpomínání).
8. Přechytnutí jsou na rozdíl od použití nesprávných slov většinou korigována.
9. Slova nebo řady slov, jejichž rozluštění není jednoznačně možné, se objevují v kulatých závorkách „( )“.
10. Nesrozumitelná slova nebo části textu jsou podle své délky v transkripci označeny kulatými závorkami s dvěma až čtyřmi pomlčkami „(----)“.
11. Slova, která jsou do textu doplněna vydavatelem textu, se objevují v hranatých závorkách „[ ]“ (všeobecně platí, že kulaté závorky akcentují nejasnosti v mluveném textu, který je zaznamenán na magnetofonovém pásku, hranaté závorky označují zásahy nebo dodatky vydavatele). Závorky slouží celkově tomu, aby se zvýšila autenticita pramenu. Dodatky vydavatele v hranatých závorkách se používají pouze tam, kde jsou bezpodmínečně nutné kvůli objasnění a usnadnění porozumění, nejde o „opravování“ vysloveného.
12. Slova, která mluvčí obzvláště zdůrazní, jsou přepsána kurzívou.
13. Číslice (s výjimkou letopočtů – „1945“) jsou většinou vypsány, mluvené zkratky se nerozepisují (tzn. zůstává „JZD“, „KSČ“).
14. Apostrof, který označuje vynechanou hlásku, se používá šetrně (např. „řek“ místo „řekl“).
15. Neúplně vyslovená slova jsou označena třemi tečkami.
16. V situacích, kdy mluví najednou dva mluvčí, je společný hovor převeden co možná nejvíce odpovídajícím smyslu a pořadí výpovědí do dvou linek. Pokud je jeden mluvčí přerušen, končí věta třemi tečkami (na rozdíl od pravidla 20 o eliptických větách).
17. Vyjádření a rozhovory, které nesouvisejí s hovorem mezi dotazovaným a tazatelem, se netranskribují.

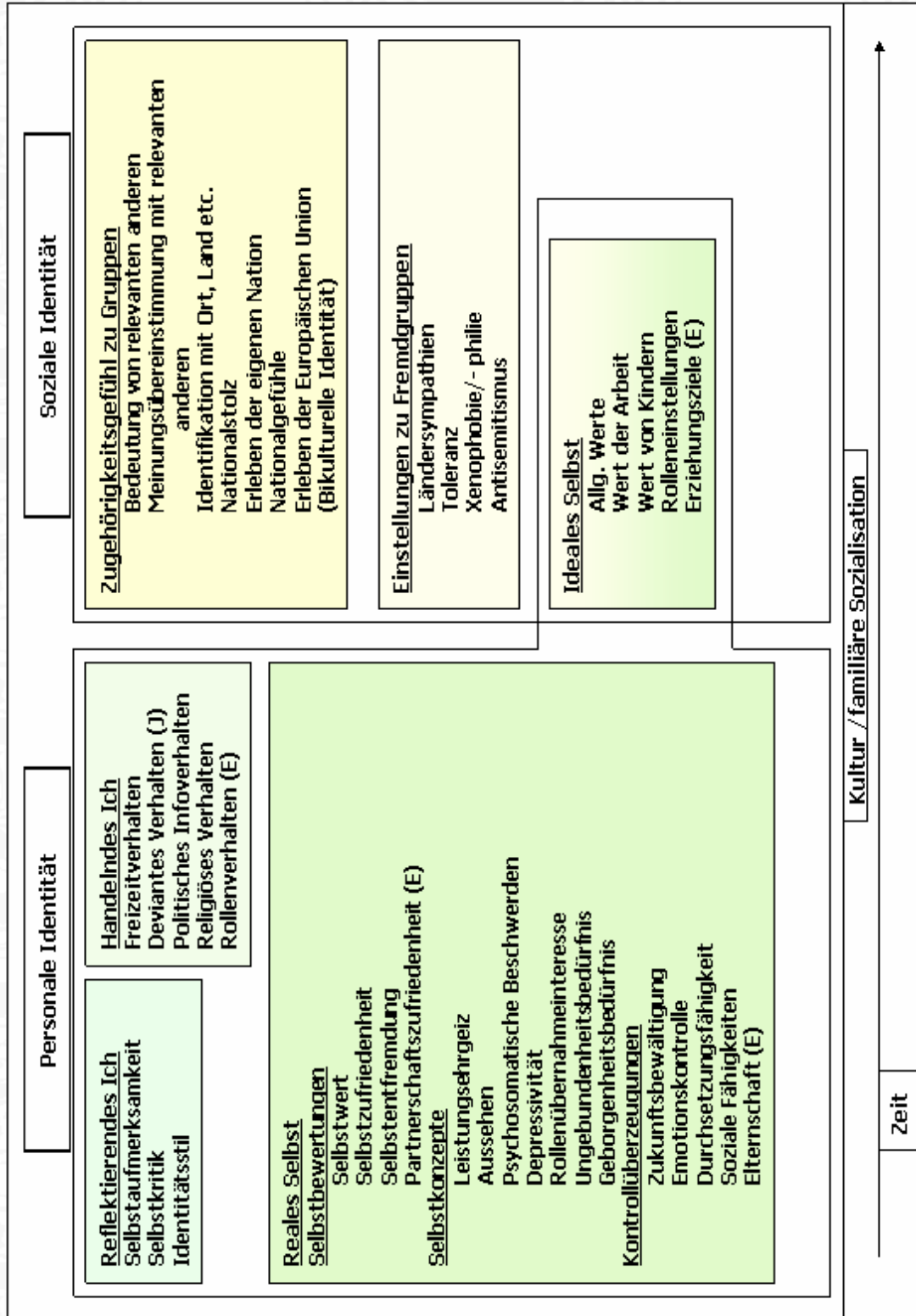
18. Neverbální data jsou zaznamenána jen tehdy, když se vyskytují významně, odkaz na ně se dává do hranatých závorek „[směje se]“.
19. Interpunkční znaménka se používají podle konvencí.
20. Na všech místech, kde je patrný v konstrukci mluvené věty jasný skok nebo anakolut, se používá pomlčka. Ta se používá také k označení vložených částí věty, u eliptických vět se posouvá na konec věty.
21. V otázce, kam se umísťuje tečka, čárka, dvojtečka, středník nebo pomlčka, se nedají stanovit přesná pravidla – tato znaménka mohou např. označovat rozdílnou kompaktnost a pevnost ve spojení po sobě následujících jednotek (tečka odděluje uzavřené smysluplné jednotky; čárka slouží jako dělicí cézura mezi úzce souvisejícími, na sebe navazujícími jednotkami; středník stojí mezi čárkou a tečkou, sled vět je do sebe uzavřen, ale úzce navazuje na předchozí; dvojtečka znamená cézuru s jasným odkazem na to, co bezprostředně následuje; pomlčka odděluje, popř. spojuje jednotky, mezi nimiž nastává skok v logice věty).
22. Vyprávěná přímá řeč se dává do uvozovek, použití otazníku a vykřičníku odpovídá běžným konvencím.
23. Pokud se mluvčí vyjadřuje v dlouhých, protějškem nepřerušovaných výpovědích, jsou větší související celky členěny do odstavců.
24. Pro označení mluvčích platí: jména dotazovaných se objevují nezkrácená ve formě pseudonymů, jméno tazatele je zkráceno na počáteční písmeno.

Překlad jednotlivých pravidel jsem zkrátila, vynechala jsem některé podrobnosti a poznámky, všechny příklady z německého originálu jsem se snažila nahradit českými ekvivalenty.

Doslovně převzato dne 30. 1. 2014 z: NOSKOVÁ, Jana. *Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v interpretacích aktérů a odborné literatury*. Brno: Ústav evropské etnologie, 2007, s. 187–188.

P3 Model struktury osobní a sociální identity

Prof. Dr. Ulrich SCHMIDT-DENTER, projekt Personale und soziale Identität im Kontext von Globalisierung und nationaler Abgrenzung; Strukturmodell der personalen und sozialen Identität:

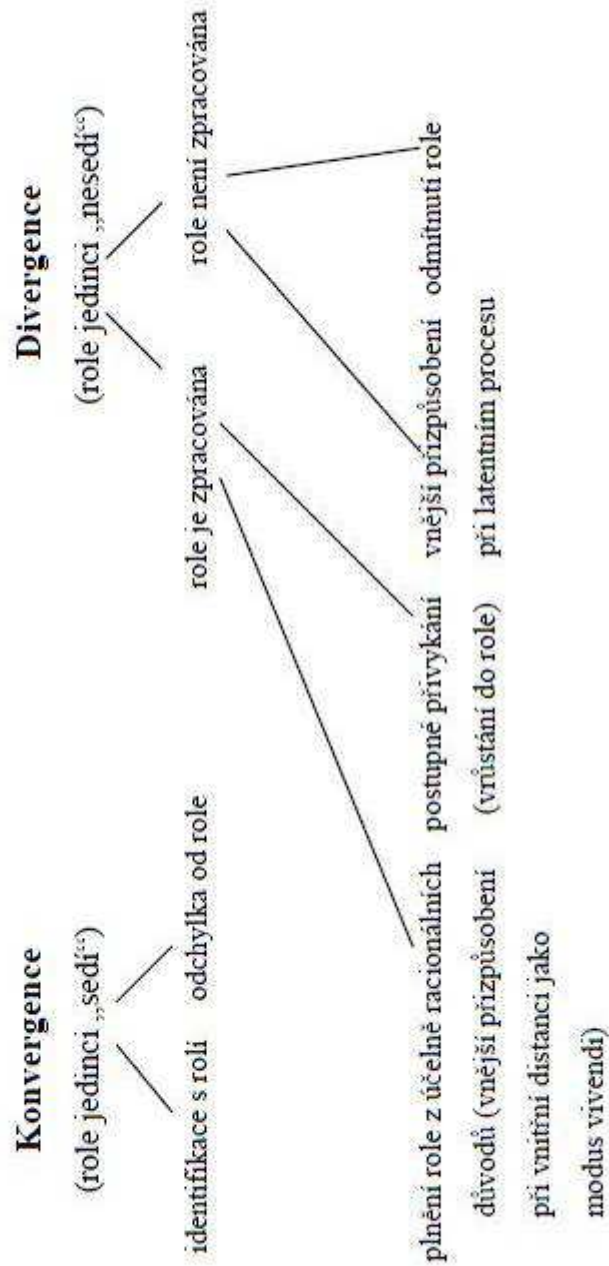
Erläuterungen: (E) Skala wird nur bei Eltern und Ersteltern erhoben (J) nur bei Jugendlichen erhoben

Prezato dne 10. 2. 2014 z:

<http://www.schmidt-denter.de/forschung/identitaet/Kurzdarstellungen/modell.html>.

Podrobnější schéma konvergence a divergence rolí

(Nakonečný 1995:244 podle Lersche 1964)

Převzato dne 10. 2. 2014 z: ROUBAL, Ondřej. *Teritoriální identita v biografických vyprávěních poválečných osídlenců pohraničí severních Čech*. [Disertační práce.] FHS UK, 2009, s. 44.

P5 Vztah badatelky ke zkoumané problematice

Hmatatelný počátek zájmu o lidi bez domova sahá k době mého studia na Vyšší odborné škole sociální v Brně, konkrétně k roku 2006, kdy jsem absolvovala svou první stáž v Armádě Spásy, Domě Josefa Korbela v Brně. Nicméně ty méně hmatatelné počátky zájmu o sociální práci jako takovou se dají vysledovat hlouběji do minulosti, zejména ke studiu na Střední pedagogické škole v Boskovicích se zaměřením na Výchovnou a humanitární činnost od poloviny studia. V té době jsem se orientovala především na lidi se závislostními problémy (drogová tematika u mladých lidí).

Po přijetí na VOŠ se mi rozšířily obzory (což zpětně připisuji také příchodu do velkého města). Pamatuji si na den, kdy jsem se v rámci absolvování tzv. „kolečka“ (exkurze po rozličných sociálních zařízeních) ocitla se třídou právě v Domě Josefa Korbela. Zatímco ostatní doslova „cítily smrad“, já jsem viděla lidi. Odtud dál jsem v rámci studia strávila přímo s lidmi bez domova bezmála tři stovky hodin, byla jsem například také účastna projektu prvního brněnského Sčítání bezdomovců (rok 2006), na danou problematiku jsem zaměřila i svou absolventskou práci (r. 2008).

Po přechodu na vysoké školy (obory Etnologie a Sociální pedagogika) se kontakt s cílovou skupinou omezil víceméně na vlastní výzkumy (v rámci dalších závěrečných prací, r. 2012), ojedinele jsem se k této problematice totiž dostala přímo v náplni studia. Zato právě při této vlastní práci v terénu jsem získala několik kontaktů na lidi zažívající tuto situaci, s některými z nich se čas od času neformálně setkávám. Naposledy (krom práce na tomto výzkumu) jsem se účastnila jako dobrovolnice akce Noc venku – podpora lidí bez domova, která byla na podzim (r. 2013) pořádána Charitou v rámci Brna vůbec poprvé.

Pomyslným vrcholem této akce bylo samé přespání na ulici, které mi dalo hodně. Opravdu si „my bydlící“ dostatečně neuvědomujeme, co to je spát na místě, kde nejste v bezpečí před kolemjdoucími, již se o vás tak „zajímají“, že musíte být celou noc ostražití, aby vám jednak neukradli to, co máte („naštěstí“ se vám váš majetek vejde do jediné tašky), nebo neublížili jinak. Pokud máte karton, je to výhra, spacák je více než luxus. Mohu říci, že jsem za celou noc zamhouřila oko maximálně na hodinu a asi nikdy více v životě jsem tak toužebně nečekala na ráno, na teplou postel doma.

Tak jako platí, že nejlepším odborníkem na vlastní život je klient sám, tak by také mělo platit, že všichni lidé v problémech mají právo dostat od společnosti novou, druhou i třetí šanci.

Rozhovor č. 1

Pořízeno v Brně, v parčíku u kostela sv. Tomáše.

Účastnice:

Tazatelka: badatelka (označena ‚V‘).

Narátorka: paní Liduška (označena ‚Liduška‘).

Celková délka nahrávky: 43:52.

Kvalita nahrávky: ruší občasně v dálce tramvaje a zpěv ptáků.

Celkový počet slov přepisu: 3179.

Specifika transkripce:

Vynechávané výrazy: a, no, jako, to jako, takže jako, nebo tak, nebo takhle, prostě, vlastně, asi tak.

V: Zkusím to zapnout, snad, snad to vypadá, že z toho něco bude. Dobře. Podívejte, já bych chtěla, abyste mi tak nějak jakoby o tom svém životě – já se Vás nechci nějak jakoby vyptávat, protože ...

Liduška: Spíš by mně to možná pomohlo.

V: Zkuste, zkuste, třeba se rozmluvíte, uvidíme. Uvidíme. Víte co, můžete to vzít – vemte to třeba od začátku, to se tak jako lidem jakoby vypráví nejlíp – a postupně přes ten celý život. Říkám, máme na to času kolik Vy budete potřebovat, jestli řeknete: ‚Za pět minut končíme,‘ tak za pět minut to zabalíme, ale máte na to času ...

Liduška: Z toho byste nic neměla. Narodila jsem se v únoru, čtvrtého [l. p. 1965], ve Zlíně, tam jsem teda jako vyrůstala a byla jsem tam zhruba tak do těch pětadvaceti let. Potom už se to tam nějak zkomplikovalo taky, vyučená jsem byla jako šička obuvi ve Svitlu tenkrát ještě, ale od té doby jsem to nedělala, a dyž jsem to dělala, tak jenom ze začátku, spíš jsem šla dělat ty ruční práce jako barvení, kosení a takové, takové tytok. Pak jsem se teda vdala, mám teda kluka pětadvacet let, o kterém teda nic nevím, protože nedává o sobě vůbec vědět, měla jsem rodinný barák jsme měli s rodičama, jenže o ten jsem přišla díky manželovi, protože on dělal bílého koně, tenkrát letěl jako hodně v těch aji v těch aférách, co bylo jako v televizi, vzal si půjčku, kterému já jsem mu ručila teda, ale bylo to na ten barák. Tak tím pádem jsem samozřejmě o barák jakoby došla. Vzal si to teda můj brácha, aby to opravdu jako úplně nepropadlo, tak si ho vzal jako on, já jsem se ho musela zříct, jenže bohužel ten už má taky po smrti a nějak jenom z doslechu jsem se dozvěděla, že zůstal úplně zdevastovanej ten barák. Já jsem to – potom nastal rozvod, ne teda zrovna šťastlivě, nějak jsem to bohužel psychicky nezvládla, takže jsem měla pár pokusů teda o sebevraždu bohužel a skončila jsem na psychiatrii v Kroměříži. Mezitím tam byl teda i alkohol jako, to, to se jako teda přiznávám, i když se tím nerada chválím, ale může se tam dostat úplně každý jako na to *dno*. Tam jsem seznámila teda s přítelem a od roku 2004 to [časopis Nový prostor (NP)] prodáváme a jsme tadyk v Brně. Protože já už jsem se do Zlína vrátit nemohla, takže přítel nabral jako Brno, protože on to [NP] ze začátku prodával, tak mě zavedl sem a od té doby jsem tadyk. Prošla jsem hrozně moc ubytoven, že na vlastní bydlení už jako nemá člověk šanci, jako sehnat nebo na něco nedosáhnout, na půjčky absolutně ne a kor, dyž je člověk zadlužený že, takže jsem vystřídala hodně ubytoven, ale všechny ubytovny byly takové, kde se nedalo bejt. Jak sociální zařízení jo nebo *sousedské vztahy*. Říkám, žila jsem aji venku, to ještě když jsem byla ve Zlíně, tak jsem skončila venku, spávala po lavičkách v zimě a, ale teďka, co su tady v tem v tom

Brně, tak jsem se zvedla tak nebo udržuju se tak, abych opravdu už neskončila *až tak nějak* jako venku, aby aspoň trochu toho nějaké to zá... – na ubytovně se nedá říct zázemí, alespoň trochu aby byl člověk v klidu nebo trochu se najedl nebo, i dyž můj zdravotní stav je tak komplikovaný, že jako věčně, věčně nemocná, zdravotně nemocná, kluk se na mě vykašlal, vo tom vůbec teďka nic nevím. Napřed nás tady navštěvoval, aji s přítelkyní tu byl, s tou se potom nějak rozešli nebo něco. On má [s povzdechem] za vzor tatínka, přijít k penězům a nedělat. Mě to mrzí na jednu stránku velice, taky mě to užírá. Co chtěl, to má, já jsem se mu snažila pomoci, jak to šlo, absolutně to odmítal. Nevím vůbec, co s ním je nebo. Říkám, tatínkův vzor: mít peníze, ale nenadělat se na to. Užívat si života, užívat si peněz, ale kde je má člověk brat, to. To jako, nejde. Když skončíte jenom na instantních polívkách někdy. No takhle s prodejem su jako celkem spokojená jako já, i když tentokrát nemám ani polovičku objednávky splněné, ale jako. To je těžko. Říkám, já s těma zdravotníma problémama, když něco přijde, tak tam člověk nestojí, a tím pádem přijde o lidi nebo dyž, ale já mám celkem jako stále zákazníky, takže vím, že když je neprodám a něco mi zůstane, tak že si přijdou aji třeba aji po týdnu nebo během týdne, zeptat se, jestli ho mám, jakž takž ale říkám, tentokrát jako [odmlka a dále dokončuje třesoucím se hlasem] sem na tom mizerně no; ale tak. Věčně po nemocnicích, mám po infarktu, mám po mozkové mrtvičce, mám špatný cukr a tady takové, vysoký tlak a to, špatně vidím, spíš nevidím vůbec nic už teďka, se mi to zhoršilo, se žaludkem mám problémy, teď jsem ve čtvrtek, minulý týden nebo jak, jsem měla nějaký epileptický záchvat slabý už. Takže když se něco hrne a něco se kazí, tak se to kazí definitivně. [odmlka] Na houby. Ale člověk musí bojovat. Ale nejhorší je na tom, když je člověk na tom jak jsem, nebo jak nás je kolik lidí takových, to nejsou jenom já, tak že už člověk ztrácí sílu *bojovat*. Jak sám o sebe nebo, nemáte náladu, nemáte náladu na nic, nemáte náladu absolutně něco dělat, já su hrozně utahaná, já bych jenom spala, jestli už je to aji těma práškama nebo věkem. Dřív jsem, dřív jsem vyšívala, dyž jsem mohla a dyž jsem eště viděla, háčkovala jsem, jsem si uháčkovala aji, aji svetr, aji halenku, ne absolutně jako. Ráda luštím osmisměrky nebo křížovky, ale já už se na to nepodívám, já sednu, sedím a čumím do blba s prominutím, opravdu, dřív jsem aji po venku chodívala, ráda jsem si zašla někde. Teďka od rána do večera člověk stojí [na prodejním místě], aby měl peníze, a přijdete večer na ubytovnu a ještě se nevyspíte vůbec, tak to je. Jsem ze soboty, celou sobotu v noci jsme chodili po městě, ráno jsem šla ke kostelu, včera jsme teda šli přespat teda k Martě [žena, která mne s paní Liduškou seznámila], takže potom má mít člověk nějaký optimismus nebo, nebo náladu, nebo. Nevím, nějak to absolutně ztrácím jako jo nějak. Nic mě nebaví, hluk mně vadí, alergická su na lidi, tím nemyslím Vás jako jo, ale fakt jako, nevím no. [odmlčí se]

V: Vracíte se třeba takhle někdy do svého dětství?

Liduška: Často na něho vzpomínám. I když já jsem byla většinou samotářka, takže já jsem těch kamarádů takhle neměla, spíš jsem poznala nadávky, nevím, proč si na mě každý *zasedl*, ale tak, ale jo, mám (--) jak prázdniny, jak výlety, s kámoškou, co jsem měla teda velice dobrou, jsme vymetly aji zábavy, na venkově měla rodinu jako babičku, tak tam jsme byly skoro co čtrnáct dní nebo jako takhle, ale jo, to se dalo, to byla zlaté časy ještě. Aji na táboře jsem byla, jako aji skautka, to jako jo. Teď už těch zážitků moc není. Teď už je to fakt jenom o tom vzpomínání. Na zlaté časy. Říkám, na túry jsem chodívala s kámoškou, jsme se ráno sebraly a vrátily jsme se večer. Srandy kopec. Ono se říká: ‚Po smíchu přichází pláč‘ a je to pravda. Taky věřím už tomu přísloví, že dyž ‚stačí pár přátel mít‘ a pomůžou vám cizí lidé víc než blízcí. [odmlka] No z rodiny nemám vůbec nikoho, takže nemám se ani na koho, jako takhle že bych se obrátila, protože taťka mně zemřel, bylo jsem měla kolik patnáct, šestnáct roků, a dva tři [v r. 2003] mně zemřela mamka den před Štědrým dnem. Oba dva bráchové, i když jako nevlastní, to měla jako maminka, ale ti už mají taky po smrti, já nemám nikoho dá se říct. A někdy mě to opravdu

tak zamrzí, někdy mně to v té hlavě tak vytentuje, že je mi po všech smutno. [stisknu jí ruku] Stavý deprese. Ale můžu říct že opravdu ani alkohol, no tak cigarety jo, ale ani prášky jako takhle nějak že bych, ani sebevražda nic jako takového, z toho už jsem se dostala. I když podaří se aji teďka někdy, že si dám do nosu, ale bez tady těch ostatních příznaků jako, a říkám, to je výjimečně, protože na ty silné prášky, které mám, to jako nehrozí, jestli si dám jedno pivo někdy nebo ze dvě piva, když su někde. Říkám, do hospůdky si zajdu takhle, a říkám, spíš ne než jo. To na nádrazí, tam mi to teda dávají furt, říkám: „No jo, ale já nepiju, jak ti to mám vysvětlit?“ Takže dyž je někdo potom tak agresivní, že ti to nutí aji – je já už jsem ti začala tykat.

V: To vůbec nevadí. [smějeme se]

Liduška: To si nemůžu dovolit.

V: Proč myslíte?

Liduška: Já spíš mám ve zvyku s lidma jako tykání. Ne teda u každého. [následně proběhne dohoda o oboustranném tykání]

V: Můžu se zeptat, kolik ti teď je?

Liduška: Čtyřicet devět jsem teď měla. Takže mi táhne na padesátku. Stará (rára). Teď su bezzubá, protože mě *Martůlka donutila* jít k zubařovi, vytrhnout všechny zuby, a tak teď máme v plánu jako na ten, na nějakou toho zubařa, i dyž na jednoho mám jako ne spojení, ale kontakt, takže si tam zajdem – zajdou – zajdem, na klapačky. Naštěstí aspoň každý říká, že ty první zuby jako tady tyhle, že jsou zadarmo, že se to nemusí platit, takže uvidím, *jak budu vypadat*. Už jsem si teďka zvykla tak, jak su, a pak to zase bude nezvyk, zas mně to tam bude zavazet. No furt něco. (--) se musí člověk někdy aji zasmát. (--)

V: A když jste byla ta mladá holka, tak nějak po té základní škole, tak Vy jste chtěla jít na tu švadle... ty jsi chtěla jít na tu švadlenu, na tu šičku?

Liduška: Ty ani ne. Já jsem chtěla jít spíš, já nevím proč, bavilo mě chtěla jsem košíkářku dělat. Ale to bylo v Kromclu [Kroměříž] škola a musela bych být na internátě, i když to by mně vůbec nevadilo, jenže tatka byl jako těžce nemocnej a potřeboval péči, aby s ním někdo byl, neříkám jako opravdu úplně na přebalování, ale kdyby se mu udělalo zle, tak aby někdo furt byl doma, tak jsem to musela odmítnout a šla jsem do toho, do toho Svit. I když nevadilo mně to jako, práce tam nebyla špatná. Nevím no. Pak se to začalo rozpadat, teďka už se tam nefunguje vůbec Svit, estě když jsme zaje... – protože malej vyrůstal teda v dětském domově –, takže aji s přítelem teďka když jsme tam ze začátku jezdili, tak jsem se na to dívala, to už bylo tak rozpadlé celé všechno, teď ukazovali v televizi, že už, že to tam budou bourat, říkám, měli tam skryš toho metanolu z toho udělanou, no hrůza. Takže kvůli tomu jsem zůstala tam. Možná bych se měla líp jako košíkářka, mě to celkem bavilo.

V: Jak tě to napadlo košíkářka zrovna?

Liduška: Já nevím, měli jsme to v seznamu, jak rozdávali v té devítce vždycky, a mě to tak zaujalo jako, esi sem si myslela, že zdrhu z domu a budu aji na intru nebo nějak tak. Bohužel to nakonec skončilo tak. Říkám no, mladá děvčica, jsem si chtěla užít života. Jsem si užila makačky. Ale tak vzpomínám na to ráda celkem, jako na mládí dá se říct, říkám, pak se to *všechno tak zvrtilo*. Hlavně že manžel peníze měl a já jsem neměla malému na chleba ani na sunar, nic. [odmlka] No jo no. Na pytel. [odmlka] Houby pětadvacet. Ty bláho, teď já ani nevím, kolik malé... mladému je.

V: V kterém roce je?

Liduška: Osmdesátý devátý rok.

V: Osmdesátý devátý. Tak to mu je pětadvacet. [počítáme, dvacet pět let mu bude až koncem roku, neboť je narozen na sv. Mikuláše]

Liduška: To je pěkně blbé, když nevím, kolik je děckovi. Jsem ještě měla taky problémy, protože já jsem měla rizikové těhotenství. A tak to dopadlo. Těžký život dobrodruha. Ono

se říká: ‚Těžké ráno opilcova.‘ A těžký život dobrodruha. [odmlka] A ty máš určitě lepší život než já. [očekáváje moji reakci]

V: Jak, jak to chceš hodnotit? Podle jakých měřítek? Podle toho, že teď možná mám střechu nad hlavou nebo podle čeho to chceš hodnotit.

Liduška: Hm, to nejde. [odmlka]

V: A vy jste teda vyrůstali všichni jakoby v rodinném domě s těma, ty říkáš, že máš zes měla teda ty dva bratry, i když jeden teda nevlastní ...

Liduška: Oba dva byli nevlastní.

V: Jak, jak jste byli od sebe věkově?

Liduška: Tak tam byl ten pomalu aji dvacet let, když oni byli jako dospělí a mamka měla měla na poslední chvíli, ne na poslední chvíli, těch osmnáct dvacet tam už tenkrát bylo, takže se spíš se starali o mě, když máti s taťkou si někam šli zatancovat, takže mě hlídávali, ten věk tam byl celkem, celkem dost vysoký, a už měli potom svoje rodiny. Ale jako brali mě, měla jsem s nima dobrý vztah, s bráškama. I když, no ten jeden, taky ten už začal potom měl nějaké problémy nebo něco, ale brali mě vždycky jako takhle. Sem někdy potřebovala, tak jsem za něma přišla, zahráli do autu nebo něco.

V: Takže tvůj tatínek byl jenom tvůj a ...

Liduška: Mamka měla ty dva. To sem se dozvěděla, že mám ještě nevlastno sestřičku. Eště od taťky. Tak měl ju v pětašedesáti. Byla fakt maličká ještě. Jinak mamka byla kuchařka, vyučená, dělala v nemocnici, a taťka dělal taky v nemocnici jako dispečera u sanitek. Měla jsem to dobré, když jsem v nemocnici ležela, vždycky zařukala nebo se tam dostala, tak sestřičky ju tam pustili, tak mně něco *donesla na mls*, a pak voni celá nemocnice chtěla vědět, ne nemocnice, to bych kecala, ale celý pavilon, na kterém jsem ležela, chtěli vědět, co bude na jídlo. Já jsem vždycky prošla za mamkou do kuchyně, nohy nahoře kvůli tomu rizikovému, a to už si tam pro mě jednou sestřička musela dojít, mamka telefon ne, že: „Jó, je tadyk“ a už jsem (od ní) dostala, já jsem měla vysoký tlak, píchli mně injekci a já už jsem šla za mamkou, tak mě na vozíku ten kousíček převáželi, abych nešla pěšky, no vzápětí se mě zeptala, co bude večer na co bude na večeru. Já říkám: „Tak to chcete vědět, jo?“ [směje se] Ne, sranda. Tak na tohle vzpomínám ráda, na takové zážitky. Jenže bohužel, že jich není, že jich není víc než tadytěch problémů. Cestování mě bavilo, focení mě baví, kdybych mohla, tak fotím furt. (--) člověk pak neví, co s těma fotkama dělat, takže nemá ani čas se na to dívat. Kde jsem byla, tak jsem musela fotit. To už mně nadával každý a mně to nedalo. Dřív jako děcko, nebo v pubertě, jsem sbírala pohlednice, jsem měla taky pohledů a pohledů. A nemá člověk nic. Všechno to přišlo vniveč. [odmlka] *A vo tom to je.* [odmlka] Život na konci, na důchod nedostaneš, nemáš šanci. Zahrabou někde. Co člověk nadělá. Nic. [odmlka] Takže asi tak.

V: A ten první partner maminky, oni se rozvedli nebo ...

Liduška: Oni se rozvedli, on se oženil potom podruhé a ostěhovali se někde na Floridu nebo někde, oni byli jako to. Vím, že jsem dvakrát něco, že jsem je viděla teda, že přijeli potom do Čech se ještě podívat. On byl slavný [hledá slovo] ne kolař, no jak se tomu říká? Jezdí na kolech, jezdil aji závody.

V: Cyklista.

Liduška: Jo cyklista. Pak se rozešli, on si našel jinou, skončili někde na Floridě. Říkám, myslím dvakrát jsem ho zahlídla jenom tak jako, říkala mamka. Otec děc... jako bráchů. Spíš jsem ho viděla potom na fotkách, jak tady fotili, co dával kluk... jako bráchům, tam sem ho viděla na fotkách.

V: A ten dům, ve kterýms vyrostla, to bylo ...

Liduška: Rodinný barák.

V: A tam už předtím, to měli vlastně jako mamka s tím prvním manželem? Nebo jak?

Liduška: Ne, to si postavili už s mojím tatškou jako. To si postavili jako s mojím tatškou. Říkám, pěkný barák. Furt se tam něco opravovalo a dodělávalo, ale fakt pěkné, fakt se mi líbil, taky jsem měla fotky toho baráku, taky to něk... já nevím, jestli stěhováním a tím vším, říkám, ale nějaké fotky tam mám, dyž toho máš tolik věcí, tak nevíš v které kr... v které ne krabici, ale v kabeli velké to máš. [přeběhne jinam] Tak minulý rok jsem nebyla ani na přehradě tady v Brně. [...] Ale spala jsem [proneseno jakoby chlubivým tónem] – na přehradě – v kadibudce. No. Jsme spávali venku chvíli, jako než jsme se dostali na tadyty ubytovny, než jsme se zvedli, tak jsme spávali taky po venku, tadyk v Líšni na tom.

V: Někdy před těma deseti rokama jo?

Liduška: Dá se říct, že jo. Moc věcí. Jsme si *grilovali venku*, leželi ve stanu a grilovali si, ale teďka jak se člověk vodsad' dostal na tu vyšší úroveň, tak na to absolutně není čas. A vidíš to, člověk se zabydlí, je tam půl roku v klidu, všechno nádherně zařídí si tam, pořídí si věci všechno, dívej se na tohle, tak musíš vypadnout kvůli nějakým, no nechcu byt sprostá. To by se člověk musel rozčítit. A tak to je. Tak zháním další ubytovnu. Kde na ňu jako vezmu, to nevím, protože mi to sociálka neproplatí že celé. Já jenom co si vydělám, tak mně to dopočítávají, sem říkala, pořídím si stan, teďka už bude pěkně, tak spávat ve stanu. Já vím, že na ten můj stav to není, ale už to tak říkám. Do podnájmu nebo do pro... ani do pronájmu jít nechcu, no, chtěla bych, ale spíš nemůžu, kvůli dluhům, aby ti na to vletijou samozřejmě exekutoři. No furt něco dokola. *Furt kolotoč starostí*. Žádná světlá naděj není.

V: [rekapituluji, co mi vypověděla, že má za dluhy z minulosti] A i tak, i když se ten dům pak, i když Vám ho vlastně sebrali, tak i tak ti zůstaly dluhy?

Liduška: No. [po chvílce] No je fakt, že dlužím teda na zdravotním pojištění. Ale naštěstí teďka mi to platí prac... Co to platí? Pracák nebo sociálka? Teď nevím. Je podmínka pracák, takže teď mně to jako tentujou oni, ale když člověk nebyl na pracáku, tak to bylo horší. Z toho ti nešlo nic. [odmlka] Ale snad bude líp ještě si říkám. Snad nějakou nadějí mám ještě. Asi tak. [odmlka] Já nevím, jestli jsem ti s tím moc pomohla.

V: Určitě. Já teď ještě myslím na tu tvou kamarádku, jak jsi mi vykládala, tu z dětství [...], kde se ti ztratila nebo jestli se vídáte?

Liduška: Nevím, vím, že je vdaná, nebo aspoň byla, taky to tam měli nějaké, ale kde skončila, fakt nevím. Jestli někde odstěhovali nebo něco, už o sobě nedala vědět. Ale teď mám taky *ještě jednu* kamarádku, Slovenku, s tou se známe asi osm nebo devět let, si kupuje časák. S tou jsme teda kámošky až, možná až zas moc veliké [hovoří o ní].

[ptá se, kolik je hodin, takže dnes končíme, navrhuji, že se ozvu s tím, kdy ještě sejdeme; chvíli spolu ještě vedeme neformální hovor, pak se loučíme]

Rozhovor č. 2

Pořízeno v Brně, v parčíku u kostela sv. Tomáše.

Účastnice:

Tazatelka: badatelka (označena ,V‘).

Narátorka: paní Liduška (označena ,Liduška‘).

Celková délka nahrávky: 27:05.

Kvalita nahrávky: ruší občasně v dálce tramvaje a zpěv ptáků.

Celkový počet slov přepisu: 1624.

Specifika transkripce:

Vynechávané výrazy: a, no, jako, to jako, takže jako, nebo tak, nebo takhle, prostě, vlastně, asi tak.

V: Já jsem se chtěla zeptat, jestli si myslíš, že v té tvé rodině, v té jako tvoji základní, jestli si myslíš, že tam bylo něco v nepořádku? [odkazují se na to, že uvažovala o studiu na internátní škole]

Liduška: Bráškové požívali taky dost aspoň, ne oba dva, ale jeden požíval taky dost alkohol, takže to tam bylo takové, moc se mi to nelíbilo, abych řekla pravdu, nebyl tam takovej klid, jak by měl bejt. I když už bývali jako někde jinde, ale většinou byli doma, mě to tam *moc extra* nebavilo, abych řekla takhle. A od té doby to nesnáším. Su *alergická* proti takovým všem, třeba například co sedíjou naproti [dva pánové s batohy a zřejmě požívající alkoholický nápoj, patrně se jedná o osoby bez domova pobývající přímo „na ulici“] a podobně. Prostě nemám to ráda. Ani hádky, je nebo takové zvýšené hlasy. Mám z toho hrůzu teďka. Nedělá mi to dobře. Že dyž to máš doma každou chvíli, to nějak, jak narušuje psychiku, tak všechno.

V: A šlo od toho nějak jakoby trochu utýct? [odkazují se na ježdění k babičce její kamarádky] **A tvoje babička nebo děda?**

Liduška: Taky jsem bývala u nich buď každý týden, nebo aji v týdnu jsem tam chodívala.

V: Oni byli taky ve Zlíně?

Liduška: Ne, oni býva... no vlastně patřilo to dá se říct ještě pod Zlín, taková dědinka. Aji dyž už jsem měla malého, jako kluka, tak s kočárkem jsme tam jezdívali, kolem zahrádek a zase večer zpátky. Říkám nebylo to denně třeba, ale. Radši venku fakt. V klidu. (Taková) samotářka, nepotřebovala jsem nikdy nějaký kolektiv. Bloumala, přemýšlela.

V: Myslíš – každý člověk má ve svém životě dá se říct zlomové okamžiky, které by takhle označil. Co myslíš, že bylo těmi tvými?

Liduška: Já nevím. Nevím, co ti na to říct. Bylo jich hodně, teď momentálně nevím. Těšila jsem se, když jsem se vdávala, ale chvíli, hned chvíli potom jsem poznala, že to byla chyba.

V: A tys byla s tím manželem před tou svatbou jak dlouho jste spolu chodili?

Liduška: Krátce, přes půl roku, nějak.

V: A svatba byla kvůli malému?

Liduška: Dá se říct, že jo. Nee vlastně, nebyla. To bych kecala. Až po svatbě jsem zjistila, že su ve druhém měsíci. Protože u mě to nebylo poznat, až potom se projevilo. Ale jinak, musela jsem se vdávat, ale nevěděla jsem o tom, asi tak. To vyšlo na povrch až potom. A od té doby už to nějak neklapalo potom. Říkám, on dělal právě toho bílého koně a začal jezdit já nevím kde. Na Slovensku má taky cosi. A tak to už je... no chytil se Romáků. (--) paseku.

V: A něco jiného by tě ještě napadlo?

Liduška: No mamka taky nebyla spokojená potom ke konci už, takže hádky byly aj mezi něma potom. Ale tak taťka, dá se říct byl invalida, protože mu v mládí přejel vlak, no ne v mládí, to už bylo za mamky, vlak mu přirazil mezi nárazníky, on dělal posunovače, a tak měl amputované nohy nad kolena. Ale nepoznalas to na něm, jezdil na motorce, jsme jezdili až do Čech tam na hranice s Polskem, tam měl bráchu, a že tak jako jo zas, jenže pak mu to taky nějak prostě už jako to.

V: A on potom ještě pracoval?

Liduška: Dělal právě na tom dispečinku u těch sanitek. Kámošky jsem si nemohla dovést dom. Taky, jak bych to řekla slušně, ať je mu země lehká teda, no prostě neobešel žádnou sukni. A na mamku si potom vyléval zlost, na mě si vyléval zlost. Já jsem kdysi chtěla utéct, jsem mu říkala, tam byly aji sanitářky, tak jsem mu řekla jenom: „Některá ti nepodržela a budeš si to vylévat na mně?“ To si pamatuju, že už jsem se potom fakt neudržela. Ale tak, všude něco je, že jo.

V: Víš něco o té tvé sestře?

Liduška: Nee.

V: Vůbec? Anis nikdy nechtěla nějak?

Liduška: Ne. Ne. Mě zamrzelo, byla u taťkově, vlastně už na smrtelné posteli: „Kdybys něco potřebovala,“ jako ta její matka, „tak se obrať ke na mě.“ A já jí říkám: „Proč bych se měla obracet na Vás, když mám mamku, ne?“ Takže.

V: Ani později, když ti mamka umřela, tak sis nikdy, nemělas nějak potřebu?

Liduška: Nee, byla malinká, měla rok nebo jak, a já už jsem byla vdaná a všechno možné. Říkám, nemusím (ju jako).

V: Takže ani teď bys ju třeba nechtěla najít.

Liduška: [kývá, že ne]

V: Tak mi ještě řekni, jak se teďka vidíš? V současnosti.

Liduška: Blbě. Jako když si to promítám, tak proč tady vlastně otravuju na tomhle světě? Já mám nějaké pesimistické ty. Říkám, pár pěkných zážitků jsem měla, říkám je toho tak hrozně málo, že ty ostatní věci přebývá... přetentovávají nad ty pěkné věci.

V: Takže máš pocit, že teď už nic pěkného nezažíváš?

Liduška: Tak s přítelem jo. A tak taky všude něco je. Ale ne, nemůžu jako na něho. Zdraví v čudu, tak co jako.

V: To jsem se právě chtěla ještě zeptat na tvoje hodnoty.

Liduška: Tak chtěla bych zdraví, chtěla bych finance, chtěla bych klid, pohodu, jenže jak vidím, tak ani v tomhle systému to ani v klidu byt nemůžeš. Všude tě odmítají, všude prostě. (--) vezme, ale někdo má úplně všechno. Je to nespravedlivé si myslím.

V: Co myslíš, že by ti pomohlo? Jako jak by se ten systém mohl změnit nebo co tady tak chybí? Jestlis nad tím někdy přemýšlela.

Liduška: No jak ubytování. Ale nějaké normální ubytování, protože když se fakt podíváš, nebo když člověk vystřídá tolik ubytoven, tak je to *katastrofa* a je to čím dál horší. Jak hygiena, tak prostředí.

V: [přítakání, že je to asi pravda, ale že já zkušenost s ubytovnou nemám]

Liduška: Tak to buď ráda, holka. Děs a bída. A přitom tolik bytů *je*, když se podíváš, kde chceš, tak máš samé všude volné byty. Ale dyž potřebuješ, tak neseženeš. Opravdu ne. Buď teda za takovou pátku, že na to absolutně nemůžeš *vydělat*, a ze sociálky už vůbec ne. To je fakt záhuba lidí někdy, to (upadá). A venku když budeš spát, tak tě seberou policajti. [odmlka]

V: Díváš se někdy do budoucnosti? Nebo, víš, jak daleko se třeba snažíš dívat?

Liduška: Řeknu ti, jak dřív jsem se dívala, jako myslela na budoucnost, ale teď myslím den ze dne jenom. Protože nevíš, co budeš do večera, nevíš, co bude na druhý den, takže spíš je to o tom teďka přežítí a nepřežítí.

V: Myslíš, že je to teda dáno tím tvým stavem, tím téma okolnostma, který prožíváš?

Liduška: No no, fakt jako jo. Říkám, chtěla bych se ještě podívat jako někde, jenže jak ti říkám, žen můj stav je takový, dneska mně bylo zase tak zle, kurník. Já snad ani nemůžu plánovat už žádnou budoucnost. Říkám, *chtěla bych* klid, pohodu a to. Fakt u mě už to snad nějak, nejde. Když si něco naplánuju, stejně do toho něco vleze. Jak s tou ubytovnou teďka, taky jsme se tam zabydleli, půl roku tam klid a dívej se na to. Stěhovat, vyházovat, přeházovat.

V: Takže zatím ještě nemáš vyřešený, kam?

Liduška: Zatím ne. [...] Bud' nemají dvoulužkové nebo to stojí tolik a sociálka ti to neproplatí celou částku. A zháněj na to, kde chceš, když chceš bývat. Bývat – přežívat.

V: Myslíš, že by bylo dočasným řešením, jakože byste šli každé zvlášť zatím?

Liduška: No u mně ne, u nás je ten problém, že moj je furt se mnou, že mě hlídá aji kvůli tomu stavu. A já už jsem si zas na něho tak zvykla, že aji když jsme byli na ubytovně a on šel jenom na blbý záchod nebo někde, tak já se vzbudím, že tam není, že necítím tu přítomnost jeho. Se vzbudím okamžitě a nespím. Tak už jsme spolu skoro deset let, takže za tu dobu už.

V: To je pravda, člověk si tak přivykne, odvykne si být sám.

Liduška: No. I když bych ho taky někdy nejradši přerazila. Ale jeden na druhého nedáme dopustit.

V: Já ještě, ode mně už to bude taková poslední věc. Mě teda docela mrzí, že se pořád tak nějak jako babráme tady v tom takovém zlým a smutným, tak kdybys měla nějakou, něco, co bys mně chtěla ještě říct, na co sis třeba ještě vzpomněla, něco takovýho z jinýho soudku, tak určitě povídej. [...] Tak jsem se právě ještě chtěla zeptat na toho tvýho syna, protože tys říkala, že vyrůstal v dětském domově. Od kolika let?

Liduška: Od šesti už tam byl. A dá se říct, že do osmnácti. Mezitím brával se, aji teďka s přítelem jsme tam za ním jezdili, aji s tím prvním, co mě zemřel v náručí skoro. Z toho jsem se taky sesypala. Ale v pohodě, teďka jak jsme bydleli jsme v garsonce, nebo v takovém sklepním bytě, že přítel u toho majitele dělal, tak aji tam jezdil, aji na vánoce tam přijel.

V: Myslíš teď toho prvního přítele?

Liduška: Tady tohoto. Tak jezdil sem za nama, tady byl v Brně kolikrát, no ale on je taky, říkám, má tatovu povahu, a že on dělat nebude, on spíš nějaké partie, kde jsou peníze, ale nemusí se nějak moc natentovat. Ale hrozně šikovný kluk. Aji s přítelkyní tam jezdil, na týden tadyk byli. No jako nic, sbalí se a nevím o něm. Jsme mu psali jsme mu mejla. Vůbec nic. On byl takový jelimánek, vždycky všem naletěl. A taky hrozně citlivý kluk, to má asi po mně teda. A jo hrozně takovej na něho dupneš, on se zamkne do sebe, no tak jak já, já taky, já dyž se zatentuju. Radši sednu, brečím jenom. I když si ubližuju sama sobě tady tímhle, protože kdybych mluvila, jenže já držím všechno v sobě. *Já vím*, že to je nejhorší.

[zakončujeme hovor a celé setkání neformálně]

Rozhovor č. 1

Pořízeno v Brně, v parčíku u kostela sv. Tomáše.

Účastnice:

Tazatelka: badatelka (označena ‚V‘).

Narátorka: paní Monika (označena ‚Monika‘).

Celková délka nahrávky: 48:04.

Kvalita nahrávky: ruší občasně v dálce tramvaje a zpěv ptáků. Nahrávka je v cizím jazyce (slovenština).

Celkový počet slov přepisu: 3142.

Specifika transkripce:

Vynechané výrazy: ako, to ako, víte, to víte, proste, vlastne, jestli mi rozumíte.

Atypičnost mluveného oproti zapsanému: zejména e -> ě, ô -> ů, mne -> mě (mně).

Monika: [...] že on žádného taty nepotrebuje, tak máte to tady, takže mám to úplně úžasné já v životě. Je zklamaný nějak, že mu tatínek nějak nevyhovoval tak, jak mal, myslím ten vztah takový ten přátelský, jako navíc, že spíš len narizoval, porúčal. No já mám to [s povzdechem] už od malička to vůbec nemám jednoduché já, ale takových lidí je tady veľa, to nejsem jediná, a to se odzrkadluje v celom životě a je to – buď ty ľudia to prijmou tak, jak to je, alebo se zhroučia, vystresujú sa a potom aj tie nemoci pridú na vás a všechno možný dohromady, ta psychika – to vetšinou ta psychika keď je špatná, tak to potom se odzrkadlí celkove na človeku. [hovoří zde /a v následných dvou vynechávkách/ o pohřbu jistého člověka bez domova] Já jsem taková dost precitlivělá. [...] Já to sice nedávám moc najevo, já neplaču, já jsem nikdy plakala za každú blbost, ale teď už nedokážu. Mám lítost alebo soucit, ale nedokážu pred nikým to ukázat moc. Trebas mi to v srdci zůstává. [...] Já zase tomu verím, že po smrti ide život ďalej, že to iba tady je dočasné. Čo Vám budu rozebírat? Já jsem byla vetšinou pobožná, tu silu jsem hledala u Boha samozrejme, chodila jsem do katolíckého kostela, v tom kostele sem nič nenacházela, babka mne tam nutila, tak jsem z povinnosti se tam šla podívat, nedavalo neoslovilo mne to tak, že by došlo k nejakej zmene, záleží aji s jakýma lidmi se stýkáte, či vám to dává zmenu, či vám k niečemu prospívajú ty ľudia. Kolikrát kopa lidí jde a ani nevíte, čo jaké starosti a problémy mají, a teďka spíš oni chcú pomoc a ne abyste ešte vy od nich chtela pomoc. To je ťažko, ale čo s(--)) je strašne málo, ťažko se to [Nový prostor, dále NP] tam prodává. [hovoří o organizaci prodeje NP]

V: A jak dlouho už to [NP] prodáváte?

Monika: Asi sedm let alebo osum. To je čo? Čo mám delat no. Nemůžem íst nekde do fabriky, je to pro mne náročné kvôli času a otrokárňu nebudu nikomu delat. Mne to spíš zotročovalo tam, oni keď niekedy nadávali, že človek není rychlej, alebo toto tamto ono a furt neco, mne to tak uráželo, já jsem to spolkla ...

V: Už ten zážitek máte?

Monika: Mám. Mám zážitek takový. Všade vás iba podělávajú, keď nejste podľa jejich predstav, tak už jste špatná a bla bla bla. Si utvorí obrázek nějaký o vás, ale přitom ich nezajímá, čo všetko – jaké je pozadí a proč to tak je. Každý není stejný, nekdo je pomalší, ale je trebas pečlivejší a má iné dobré charakterové vlastnosti, já nevím. Ale to bylo len brigády, vetšinou brigády – to mi vyhovovalo lépe, ako keby som musela pravidelne nekde docházet. (--)) on už bude vetší, tak to bude lepší. Sem se narodila v Bratislave, a to jsem

išla tady studovať tu súkromní školu, ale len na rok, rok a pól tak maximálne. Já nevím, čo Vám mám ešte k tomu tak. Tady jsem se nešťastne vdala potom, sem si vzala Čecha, s ktorým jsem si vôbec potom nakoniec nerozumela, byla jsem zamilovaná, za pól roka jsme se vzali a potom bum. On stále chodil do práce, mne to nebavilo, já jsem se nudila, chodila jsem do práce samozrejme, jsem byla svobodná. (--) zamilovanost není vôbec takisto dobrá. Já nevím, čo Vám mám říct. [zatváří se bezradně]

V: Tak zkuste to třeba tak nějak jakoby úplně od malička, od narození. Postupně jakoby, zhruba třeba věkově to aji brát a kde jste se v té v tom kterém věku nacházela, třeba rodinu trošku.

Monika: [povzdech] Rodinu já jsem nemela fakticky žiadnú rodinu, já jsem ne nevyrôsta... jakože mne dali do decáku, ale matka mne týrala už od malička, byla jsem u nej v detství do tych osum let maximálne, jsem byla u nej a potom si mne babička adoptovala, aji ta její nejmladší dcéra, to byla moja teta, tak ta teta si to vyžádala, abysem tam do tej Bratislavy s nima šla. Tak sem mala velké štěstí, že jsem se dostala potom z toho pekla k nim.

V: A narodila jste se?

Monika: V Bratislave sem se narodila. Že ona byla aji zravotne nemocná, nemala štěstí možno v tom partnerství, tak potom se to odzrkadlilo tou nemocou, že byla nervózní, nestačila na nás a nemala dobrú... nemohla ani pracovať, protože byla (--) nemocná a potom začala s nami takové veci delat, já jsem byla nejstarší, a já jsem za to nemohla, že jsem se narodila, já jsem byla – ona mne nechcela ani porodit, ona mne chtěla vzít, ale nějak se to nepodarilo. Takže se to tam nešťastne narodila a nebyla jsem její mazlíček nějak, že si to predstavovala asi jináč, ako že jsem byla víc po taťkovi jak po nej, mala sem nějaký ti vlastnosti po nem, tak jej se to nelíbilo a potom mi to ukazovala najevo. Jakože mne odmítala docela. Takže potom jsem byla v tej adopci, babka si mne vzala a ty dvaja bratia oni se potom dostali do detského domova, ešte dvoch bratroch mám samozrejme, a s tyma vôbec nevím čo je, já jsem to potom riešila Pošta pre teba Bratislava [u nás běží na ČT pořad Pošta pro tebe], s nima ešte nemám ted'ka možnost se sejít, protože se najprv riešila matku, babku jsem riešila, takže oni jich vyhledali ten pošťák a nakoniec matka z nejakých dôvodu že sa omluvila, že nemôže prísť, a babička, že ona ještě neví či přijde, že očekáva svoji dcéru, z Nemecka, možno že ona nevedela, to bylo překvapenia kto přijde, ona nemyslela, že přijde asi jej vnučka nejstarší, tak jak už to bylo už nějak tak vycítit, ani nebyla nadšená, ona sice prišla, ale bylo to takové donucené, že mne tam videla. Už má víc jak osmdesát let, to těžko potom. Takže to detství jsem nemala radostné, potom tady jak jsem byla na te biblicke škole, tak už zase už jsem se nějak pozvedla, byla jsem na tom lepší, aji psychicky, jenže byli tady – oni prišli zo Švédska ti kazatelia, oni nebyli odsud, tak to mal dobrý vplyv na mne nejaky, ta zmena potom nastala, já jsem rostla duchovne, sem toho Boha začala víc poznávat', jakože mi hodne pomáhal, on mne uzdravoval. Já nehovorím, že pokaždé sem nebyla zdravá, ale byla jsem nemocná hodne, já keď jsem mala dvacet jedna let po tom potrate na Slovensku jsem úplně onemocnela a už jsem myslela, jsem to vycitila, jsem zhubla, ani mi nechutilo jest, nic, už jsem vedela, ze se neco deje, a potom jsem spoznala nejakych tych verících tam v cirkvi, tak mne tam pozvali, tam se potom za mne modlili a já jsem na to uzdravení postupne dostávala, jsem to nějak poznala v srdci, že se mne Buh dotknul, viete musim vam to takto říct, protože ta zmena potom nastala po zdravotní stránce, že mne zachránil, pán Ježíš. Nejakou tu nádej a tu víru musí člověk mať, lebo by se za chvíľku tady zbláznil. No jo no. Či by se Vám to hodilo? Niečo z toho?

V: Vy jste teda říkala, že jste vyrůstala u té babičky a až vlastně do té doby jste tam byla, než jste přišla sem?

Monika: [nejprve dvakrát souhlasí] Tak dvacet štyri let sem maľa, keď sem prišla sem. Proste jsem vedela, že jsem povoláná od Boha, že mám prísť sem, aspon na tu biblickú

školu, jenže já jsem potom už mala odejít, já jsem tady zůstala, to sem udelala chybu, já jsem nevedela. Jenže v Bratislave tam nemám to zázemí zase, jak jsem zistila všechny tie údaje o našich blízkých, rodine, takže ona mne tam nemôže nastehovať, a teta má takisto problémy s bydlením, žije bydlí niekde v podnájme, tiež nemala šťastí v tom manželství, spíš trápení, tak teďka ona si našla – buď si našla nejaký podnájem, já nevím, jak to tam teďka u ní, takže oni mi nemužú pomôct. Zase zpátky, abych se tam mohla se za bydlením, to bysem musela riešit len cez nejaké cirkvi a zkúšat tak jedine. Takto to mám. Takže bez domova – to je *to zázemí* že nemáte isté, nekde niekto. Zkúšám teďka podat žiadost na byt, teďka sem na tom krizovom, na tom [název], není uverejnená adresa, to sú obeti domáciho násilí, čo sú znásilňovaný. Já jsem zažila s týmto partnerem takej *manipulace*, normálne porúčal mi, lebo to on byl romského pôvodu totiž, decko je polocigán. Ale je to hezký kluk, je to strašne hezký kluk, byli se na to dívat tak, keby ani o cigána vôbec nebyl, on je úplne bílej, má kudrnaté vlasy, vypadá jak holka, úplně krásne vlasy má, modré oči. Po mne nemá samozrejme. Já nevím po kom. [směje se] Takže je to takej zajímavé s ním. To je (dávno). Sem ráda, že ho mám, on mi naplňuje ten život, myslím teda po tej čiste láske, ne takej takej falešná nejaká láska, nekdo vám muže tvrdit, že vás má rád, všechno možný muže delat, ale jak to není procítene tak, že vás to neosloví, tak to člověk potom kolikrát z toho zůstává až úplně dobitý ako pes, keď je niekto takej, že nemá srdce, že ho má takej umelé, a prenáší se to kolikrát na vás, že vás to zraní, proto sem išla do toho [název] bydlieť teďka na nejakú dobu, to byl tiež zázrak, to bysem se tam možná asi ani nedostala, já som ani neverila tomu. To Buh dopustí, kdo je upřímný, tak vždy nejaké to východisko dostane. Nevím, čo mám na to říct ještě. Jsem ráda, že prodávám ten časopis, si toho vážím, že to takto vymysleli [...]. Takto já nekdy mám troška ráda, keď se mne nekdo na niečo zeptá. Nevím, či proste to bude vyhovovat'?

V: Určitě. To se vůbec nebojte, normálně mluvíte, co vás napadne.

Monika: Jo, hm. [povzdechne a mlčí]

V: Mě by třeba zajímalo, střední školu a tak, to jste vlastně teda ...

Monika: Já jsem nedokončila. Proste jsem to nezvládla, ja jsem chodila aji do prace, me potom ten prumer vypocitali, a že mužem na to dálkové studium chodit', ale já jsem dostala nejaký strach, strasne nejak bylo toho nakopeného veľa a já jsem se bála, že ani nestihnem to doučování z tych predmetu, protože tam byla ta ekonomika nezáživná, účetnictví to bylo asi nejak takej to, to se mi to vubec nejak nebavilo tie temata. Já jsem se donucene ucila, ani mi to nejak *nepálilo*, mala sem nejak dvacet devet let [zřejmě myslí devatenáct let] a mne se nechtelo vôbec učit', já nevím, čo to bylo se mnou, protože sem asi dostala strach, že keď to bylo to dálkové studium, že všetko budeme museť stíhat, a ten gympl, jak sem nestihala vtedy, tak to je to poznať, čovek keď ide z osmičky lebo z devitky, tak môže ešte trebas pokračovat' ty štyri roky, to by mi lepšie vyhovovalo, ale to už nevím, jestli se to dá všetko dohnat v dnešnej dobe, jedine ze by to môj syn si teďka nahradil [pobaveně], keď bude chtít. Že on zase vravil, že ne [...], že tu základku vychodí a potom asi uvidí. Nevím, jak to s ním bude, či to vôbec zvládnú s tým učením s ním, já jsem tak vyčerpaný člověk, já jsem tak vystresovaná, víte proč? Lebo já nevím nemám istú dobu – prídem teďka nekde ná svôj plac a teďka včera jsem prodala zase len tri časáky. A úplně jsem trnula, normálne jsem nevedela, či už mám oslovovat lidi, či tam mám stáť, ani úsmev, ani nič. Nejde proste [pronáší se zoufalým smíchem]. To je zážitek toto, to je úplně zážitek, aj zármutek, aj zklamání, aj starosti o přežití každý deň. Ako Buh mi pomáha samozrejme, já si moc delám velké starosti o všechno, to je možná chyba u mne. Že na všetko sem sama, já musím fungovat aji ako muž, aji ako žena a potom nemôžem ukázat', že jsem žena. Protože já jsem teďka mám kamaráda, a on mi to už sám řekl. [hovoří o něm, že ji po psychické stránce podporuje, ale že se s ním na veřejnosti nestýká z obavy před bývalým partnerem]. Já jsem zklamaná, nedávám už dôveru chlapum vôbec

žádnou. [...] Takové to upřímné přátelství já tady nevidím moc, každý len má nejaké požiadavky, já to chápu, že jeden druhému, aby si pomáhali a doplňovali si a rozumeli si, to je tiež důležité, ale aby to dávalo nejaký význam, že čo ďalej, ne že len jako na krátko. [hovoří opět o svém kamarádovi] Mne oslovujú tie deti, já mám strašne ráda deti, já mám strašne ráda přírodu a zvierata, pretože oni mne neubližili v živote, proto oni [obrací se směrem k pánovi sedícímu naproti] si porizujú pejskú. Že máte to zklamání v živote, tak už se člověk uzavírá do seba. Nemôže to dávať najevo ani, potlačuje to v sobe, protože je už opatrný, kdo má ten rozum pozdeji už tím, že se popálil, tak je to blbé, že môže nejaká zmena přijít. Takže zápasím tak, o všechno zápasím, o celý svůj život, nevím, čo mne čeká v budúcnosti, len verím tomu samozrejme, ale nič nemáme tady isté. Ľudia sú, není tady dobrý, sú protivný tady, já nevím, čo to tady v tomto Brne, poviem to narovinu, že se mi tady moc nelibí. Já si nepomôžu. Já nevím, kam mám jít. Radši bysem nekde odcestovala ďaleko do ciziny. Ale zase si vážim týchto lidí v NP, oni mne tam podržia tým, že to su ľudia, ktorí su tiež bez domova, spíš majú iba ubytovne, tak vic vás vedia pochopiť, ako takový, čo mají všechno. Tak to chci říct správně. Jak vás může pochopit takový, který má majetky, který má všechno, rozumíte, který se má dobře, tak nemôže pochopiť tych, který se trápia. Musel by byť na stejné úrovni člověk s člověkem, aby ho vedel pochopit, nechcem na každého narážet. Jak tady to srdce není dobré, tak celý ten člověk je takový – žije *naprázdno*. Čo sem se s tým [bývalým] partnerem neshodla, furt jsme se hádali a malý to musel prožívat všechno a byl z toho špatný, tak se to odzrkadlilo v jeho živote a já jsem se kvůli tomu začala trápit. Ale oni deti toho využívajú, keď je nekto má rád, musí to byť v rovnováhe, ani moc neukázat tu lásku tomu druhému, aj prísnosť není na škody. Ách jo, ještě čo no. No túžim po tom dobrom živote. Já jsem jako, snažím se být verici, ja to nikomu nechcem dávat najevo, ale je to svedectvi, že pán Ježíš mne uzdravil a nechci si to nechávat pro sebe. [mluví o smrti a vrací se také opět k tomu pohřbu, který zmiňovala na začátku] Já například nepropadávám vôbec alkoholu nejak, ale nekdy se stane, že, ale až po pracovní době, si dávam dva deci červeného na povzbuzení, ale neumím se opit' tak, že bysem se úplně zničila. Nekoho to trebas uklidní, já jich neodsudzujem, aji ty bezdomovcov. [hovoří o svém zážitku se žebrajícími bezdomovci-alkoholiky] Oni si to nevedomujú, oni sú potom už úplně ochlastaný, že oni už vôbec, jim to je jedno, oni sú úplně z tej psychiky nabúrané; takže nikdo nemá právo na nich tak mluvit', ja takisto nemam moc rada, keď ich nekdo kritizuje, že vedú špatný život, protože nikdo neví, jakú trebas mali minulost, čo zažili. To je *trápenie*, z toho trápenie člověk je zničený, tady Satan vládne na zemi a útočí na lidi a ničí ich. Já to vím podľa seba. [naznačuje vlastní zážitek vysvobození od démona smrti] Já to nechci teď už jako. Já chcem, abyste z toho neco mela, abyste z toho mal'a dobrý pocit, ne že bysem Vás zastrášovala, ale je to tak, je to realita. Já s tým takisto zápasím a není to lehké, musím ešte s nekým být, jako to povzbuzení. Ale do kostela nerada chodím, do římsko-katolickeho. [opatrně se doptávám, načez sama říká, že se jedná o menší církve, ale nepatří do sekty, neuznává náboženství, které vede k šílenství nebo smrti; vypráví příběh, jak se i její kamarádka, která se velmi trápila a neměla štěstí ani v partnerství a za niž se modlila, stala věřící a úplně se změnila]

V: A to byla nějaká kamarádka jako třeba z dětství?

Monika: Ze školy, z učňouky, ona se vyučila ako prodavačka a my sme se poznaly v obchodě, potom prodavačky jsme delaly ako kolegyne, já jsem furt do nej (--), protože sem mala zájem se s ňou kamarádit. A ona si mne furt nevšimala a já furt jsem do ní rejpal a už jsem teďka není taková, (--), jsem chtěla získat víc to přátelstvo. Víte tým zklamáním a uzavíráním to takisto není dobře, tak si ztrácim tie vzťahy dobré s niekym. S tím mám takové problémy teďka. Tak Vy ste taková hodná, že Vy si mne aspoň vypočujete tady, že Vám to možno k niečomu, Vás napadne a môžete si z toho trebas niečo vybrat', na povzbuzení pro nekoho. Ježíš, kolik je hodin? [začíná být mírně nervózní,

protože čeká telefonát kvůli schůzce, načež reaguji, že než se tak stane, že bych si ještě ráda dopřesnila, co mi vypověděla; tedy: chodila v Bratislavě na základní školu a Střední odborné učiliště obchodní, dále byla zaměstnána na přiděleném pracovní místě] protože vtedy musel každý delat, takže byla výhoda, že oni mne tam šupli nekde a já jsem teďka musela zkúšat' prodávat neco, v čem vôbec jsem nebyla vyučená, aji v pokladne, aji alkohol a takové. Jako v cukrárni jsem nakonec byla, takže mne to nevadilo. Byla tam prísnejšia ta vedoucí, ale jako dosahovala jsem tam nejaké tie výsledky, potom jsem delala to pečovatelstvi senioru ...

V: K tomu jste se dostala jak?

Monika: Já jsem delala brigády potom, babička se nemohla o mne starat, tak já jsem už od patnáctých let začala zároveň aji – vlastne já jsem nejakú dobu prodávala, já jsem potom ešte chodila aj jako patnáctročná – vlastne začala jsem nejprv tema seniorami a potom jsem začala ještě prodávat v tom obchode. Popri vyučení jsem ešte chodila na tie praxe, pomáhat na tie brigády tym starým ľuďom. Od tych patnáctých let. Takže já jsem se aj učila a zároveň jsem chodila aj delat, abysem si vydelala peníze, aby moja babka nemusela – ona se starala ještě o mojich bratrov, lebo jich mala v adopci, a ona mala ještě chodila do troch prác, já jsem chodila do práce, ještě jsem študovala, bylo toho dost. Takže jsem jí pomáhala, lebo ona mi nemohla mne uživit po tej finanační stránce, dávala mi jídlo, ale myslím to oblečení, jsem si i já už pomáhala shánět peníze (--), se učila už v mladosti samostatnosti a byla to velká výhoda pro mne, že pripravit se na ten ďalší život dospelosti. Že jsem už nikoho nepotrebovala jako tak. A dokázala jsem to, potom vlastně jsem našla si ubytovne v Bratislave a žila jsem si svůj život a tak jsem byla spokojená.

[končíme kvůli očekávanému telefonátu, paní Monika má schůzku]

Rozhovor č. 2

Pořízeno v Brně, v parčíku u kostela sv. Tomáše.

Účastnice:

Tazatelka: badatelka (označena ‚V‘).

Narátorka: paní Monika (označena ‚Monika‘).

Celková délka nahrávky: 49:28.

Kvalita nahrávky: ruší občasně v dálce tramvaje a zpěv ptáků. Nahrávka je v cizím jazyce (slovenština).

Celkový počet slov přepisu: 3136.

Specifika transkripce:

Vynechané výrazy: ako, to ako, víte, to víte, proste, vlastne, jestli mi rozumíte.

Atypičnost mluveného oproti zapsanému: zejména e -> ě, ô -> ů, mne -> mě (mně).

Monika: Čo byste jako práve chcela ešte ode mne vedet? (---)

V: Já jsem si to jakoby právě sepsala. [otevírám připravený sešit] **Ještě ze začátku se zeptám, jaký jste rok narození?**

Monika: Šedesát osum. [1968]

V: Dobře. [pozoruji velmi blízko stojící muže a vyhodnocuji situaci] **Asi... Můžeme se přesunout vedle, půjdeme kousek dál, pojd'te.** [přesunujeme se] **Já jsem se chtěla zeptat, jestli můžete ještě jednou, jak jste přišla vlastně semka do toho Brna, tak jste tady začala studovat. A to byl nějaký internát vyloženě, kde jste bydlela, nebo jak jste to měla s tím ubytováním?**

Monika: Tak v ubytovne, to oni nám poskytovali, [...] prednášky takové to bylo od pondelí do pátku a oni nám to ubytovanie aji skrze nejake cirkvi nám to pomohli nájsť, jako treba ubytovnie bud' nekde v paneláku alebo v rodinnom dome, tak takto jsme ten rok, to byl rok a půl, a potom jsem zůstala tady, nešla jsem na Slovensko zpátky, nejak mi to, už nejak jsem tam nemala čo delat, tak jsem zůstala tady v Brne. V roku devadestát pet [1995] už to bylo nejak. Já nevím. [odmlka] To byla ta biblická škola, a potom já d'alej nevím, čo byste chcela. Prave to jsme... [odmlka] Nevim.

V: Povídejte, povídejte.

Monika: Já už ani nevím, čo jako mám. Dneska jsem, naozaj bysom asi spala, já nevím, čo je dneska se mnou. [opět hovoří o ztrátě psa] Potom to takto dopadne. Nepremyslene. Nektoré veci človek delá, musí si to dopredu nejak uvážiť, jenže já jsem nekdy taková extrémní, já jsem maľa strach, že už zase psa nebudu mít, tak jsem byla plne šťastná, že malý bude mať radosť. To sú tie moje nekdy takové tie chyby, omyly, čo já mám ve svém živote, aj v tom partnerství jsem se tiež hrnula do niečoho a za půl roka jsem si toho človeka vzala a no ještě jako mladší samozrejme.

V: [původně jsem nerozuměla posledně řečenému] Prosím? Prosím ještě jednou.

Monika: No keď som byla mladší, maľa jsom nejak deset' let – pred desatimi, dvanáctimi rokmi, že nekdy preca nekoho dobre nepoznáte za půl roka, nekdy ho sice nepoznate ani za deset let, to se nedá, to je těžko. [vypráví o paní na AD, která měla původně dlouhodobý, šťastný vztah a s níž si nejvíce rozuměla] To víte, to záleží kam to potom smeruje, čo d'alej, to štěstí, o tom štěstí jsme práve promlouvaly [s tou paní na AD], to sice nikdo nevíme, v čom to štěstí, to musíme poznat sami to štěstí, čo hledáme, jaké hodnoty, priority života. Já spíš jako zisťujem to tiež sama, nekdy procházím ús... jako takovým možná nekteré ty cesty sú taové to trápenie, aby se človek potom zacal vic obracet' na Boha. Nekdo to tak proste v živote má nasmerované, že nemusí to dopadnúť potom tragicky, keď aj k nečomu príde, aby vedel za kým má íť. Na koho se nadeje, či na človeka alebo.

V: Vy jste právě zmiňovala minule nějaký ten ‚dobrý život‘, co to pro Vás znamená?

Monika: No dobrý život to je naplnění tady vevnitř [ukazuje si na hrudník, tam, kde je srdce]. To štěstí tady dostávat, to naplnění víte tymi duchovními věcmi, tím božím zásahem, tak jsem to chtěla správně. Že to asi naozaj, je to nejlepší, to uspokojení pro nás celkově, abysme mohli hodnotně žít tady na zemi aj fyzicky, aj po té duchovní stránce, ako duchovne myslím, tak ako v duchu, máme ducha, máme duši. Ten duch takisto potrebuje, kdo je znovuzrozený, kdo přijme trebas Ježíša Krista, tak už dostává znovuzrození a je jako braný aj ako duchovní člověk. [...]

V: Myslíte, že to nějak souvisí i s hodnotama?

Monika: Podľa mne jo, že čovek si potom, já jsem to zjistila například tým, že jsem si všetko víc vážila, že jsem měla víc otvorené oči. Hovorí se, že ‚keď prosíte, tak dostanete‘. Človek má na to pusú, aby ju otvoril, na to má asi uši, aby slyšel to správně, čo má slyšet, a potom se vyvíjí celý ten jeho prubeh života. Trebas nekdo je mladý a už nechce trebas žít, sú aj takový stav, že nektorí se ocitli na psychiatrii [hovoří o svém zážitku z AD].

[přichází 3. osoba s prosbou o papírový kapesníček, rozhovor je nakrátko přerušen; paní Monika pak říká, že se ještě seznámím, obě se tomu smějeme]

V: Když se ještě vrátím k těm Vaším hodnotám [čekám, až sama naváže]

Monika: Snažím se spíš na to duchovno zamerat, aj keď je to nekdy, to uskalí takové – [přichází opět tatáž osoba, rozhovor je opět nakrátko přerušen]

V: Tak možná už to dokončíme. [paní Monika se zajímá o to, co mám zapsané v sešitě, říkám, že právě otázky pro ni] **Takže byly jsme u těch hodnot. Říkala jste, že se zaměřujete na ty, na to duchovno.**

Monika: Ale rozumíte, teďka záleží aj na tom, s kým sa stýkate. Nektorí ľudia vás možou srážet, dávat vám klacky pod nohy. Já vím, že člověk nemôže dopredu nekoho poznat hned, ale časem se to dá poznat, keď má to vnútorné, keď prožívá ten klid vnútorný, aj podle toho to trebas pozná, keď se s nekým sejde. Aby byl opatrný, obozretný, čo sa týka tych vzťahů, protože nekdo vás môže zatiahnuť do špatných věcí. [...] Môže to dapaďnúť aji s tým deckem potom špatne. To potom záleží, akým smerem jde ten druhý. Na to trebas dávat pozor kolikrát. Já jsem proste dostala to uzdravenie, to si nevymýšlam. [...]

V: A kdy se to tak stalo, tady to? Co třeba tomu předcházelo, dá se to nějak?

Monika: Trápenie aj. Možno že já, tým že jsem [přemýšlím] Jak předcházelo? Já tomu úplně nerozumím, musíte mi to nejak –

V: Jestli jste někdy přemýšlela nad tím, co byl takový ten zlom, ten přerod, že vlastně jste to začala víc vnímat, toho Boha.

Monika: No víte kdy? [připadá mi, že ji ten okamžik napadl, ale jakoby se zarazí a pokračuje tak, že] to se nedá tak, nedá se to, to přide nekdy náhle. Buh byl tak dobrý, že já jsem byla hriešná a prisel mne zachránit, ukázat mi aj to zdravie. Ale to jsem byla pozvaná skrze tych verících na tom Slovensku, protože já už jsem úplně dehydrovala, úplně jsem visela životom na vlásku, já jsem strašne byla hubená, já jsem byla kost a kuže, začala jsem se potit, začalo niečo ze mne stále, taková divná furt, problémy zdravotní. Ale víte, proč to tak bylo? Protože mne nikdo nevedol, jak správně treba žít. Já jsem proste hledala lásku, stále jsem hledala lásku, kvôli tomu. Jsem to oslovení potom Pánem Ježíšem dostala a odvtedy to bylo úplně neco jiné, já jsem dostala zmysel žít, aj keď nekdy se stávalo, že jsem odpadávala, člověk má tady aj telesné túžby, neco mi trebas bránilo úplně kolikrát se k nemu otevřít, že niečo jsem mu nevydala úplně v životě a nebyla jsem.. Nejsme nikdo dokonalý. Jsem zápasila sama se sebou, nejprv se zdravím, že jsem byla nemocná, potom zase jsem neměla dobrých partnerův. Že to možná bylo dedičné, že moja matka měla špatných partnerův a já už jsem verila, že aj u mne to tak bude. Víte jak se to hovorí. Ona potom už byla rozvedená a u mne se to takisto stalo, babičke se to takisto stalo, tak už jsem se bála, to byl možno aj strach, že raz budem mať... Jako toho pravého.

V: Že se to bude opakovať i u Vás.

Monika: No, no. Ale ja verím, že každý má svoj čas, Buh se nikdy neponáhľa, on ví kdy, on nás lepe pozná, jak my seba. On aj nejmíc ví, čo my potrebujeme. My si myslíme, že toto potrebujem, tamto, a pritom to ani potrebujeme, tak len si to my myslíme. Že my se nepoznáme tak, že my musíme naozaj k tomu Bohu jít, aby nás zmenil. Jako sama to hovorím aj za seba, keď teďka hovorím Vám. Nejsme tady náhodne. Ale proste teďka ten partner mne ničil, ja jsem se mu otvorila, ja jsem nikoho nemala, ja jsem byla sama, tak tady jsem se seznámila s jedním, ale on chcel byť sám sebe pánem, on nechcel tieto Boží veci. Doplatilo to tak, že on byl sukničkář, behal mi za babami a ja jsem byla žárlivá, a potom jsme se rozvedli za tri roky. On to už ani nevydržel, protože on mi nerozumel, aj hlavne to porozumenie s tym partnerem, toto ješte nejmíc, je proste nejdôležitejší, *nič víc není*. To je vlastne to štěstí to porozumení.

V: Co se stalo potom, když jste se rozvedli? To už jste měla malého?

Monika: No nejhorší je to, že potom jsem *zase* udelala d'alsiu chybu. [zasměje se] A mne naviedla jedna – víte, tie cirkvi, na to treba dávat' pozor, sú cirkvi, ktoré sú pravé, a cirkvi, ktoré nemusia byť pravé, čo sú sekty. [...] Takže to bylo další to setkání a to *hledání* tej pravej cirkvi tady v Brne. Hledám až doposud. [hovoří o svém věřícím kamarádovi] On mne chce asi viest', abysom išla tou správnou cestou. [...] Hovorím, že musím sa držet' vždy Boha. Jak se držím Boha, tak vždy vím to podľa srdce to poznám. [...] Ale jak náhle neco udelám, nejaký krok nesprávne, tak uz aj v tom srdci, naše srdce je – víte, čo je nebezpečné, že my jsme kolikrát žádostiví, lebo jsme tady na zemi, a nekdy na nás má vplyv to, tamto, ono a ta moderní doba. Každý to musí časem poznat'.

V: A když jste se s manželem rozvedla, tak jak jste to pak řešila?

Monika: No byla jsem úplně nešťastná, ja jsem celý rok byla úplně špatná, ja jsem byla tak špatná. Trebas jsem zažívala v tom trápení jsem toho Boha zkusila, jak je blízko mne. Že ja jsem ho úplně cítila, vnímala, jako keby *pochopil* to, čo snášim ja. Ja musím o tych veciach mluvit'. [...] Že jsem to trápenie ma'la už takové, že jsem to nemohla unest', že jsem to musela nekomu dat', aby se mi ulevilo. A potom konečne už jsem se postupne uzdravovala. [...] To bylo nejake ponaučení, že nemám si svévolne vybírat' partnera, ne že musím. To těžko, ta chyba už se nesmie, snad to už nenastane, ja jsem nechtela být sama, tak jsem byla zbrklá, proste jsem se bála, že už nikoho nebudu mít', tak jsem se pustila do d'alsieho vz'ahu a nedopadlo to dobre niak. No to diecko mám od neho, tento d'alsí partner, čo sem s ním vydržela dvanáct let.

[mimo téma; pak mluví o svém kamarádovi, kterého skrývá kvůli svému bývalému druhovi] On by nám delal velké rozbroje, proto sem išla na to krizové centrum [...] Proto jsem se tam, se tam teďka schovávám, to mám jako úkryt, keby *náhodou* neco nekde. A pritom ja sem žádného partnera nemela, on si stále myslel, že nekoho mám, že jsem ,ká', že jsem to, furt mne urážel. [...] Čo sem od neho teďka zatím odešla, lebo jsem potrebovala klid, tak sem išla na azylák, s tým, že si hľadám podnájem. Keď budem mať ten podnájem, budem mať preci len zas klid, abysem mohla zase uskutočnit' d'alej a vyvíjet se d'alej. Rozvíjet se. Abysem byla *klidná*, abysem *normálně* žila, ne *nenormálně*.

V: A jak jste se dostala k tomu NP?

Monika: No pak jsem nemala peníze. [zasměje se a má jakoby pobavený tón hlasu] Jsem nevedela, čo mám delat', to bylo velké zoufalství, jak se malý narodil. Ja jsem – tento se moc nestaral, no staral se [X] nestaral, on nedokázal zohnat' hned v tom momente peníze. Tak mne to naštvalo, tak ja jsem to zkusila. [...] Ze začátku to vôbec nešlo, to byly hrozné začiatky. Potom jsem to už vzdávala, potom zase jsem se do toho dala a furt jsem to prodávala, teďka už možno sedmy, ôsmy rok. Odvtedy jsem se postavila sama na svoje nohy, čo sa týka toho tych financí, že ne se spoliehat' na toho partnera. Tak v *tomto* mi to

pomohlo hodne. Uživit se aj sama. Bez partnera. Jako že jsem *sama sebou* konečne, nemusím byť na nikom závislá.

V: [ptám se po tom, co bude teď dál, paní Monika se dostává k synovi]

Monika: Já nevím, on byl psychicky špatne už teďka ten malý, on už prestal se aj učit', nechtel se učit', já nevím, čo s ním budu delat. [...] Já nevím, čo s ním mám delat', já se bojím, aby nedostal petky, aby nepropadával. Protože v tretej triede to nebylo, to este jsem zostala v tom podnájme a teď uz jak náhle už jsme byli u toho partnera, tak už se to zase zhoršovalo práve. Aji na tom azyláku to neje dobre, to máte len jak nocleháreň, že idete prespať nekde. Človek je rád, že tam bydlí, ale hovorím, že takové uvolnení já potrebujem, aby mi nikdo do ničeho nešpehoval, nesledoval. [...] Musite si poriadky tam udržovať. To je *jasne*, tie poriadky ja to toleruju, jako ze musi se tomu človek podriadit tomu azylovemu domu, keď tam bydlí zatím. Snažím se to rešpektovat, jak se to dá, no ale decko to muže prijímať jináč jak já. [...] Snažím se ho nechať aj u toho taty, [...] tak ten syn on tam za tym tatem chce chodiť, to já jako – no aby to zazemi nejake aspoň zatim mal. [hovoří o synovi a problémech s učením] Ješte starat se o živobyti, shánet jídlo, všechno. Já proste nestačím všechno. Já prídem večer domu už ukonaná, já už na to nemám náladu, já se prekonávám, že se ho aspoň zeptám, mám zájem se ho zeptať, jak to je s tím učením. [...] By mne hrozne mrzelo u toho decka, aby to s ním špatne dopadlo. Furt se mne ptá, kdy budeme mať podnájem, já nemužem tie peníze jako oslíček otres se, že za mesíc budu mať dvacet dva tisíc, to proste neexistuje u mne. Já dostavam štyri tisíc šest set korun na živobyti a já z toho nemôžem našetriť celú tu sumu. Já nemám jak, protože to je akorát tak na jídlo a na dluchy jako v škole platit, aby tam mohl chodiť. [...] Nemá to zázemí tak, jak by mal mať. [...] To vám nikdo nepomôže nejak tak opravdove. Já vám to řeknu takto na rovinu. Ješte tento kamarád se má k tomu. On sám má jednu místnost a já se nemôžem nastehovať k nemu, to je takové drzé, aj keď minule hovoril, že mužem nejaké veci si k nemu nastehovat, ale nemám klíče, jak se tam dostanu, keď on bude v práci. Mne to nebaví se mu doprošovat o neco. On to ví dobre sám, že já to potrebujem to zázemí, ale... že musím počkat' a takové to. Já nevím. On potrebuje dostat' jistotu o niečom, že já trebas. [přemýšlí] Nevím no. Já asi se ho musím asi zeptať, že jak, čo má jako – já nevím ani, jak se ho mám čo zeptať, lebo já mám strach, že ho urazím. Ale možno je to dobré se ho asi zeptať, že čo tým sleduje, či to má nejaký zámer, že se s ním sejdu, já budem muset se ho to zeptať. Mne to nebude bavit' se len tak potkávat. To nejde furt pokaždé stejne, človek je rád, váži si toho, ale nejde to furt. Víte já nemám ani čas, já musím stále nekde lajdovat, a on si toho váži, že já se snažím, ono je to sice hezké, že mne pochváli, ale jako nemôže mi úplne pomoct tak, jak bysem chтела já. [...] Já mu verím, ale zase čekat' d'alší rok, já si musí ten podnájem sama nejak. Já mu musím proste ukázat, že já to sama dokážu s Bohem, že nepotrebujem jeho pomoc až tak. Možno to bude potom vidiet' tie výsledky, tak jeho to povzbudí, aby som navzájem mali jako sami nejaké to zázemí a mohli ho potom časem. Já nevím. Já už nechci zase mať nejakú smulu, že se *zklamam*, potom mne to bude *bolet'* ten vzťah s nekym. [...] Jako niečo nejaká ta zmena nastala kvôli NP, to musím uznať, že jo, že preca na to jídlo a tak, človek keď se snaží, tak získává, je obohaceny. Rozhodne jo. [...] To každý klopytáme v niečom, to nemôže byť dokonalé. Hledám pravú lásku. Vy ste jeste mladší oproti mne, ale tak já už moc času nemám. Jako u Boha to mám, ale samozrejme ješte som tady na zemi, aby to maľo nejaký význam. To už potom človek tady nemusí ani byť, na čo tady bude stále, k čemu mi to bude, keď tady si s nikým nebudu rozumet'. Ale spíš si s nikým tady nerozumím, vám to tak poviem na rovinu. Možno jeden dvaja ľudia, traja, ale tak človek si toho má vážit, to uprimné, to priateľstvo, a to bysem ješte maľa byť vdečná, že aspoň to je tak, jak to je. Asi to *nevidím* tak ješte zatím.

[ptá se, kam mám teď cestu]

Já si musím v prvom rade dať do poriadku svoj život, aby som bola závislá na sebe, aby som aspoň získala to bydlie, a potom už konečne zase začala iný život, nový nejaký zas. Že by to bolo už smerom k tým božím vecem, aby to nebylo... Jako to, čo chci *já*. Je pravda, že musím sa viac podriaďovať, čo chce Buh po mne. Možná až potom sa docielim tom, čo budem spokojná v živote. Nechcem poslúchať moc ľudí, pretože zistujem, že som nekomu poslúchala, podriaďovala som sa mu a doplatila som na to veľa krát. Už teraz budú už spíš obozretná, s kým, čo a jak. [zasmieje sa] *Toto je to* u mne, čo sa učím. Ne se nechať nekým ošidiť zas. Víte, čo som ešte zažila? Že som natrefila na jednu podvodničku, čo mne chcela okrást a chcela na mne naštít nejaké peníze alebo nejaké smlouvy, jako načerno. A toto byl černý podvod a chcela po mne, potom chceli – ona to cez právníka riešila, něco krive žalovala na policii na mne a měla jsem zaplatit víc jak šest set tisíc korun. [pobíhá kolem psa, na kterého paní Monika reaguje, že ona už psa nemá] Takže tak jsem dopadla, že už to vypadalo tak, že byla jsem vláčena po kriminálce kvůli nej. Výslechy jsem měla, sem se bála, že půjdu sedět normálně, *tak* jsem se bála. Dopadlo to potom dobře.

V: A jak se to stalo taková situace?

Monika: [hovoří o tom, že to bylo o uzavírání životních pojistek] Já jsem tie smlouvy neudělala, protože jsem se bála, že to ti lidé to nebudú platit, tak jsem to dala len dvom, trom známým, víc lidem jsem to nedala. [...] Ale naštěstí se nekdo za to modlil a Buh mi v tom pomohl, že potom jsem zvítězila já. Když jsem rekla pravdu tak, jak to je, vždy to vítězství může být u každého. Kdo není upřímný a lže, tak se mu to může potom vypomstít. To sú tie svedectví, ktoré Vám chcem říct, že mne zachránil Buh z týchto vecí, že není to len moje.

[končíme, paní Monika už musí jít]